Ceylon en de Bannelingen

door

J.N. Brink.

CEYLON EN DE BANNELINGEN.

Rust' zacht de asch dier eed'le helden
Dáár ver van bloedbespatte velden
Beschenen door Gods liefdezon.

CEYLON EN DE BANNELINGEN

DOOR

J. N. BRINK,

(Ex-adjudant van Generaal Crowther.)

AMSTERDAM — KAAPSTAD.
HOLLANDSCH-AFRIKAANSCHE UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ.
v h JAC. DUSSEAU & Co.
1904.

Druk van J. H. DE BUSSY, Amsterdam.

INHOUD.

Hoofdstuk.		Bladz.
I.	Ceylon door Europeesche volken bezocht	1
II.	De Engelschen op Ceylon	6
III.	Kandy	10
IV.	De tempel van Buddha en de Heilige Tand	15
V.	Nuwara Eliya en de Adams Spits.	21
VI.	De Thee-plantages	25
VII.	De Ned. Geref. Kerk te Colombo	30
VIII.	Een uitstapje naar Anaradhapoora	35
IX.	De eerste indrukken van een Gevangene	47
X.	De latere indrukken van een Gevangene	55
XI.	De overgave van Prinsloo.	79
XII.	Op weg naar de Kaap	93
XIII.	Op Zee.	114
XIV.	Diyatalawa	119
XV.	Godsdienstige en maatschappelijke toestand te Diyatalawa	147
XVI.	Dingaansdag te Diyatalawa gevierd	166
XVII.	Redevoering van Generaal Roux op Dingaansdag	173
XVIII.	De Gevangene van Diyatalawa (Gedicht)	183
XIX.	Ragama-kamp	187
XX.	Het bittere einde van onze ballingschap	218

Dit Boek wordt:

Met teed're harte aangeboden
Ter nagedacht'nis onzer dooden
    Op 't onvergetelijk Ceylon. —
Rust' zacht de asch dier eed'le helden,
Dáár ver van bloedbespatte velden,
    Beschenen door Gods liefdezon!

Hun trouw, geduld, en moedig hopen,
Deed mij en and'ren vaster loopen
    Op de van God beschikte baan.
Ik vlecht een krans voor die getrouwen,
Bij wien hun graf eens mocht aanschouwen
    Zal nooit de vrijheidzucht vergaan.

VOORWOORD.

In dit boekske heb ik getracht eene beknopte geschiedenis van 't eiland Ceylon — het juweel van den Indischen Oceaan — te ontwerpen, en daarin heb ik opgenomen eenige verhalen en beschrijvingen der verscheidene natuurtooneelen, met het doel den Lezer, al was het maar een flauw idee te geven van de plaats den Afrikaner nagenoeg geheel onbekend. Verder werden verschillende bijdragen door verscheidene schrijvers over verschillende onderwerpen, allen meer bepaald in verband staande met de krijgsgevangenen te Diyatalawa er in opgenomen, in 't stil vertrouwen, dat zij den Lezer tot nut en zegen zullen zijn. Aan allen die mij bijdragen hebben geleverd, ben ik hartelijken dank verschuldigd.

JAN N. BRINK.

HOOFDSTUK I.

Ceylon door Europeesche Volken bezocht.

Ceylon, het *Taprobane* der Ouden, de *Lanka* der Oostersche dichters, de paarl van den Indischen Oceaan, heeft niet slechts den vorm van dat juweel, maar heeft zich tevens dien naam waardig gemaakt door zijne rijke verscheidenheid van edelgesteenten en zijne afwisselende natuurtooneelen. Den Griek en den Romein was het eiland althans bij name bekend. De gele Chinees bezocht het en de vorsten van het vasteland van Indië bevonden dat het een onuitputtelijke mijn was. Dichters van Oost en West bezongen de schoonheid en den rijkdom van het land.

De beschrevene geschiedenis [1]) van dit wonderschoon tropisch eiland begint met het jaar 543 v. C., toen Hijayo van Bengalen naar het eiland kwam, het Noordelijk gedeelte ervan veroverde en zich tot koning deed uitroepen. Langzamerhand drongen de Singhaleezen, zooals de veroveraars zich noemden, zuidwaarts, en de geschiedenis van de volgende eeuwen is eene aaneenschakeling van veroveringen en moordtooneelen. Wat door den eenen vorst werd opgericht, ten einde

[1]) Het voornaamste geschiedkundig boek is de *Mahawansa,* bevattende geregelde verhalen van de handelingen der verschillende dynastiën tusschen de jaren 543 v. C. en 1758 n. C. Ongelukkig worden meestal alleen die feiten vermeld door welke de Vorsten, in het oog van den Buddhistischen priester, die gewoonlijk als kroniekschrijver optrad, zich verdienstelijk hebben gemaakt.

zijn naam en roem te vereeuwigen, werd door den hem opvolgenden overweldiger uit wraakzucht met den grond vereffend. De stam der Malabaren, die later ook van Indië overkwam, schijnt in vernielende strooptochten een welgevallen te hebben gehad, en was langen tijd de mede-

EEN CEYLONSCH KONING.

dinger der Singhaleezen naar het oppergezag. Zij waren de twee honden die om een been twistten, terwijl achtereenvolgens de Portugeezen, de Hollanders en de Engelschen de andere honden waren die met het been heenliepen.

Tot het jaar 1522 waren de Indische veroveraars van

Ceylon onbekend met de Westersche beschaving. De tijd was toen echter aangebroken dat ook op Ceylon de Westersche invloeden zich zouden laten gelden. In de maand April van bovengemeld jaar kreeg de toenmalige koning of Raja Sinha het bericht, dat er te Colombo een schip was aangekomen, bemand door menschen, die zeer wit en schoon van uiterlijk waren, hoeden en ijzeren schoenen droegen, en verder eene soort witten steen aten en bloed dronken.

Den koning werd verder meegedeeld, dat deze menschen een werktuig bezaten, dat bliksem en donder veroorzaakte, en in staat was een kasteel van marmer of ijzer te vernietigen.

De vorst luisterde met aandacht naar hetgeen hem verteld werd, en deels verbaasd, deels ontroerd, werd hij door nieuwsgierigheid naar Colombo gedreven, teneinde deze witte menschen te gaan zien. De blanken maakten een gunstigen indruk op den koning, die hoogst tevreden naar zijn paleis terugkeerde, alwaar hij ze later ontving en met rijke geschenken overlaadde.

Deze blanken waren Portugeezen en zij vestigden zich spoedig op het platteland, waaraan de bewoners geen tegenstand konden bieden, daar zij hunne handen vol hadden met zich te verdedigen tegen de invallende stammen uit Indië. Het doel der Portugeezen was om handelsbetrekkingen aan te knoopen met de Singhaleezen, en langzamerhand gelukte het hun de rijke voortbrengselen van het land in ruil te bekomen voor hunne eigene waren. Doch niet tevreden met dezen handel alleen, wendden zij telkens pogingen aan om het eiland te veroveren, doch te vergeefs. Zij bevonden dat de Singhaleezen met groote liefde voor hun land waren bezield, en daar deze de vreemdelingen als de vijanden van hunne nationaliteit en godsdienst beschouwden, boden zij hun een geduchten weerstand. Doch nog gevaarlijker dan de inwoners bleek den Europeanen de in het land heerschende koortsen te zijn, die hen in grooten getale wegmaaiden. Bovendien vervreemdden zij de inboorlingen van zich door hunne onmenschelijke wreedheden, zoodat de kansen om deze tot onderwerping te dwingen steeds geringer werden. Verder

vonden zij de gevaarlijke bergpassen, die naar de oude hoofdstad Kandy leidden steeds door de bewoners bezet, en alvorens zij zich het bezit van die vesting konden verzekeren. viel er aan de onderwerping der Singhaleezen niet te denken.

De wijze waarop de Singhaleezen in het eerst den oorlog voerden was zeer eenvoudig. Hunne wapenen bestonden uit lansen, pijl en boog, en zwaarden; ook hadden zij oorlogsolifanten, aan wier tanden zwaarden waren bevestigd. Hun manier van oorlogvoeren zelve bestond meer in het gebruiken van krijgslist dan wel in het geweld der wapenen. Daar zij echter oplettend van aard en vernuftig waren, gelukte het hen spoedig de wapenen der Portugeezen natemaken, en hunne legers op beteren voet interichten. Van buskruit of geweer hadden zij eerst niets geweten, doch heel spoedig hadden zij deze voor den oorlog onmisbare dingen vervaardigd. Eensgezind, vol moed, bezield met groote vaderlandsliefde, goed verschanst en gewapend. waren zij den Portugeezen een geduchte vijand, en bestreden dezen met goed gevolg het bezit van Ceylon.

Nadat de strijd tusschen de Singhaleezen en Portugeezen 130 jaar had geduurd, maakten de Hollanders hunne verschijning op het eiland, en een nieuwe mededinger voor de paarl trad nu in het strijdperk.

Toen Philips II van Spanje in 1580 Portugal had veroverd, was één zijner eerste maatregelen om den handel der Hollanders te vernietigen, en ten dien einde verbood hij de Portugeezen eenigen handel met hen te drijven. Door deze kortzichtige staatkunde werden de Hollanders aangespoord zelve den zeeweg naar Indië te zoeken; zij rustten daartoe eene expeditie uit, en zoo gebeurde het dat de Hollanders spoedig met de Portugeezen op Ceylon in botsing geraakten. De Hollanders maakten gemeene zaak met de Singhaleezen. en met vereênde krachten verdreven zij de Portugeezen van het eiland, nadat deze er 130 jaren geweest waren.

De Hollanders, wier streven het was de vrede te bewaren ter wille van den handel, namen slechts bezit van de kust-

steden, en lieten de binnenlanden in het ongestoord bezit der Singhaleezen, met wie zij op vriendschappelijken voet verkeerden tot 1795. In laatstgemeld jaar trachtte Mijnheer de Engelschman vasten voet op Ceylon te krijgen. Van uit Madras werd eene expeditie derwaarts gezonden; Colombo werd o. a. genomen, en de zwakke Hollandsche bezetting op het eiland werd genoodzaakt zich bij capitulatie overtegeven. In 1796 werd de „Union Jack” te Colombo geheschen, en zij wappert er sedert dien tijd. De Engelschen hadden het land geannexeerd zonder het veroverd te hebben. De latere gebeurtenissen zouden toonen dat de politiek van te annexeeren zonder te hebben veroverd, een pijnlijken nasleep hebben zou.

De Portugeezen hadden, door middel hunner ijverige priesters, een groot deel der bevolking van Ceylon tot het Roomsch-Katholicisme bekeerd. Op hunne beurt waren de Hollanders niet minder ijverig om bekeeringen tot het Protestantisme te bewerken, schoon langs een eenigszins anderen weg. Door niemand toe te laten eenige betrekking onder de Oost-Indische Compagnie te bekleeden, alvorens hij tot het Protestantisme was overgegaan, maakten zij duizenden gewillig zich in de Kerk te laten opnemen. Daar in de geestelijke belangen van deze talrijke „Gouvernements-bekeerlingen” voorzien moest worden, werden honderden van scholen en een aantal kerken gesticht. Het valt echter gemakkelijk te begrijpen dat zulk werk niet van blijvenden aard kon zijn, en daarom telt men dan ook heden ten dage in Ceylon slechts vier Hollandsche kerkgebouwen, één waarvan niet meer gebruikt wordt, en alleen als eene curiositeit bestaat.

HOOFDSTUK II.

De Engelschen op Ceylon.

Tijdens de aankomst der Engelschen, berustte het hoogste gezag op Ceylon bij den *Adigar* of Eersten Minister en raadsman van den koning of *Raja Sinha*. De macht van dien minister was onbeperkt; zijne bevelen werden stipt nagekomen, en hij was in staat te beletten dat eenige klachten den koning bereikten. Zelfs het leven des vorsten was in zijne macht. De ondergeschikte ambtenaren waren slechts instrumenten in zijne hand, door welke hij zijne listige aanslagen ten uitvoer bracht.

De Adigar, die zich verrijkt had door onwettige belastingen te heffen, door dwang en geweld ingevorderd, besloot daarop plannen te beramen tot onttroning des konings. Werkelijk werd de oude koning dan ook van den troon gestooten, en *Sri Wickrama* er op geplaatst. Hiermede nog niet tevreden, wilde de Adigar nu het oorspronkelijk stamhuis der koningen herstellen door voor zichzelven den weg tot den troon te banen. Hij verklaarde, dat de nieuwe koningen allen Malabaren van afkomst waren, terwijl hij zelf een afstammeling was van het oude geslacht der Singhaleesche vorsten. Hij legde zijne plannen bloot aan de Engelschen, en deze zagen in hem het gewenschte middel waarmede zij de machtige Singhaleezen ten onder zouden kunnen brengen. De Adigar stelde den indringers het volgende plan voor, namelijk dat Sri Wickrama alleenlijk in naam koning zou blijven, dat deze allengs van alle macht ontbloot zou worden, en dat hij, indien mogelijk, naar de eene of andere afgelegene plaats zou gelokt worden, waar dan geen haan ooit weer naar hem kraaien zou. Het Britsche leger zou den Minister in de uitvoering van dit onderduimsch plan ondersteunen.

De Engelschen wisten echter niet hoe met een leger Kandy te bereiken zonder achterdocht te verwekken, en daardoor

een oorlog te doen ontstaan, iets wat niet met hunne belangen strookte. Zij vreesden, dat de Singhaleezen, zoo zij iets van hunne plannen bemerkten, zich zouden verschansen in de sterke bergpassen, waaruit het niet gemakkelijk zou zijn hen te verdrijven, zooals de Portugeezen vroeger ten hunnen koste hadden ondervonden. Een onderzoek bewees dan ook werkelijk dat de Singhaleezen op hunne hoede waren en gereed om heftigen weerstand te bieden.

De Adigar en zijne ondersteuners namen dus de toevlucht tot een list. Men besloot een vriendschappelijk gezantschap naar Sri Wickrama te zenden, en dit gezantschap door de troepen te laten begeleiden. De Adigar moest hiertoe de toestemming van den koning verkrijgen en slaagde inderdaad hierin, zoodat in Maart 1800 Generaal Mac Dowell met zijn zoogenaamd gezantschap van 2500 man naar Kandy kon marcheeren.

Sri Wickrama zou zich echter niet op zulk eene koele wijze laten bedotten. Hij begreep zeer goed dat een gezantschap van 2500 gewapende mannen meer dan een bloot vriendschappelijk bezoek bedoelde. Toen het Britsche leger dan ook de grenzen van zijn gebied naderde, verbood hij het verder te trekken, doch gaf verlof aan den bevelhebber en een paar van diens officieren om een onderhoud met hem te hebben. De uitslag van dit onderhoud was echter niet gunstig voor de Engelschen, die teleurgesteld met hun leger naar Colombo moesten terugtrekken.

Nu zag de Adigar in dat hij alleen zijn doel kon bereiken door het land in een oorlog te dompelen, en hij deinsde hiervoor niet terug. Met zijn hulp werd een leger van 3000 man op de been gebracht, en hiermee trok Generaal Mac Dowell naar Kandy, welke oude hoofdstad door hem in bezit werd genomen. Sri Wickrama vluchtte en een andere Singhalees, *Mutu Saamy*, een lid der koninklijke familie, werd op den troon geplaatst. De Adigar beloofde den Engelschen generaal den gevluchten koning uitteleveren, en gaf verder aan de hand dat Mutu Saamy naar Jaffna zou worden gezonden, en

hij. de Adigar, als koning zou worden uitgeroepen. Aan zijne wenschen werd voldaan, en hierop trok de Engelsche Generaal naar Colombo terug, Majoor Davies met 1000 man te Kandy achterlatende.

De Adigar meende nu zich niet beter in zijn koningschap te kunnen bevestigen, dan door zijne nieuwe vrienden, die hem zoo gereedelijk hun vertrouwen hadden geschonken, een geduchte nederlaag te bezorgen. Op den morgen van 24 Juni 1800 werd Kandy omsingeld door duizende gewapende Singhaleezen, en daar de Engelschen iu de stad niet in staat waren om deze overmacht het hoofd te bieden, waren zij gedwongen om onderhandelingen met den Adigar aanteknoopen, die de veiligheid der troepen en ook die van Mutu Saamy waarborgde, mits zij dadelijk aftrokken. Het legertje begon de aftocht en bereikte den oever der rivier Mahaweliganga, welke ondoorwaadbaar bleek te zijn. Hier werd het door de Singhaleezen omringd, en gedwongen de wapenen overtegeven aan den Adigar. Mutu Saamy werd zonder uitstel gegrepen en gedood; de Engelsche officieren en soldaten werden gebracht naar eene nauwe kloof in de nabijheid van Kandy, waar zij op gruwelijke wijze werden doodgestoken. Aldus was de tweede poging om Kandy te veroveren mislukt, evenals de eerste. De Adigar keerde na deze vreeselijke gruweldaad naar zijn hoofdstad terug en heerschte er met al de wreedheid van een gewetenloozen overweldiger.

Het bericht van het bloedbad te Kandy veroorzaakte eene algemeene verslagenheid te Colombo, en men was vastbesloten om wraak te nemen. Jaren zouden echter verloopen voor men met kracht kon optreden. want het Britsche leger in Ceylon was zoo uitgedund en verzwakt dat men vooreerst geen enkelen stap van gewicht kon nemen. Uit Engeland zelve, dat toen in een zwaren krijg met Frankrijk was gewikkeld, kon men geen hulp verwachten; tegelijkertijd vreesde men echter dat de Singhaleezen op eenig oogenblik aanvallender wijze mochten optreden. Inderdaad werd de houding dezer laatsten zoo dreigend. dat de Engelsche bevelhebber, niet-

tegenstaande de zwakte van zijn leger, zich genoodzaakt zag eene poging tot bemachtiging van Kandy te wagen, en de inboorlingen te straffen. Er werd besloten om de stad van zes punten gelijktijdig te bestormen. De kleine afdeelingen, waarin de Engelsche macht gesplitst was, waren reeds een heel eind voortgerukt, toen men inzag dat de moeilijkheden in verband met het volvoeren der plannen onoverkomelijk waren, waarop de bevelhebber besloot de poging optegeven. Tegen dezen tijd was echter een der Engelsche afdeelingen zoo ver voortgerukt dat de bevelen van den generaal haar niet meer konden bereiken. De afdeeling trok moedig voort om eene hopelooze taak te volvoeren, maar toen zij Kandy bereikten, en te vergeefs hadden gewacht op de aankomst hunner kameraden, zagen zij zich verplicht om den terugtocht te aanvaarden. Zelve slechts 300 man sterk werd deze afdeeling aangevallen en achtervolgd door duizenden Singhaleezen; toch slaagde zij er in om met een verlies van 48 man Colombo te bereiken.

Elf jaren lang werd door de Engelschen geene verdere pogingen aangewend om Kandy te veroveren, en de bevolking te onderwerpen. Intusschen was de onttroonde Sri Wickrama in zijne waardigheid hersteld geworden, en toen daarop een aanslag van den Adigar op het leven des konings ontdekt werd, werd eerstgenoemde onmiddellijk onthoofd — de rechtmatige straf voor een leven van geweld en bedrog.

Kort daarop gebeurde het, dat eenige Engelsche handelaars, die Kandy een bezoek brachten, door den Koning gevangen genomen werden, die hun ooren, neuzen en handen deed afsnijden. Men hing den ongelukkigen deze lichaamsdeelen om den nek, en zond ze zoo naar Colombo terug. De Engelschen besloten dadelijk dien gruweldaad geducht te straffen. Oorlog werd verklaard, Kandy werd genomen en het eiland tot Engelsch grondgebied verklaard. Eene conventie werd gesloten waardoor aan den godsdienst van het volk bescherming werd verzekerd.

De vrede was echter niet van langen duur. Kandy geraakte

andermaal in opstand, doch deze werd spoedig onderdrukt en het Britsch bestuur voor goed gevestigd. Van toen af werden pogingen in het werk gesteld om het land te ontwikkelen en landbouw en handel te bevorderen. Wegen werden aangelegd, een behoorlijk civiel bestuur opgericht, en de slavernij afgeschaft. Eene wetgevende vergadering werd later in het leven geroepen, en het land trad in een tijdperk van rust en bloei.

HOOFDSTUK III.

Kandy.

Kandy, zoo lang de sterkte der Singhaleezen, van waar zij jaren lang den Europeanen weerstand boden en soms hunne macht geducht deden gevoelen, is ongeveer vier uur per spoor van Colombo gelegen. De spoorweg die de twee plaatsen verbindt, is inderdaad bewonderenswaardig. Gedeelten er van hebben £ 27.000 per Engelsche mijl gekost voor den aanleg; andere gedeelten doorsnijden zulke ongezonde streken, dat men berekent dat er evenveel arbeiders aan de koorts bezweken zijn als er dwarsliggers gelegd werden.

Kandy ligt, evenals Nuwara Eluja, tusschen bergen en bosschen, en is een der prachtigste oorden van het eiland. Wat Kandy is, heeft zij aan de natuur te danken. De stad telt omtrent 20.000 inwoners, de overgroote meerderheid waarvan echter geen begrip hebben van hare schoonheid. De plaats trekt echter duizenden van bezoekers en niemand verlaat haar teleurgesteld, tenzij hij zijne oogen onder zijne armen draagt.

Zoolang men er vertoeft kan men zijne oogen niet verzadigen; wanneer men haar verlaten heeft, heeft men er den mond nog vol van. In het midden der stad ligt een kunstmatig meer, met een rijweg en wandelpaden er om. De kanten zijn

EEN GEZICHT OP KANDY.

beschaduwd door boomen, die ieders bewondering gaande maken. Als men des avonds bij maanlicht eene wandeling om het meer maakt, dan meent men zich in een betooverd oord te bevinden. „Rickshaws", getrokken door koelies op bloote voeten snellen u voorbij zonder eenig geraas; dames en heeren op rijwielen vliegen even geruischloos daarhenen. Vuurvliegjes in ontelbare getale kruisen den weg; men ziet ze, maar hoort ze niet. Zelfs de wandelaars durven niet overluid te praten; ze fluisteren slechts alsof ze bevreesd zijn de stilte te verstoren. De geheele omgeving bezit een betooverende bekoring.

Aan het eene einde van het meer is de standplaats der „rickshaws". Als gij oplet, zult gij zien dat in elk een koelie ligt te slapen, in eene positie die u het denkbeeld geeft dat hij zich opgevouwen heeft. De muggen en muskieten kwellen hem niet, want noch de mug noch de muskiet peutert ooit aan beenderen. Morgenochtend zullen die koelies zich weder ontvouwen, en zullen dadelijk beginnen te dobbelen. Zij gaan in een kring zitten en de geldstukken die als inzet dienen worden ook in een kring gelegd. Een vlieg of eenig ander insekt, die het eerst op een der geldstukken gaat zitten, wijst den winner aan. Zoo gaat men zelfs de insekten met een slecht voorbeeld voor! Het moet echter hier gezegd worden dat de dobbel- en drinkgeest zich niet openbaart bij de vrouwen der inboorlingen.

De dobbelaars spelen zoolang tot zij eindelijk een begrip van hunne plichtsvervulling krijgen, doordat een „cab-karretje", door een misgewas van een osje getrokken, hen in snellen draf voorbij snelt. Want de competitie op Ceylon is tusschen de „rickshaw" en de „ossekar".

Van uit de vensters van het groote Queens Hotel heeft men een mooi uitzicht over het meer en over eene open plaats of plein, dat versierd is met het standbeeld van een van Ceylon's groote mannen. Aan de overzijde van dit plein verheft zich de beroemde Buddhisten Tempel, of „Tempel van den Tand". Driemaal des daags slaat men daar op groote „gongs". Dit gerinkkinkel is een van Kandy's noodzakelijke

euvelen, en is vooral onaangenaam als het u 's morgens, voor dag en dauw, wakker maakt.

Het Paviljoen, of residentie van den gouverneur, dat heel aangenaam gelegen is in de nabijheid van den tempel, is omringd door boomen van de keurigste soorten. Onder anderen vindt men daar de „reizigers-palm", aldus genoemd omdat er voor den dorstigen reiziger helder water vloeit uit de plaats waar men een blad afbreekt. Van de stad zijn in alle richtingen wegen aangelegd naar de omliggende heuvels; ieder dezer wegen is genoemd naar de gemalin van den Gouverneur, die hem heeft doen aanleggen. Wil men met de kust en keur van Ceylons natuurproducten bekend raken, dan moet men langs een dezer wegen rijden. Daar wedijveren varens, palmen en boomen in pracht met elkander; elke plant schijnt haar best te doen de aandacht van den vreemdeling op haarzelve te trekken. Somtijds schijnt het alsof de een of andere palm op de punten zijner teenen staat, om tegen den boom naast hem te kunnen zeggen: „Ik ben grooter dan gij". Daar wordt men overtuigd van de waarheid van hetgeen Sir Richard Burton eens zeide: „De areca-nootpalm is een pijl, gevlogen uit den hemelboog"; zoo rechtop steekt hij in den grond. Men rijdt en men kijkt rond, maar de oogen worden nooit verzadigd. Het is eene onophoudelijke verzoeking om het gebod te overtreden, dat luidt: „Gij zult niet begeeren!" Voorwaar, de natuur is hier met kwistige hand te werk gegaan.

Van de toppen der heuvelen krijgt men, aan de eene zijde, een gezicht op de stad en hare krioelende menigte, op het meer, en op al wat daar te zien is; aan de andere zijde heeft men een vergezicht op het liefelijke landschap met zijn schijnbaar grenzenlooze wouden en wonderen. Men kan begrijpen dat het in die bosschen wemelt van wild en ongedierte van allerlei soort; — olifanten in troepen van soms 300; buffels in troepen, wilde bokken, apen, bavianen, luipaarden, jakhalzen, wolven, beren, krokodillen, slangen en ontzachlijk groote schorpioenen. De luipaard acht zich zoo veilig in het woud, dat het geen ongewoon gezicht is, hem zijn dorst te zien les-

schen aan de plaats waar de dorpsbewoners water scheppen.

Aan de uitroeiing der slangen, zelfs der doodelijke cobra's valt hier niet te denken, voornamelijk omdat zij door de Singhaleezen als heilige dieren worden vereerd, en zij dus, behalve de beschutting die het woud hun verleent, ook de bescherming der inboorlingen genieten, daar deze gelooven dat de slangen weldaden bewijzen aan den mensch en hun lichamen huisvesting verleenen aan de zielen hunner ontslapenen. Breng een bezoek aan de rivier de Mahaweliganga, en gij vindt

BADENDE OLIFANTEN.

hare oevers bedekt met een leven, waarvan wij in Zuid-Afrika ons geen denkbeeld kunnen vormen. Die reusachtige dieren, die er zoo eerbiedwekkend uitzien, en ginds zich in het water baden, zijn olifanten, die jaarlijks een aardig sommetje aan Buddha's tempel bezorgen; want gaat gij ze zien, dan moet gij een geldstuk ten voordeele van den tempel betalen, schoon het in de meeste landen niet het gebruik is dat men voor een andermans bad moet betalen.

Vóór gij Kandy verlaat, raad ik u niet te verzuimen één,

twee, of zelfs driemaal een bezoek te brengen aan de *Peradiniya Tuinen.* De schoonste natuurprodukten der tropische wereld zijn daar verzameld. Aan eene beschrijving er van durft men zich niet wagen; men kan slechts getuigen dat de natuur haar best heeft gedaan zich hier in hare grootste

EEN GEZICHT OP DE PERADINIYA TUINEN.

verscheidenheid en pracht te vertoonen. De *Talipot*, de koning der palmen, groeit hier tot eene hoogte van bijna 100 voet. Vijftien tot twintig inboorlingen vinden onder één zijner bladeren schuiling tegen zon of regen; het blad wordt als een

EEN REUZENBOOM IN DE PERADINIYA TUINEN.

waaier opgevouwen, en dan gemakkelijk door den halfnaakten inboorling als beschutting meegevoerd. De boom zelve wordt een eeuw oud, brengt een bloem ter lengte van 20 voet voort, dus zeker wel de grootste bloesem op aarde, en sterft dan. Aan eenige reusachtige boomen hangen er duizenden vleermuizen, allen met den kop naar beneden; ieder dier vleermuizen is zoo groot als een flinke uil!

HOOFDSTUK IV.

De Tempel van Buddha en de Heilige Tand.

De tempel van Buddha in Kandy, de oude zetel der Singhaleesche koningen, is een der oudste gebouwen, die aan de verwoestingen van naijverige veroveraars zijn ontkomen en de knagingen van den tand des tijds hebben getrotseerd. Bij de Singhaleezen staat hij bekend als de „Dalada-Máligiawa", of de „Tempel van den Tand". Hij is omringd door een steenen muur en eene diepe gracht, welke laatste krioelt van vischjes en waterschildpadden, die hun voedsel ontvangen uit de hand der kinderen en rondloopers. Men gaat binnen langs eene reeks trappen, en het oog van den bezoeker valt dadelijk op de merkwaardige beeldhouwwerken en de zonderlinge schilderstukken, voorstellende de martelingen dergenen die zich op aarde aan verschillende overtredingen hebben schuldig gemaakt, en naar evenredigheid worden gestraft. Het grofzinnelijke in deze voorstellingen stuit den beschouwer tegen de borst en daarom vertoeft men niet lang bij hen. Op deze plaats wordt men echter bestormd door bedelaars en verkoopers van bloemen. Het is de gewoonte, dat ieder aanbidder zich voorziet van tenminste een paar bloemen, en ook van een weinig olie, teneinde die neer te leggen als offerande bij Buddha's beeld. Thans komen de priesters gekleed

in geel gewaad, dieper of lichter van kleur al naar den rang door hen bekleed. Zij bedelen nooit, want dit is hun verboden, maar er is toch altijd een bedelaarstrek op hun gelaat; men zou kunnen zeggen dat zij met de oogen doch niet met den mond bedelen. De oversten des volks gaan binnen in witte kleederen, die rijkelijk met gouddraad versierd zijn: zij dragen een eigenaardigen hoed met juweelen getooid. Een priester of leerling-priester geleidt u verder door een nauwen gang,

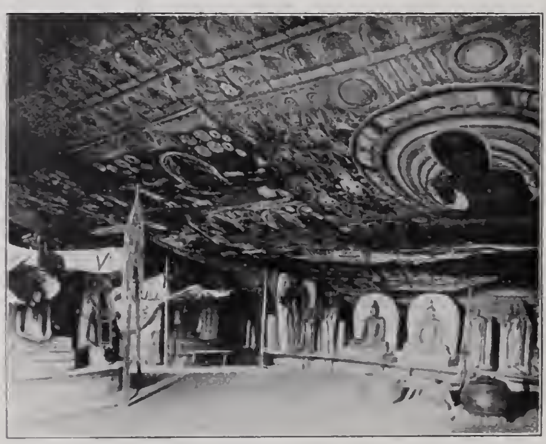

HET BINNENSTE VAN DEN TEMPEL VAN BUDDHA.

die aan weerszijden prijkt met olifantstanden. De gang voert u naar een reeks trappen, aan het einde waarvan een deur is, belegd met zilver en ivoor. Deze deur geeft toegang tot het heiligdom, dat den Tand verborgen houdt. In het schemerdonker van dit vertrek bemerkt men een zilveren tafel, waarachter een in afdeelingen gedeeld altaar staat; daarin wordt het voorwerp der aanbidding bewaard. Het altaar is gemaakt van zuiver goud, rijkelijk versierd met kostbare

juweelen. Het is omringd door ijzeren tralies; deze worden op zijde geschoven, het altaar wordt ontsloten en de Tand wordt te voorschijn gebracht, hangende aan een gouden draad; tegelijkertijd wordt aller aandacht op het heilig voorwerp getrokken door priesters, die dunne staven in de hand hebben. Benevens dit groot wonder, bevat het vertrek ook andere merkwaardigheden, bestaande uit geschenken door vroegere koningen vereerd, en verder een beeld van Buddha uitgehouwen op een prachtigen smaragd. In een ander vertrek

PRIESTERS VAN BUDDHA.

van den tempel wordt eene verzameling van oude geschriften op palmbladeren getoond, benevens een aantal andere handschriften, handelende over sterrekunde en meetkunde.

Wat den zoogenaamden „Tand" betreft, deze is niet van Buddha maar heel waarschijnlijk die van een krokodil of van een wild zwijn. Het is een geschiedkundig feit dat de oorspronkelijke Tand, die eeuwen lang voor dien van Buddha werd gehouden, in het jaar 1560 door den Portugeeschen aartsbisschop in tegenwoordigheid van een aantal officieren

te Goa in Indië verbrand werd, daar zijne vereering als een hinderpaal voor de verspreiding van het Roomsch Katholicisme beschouwd werd.

Doch Buddha's Tand of niet — dat maakt geen onderscheid

DE TAND VAN BUDDHA.

noch bij den vereerder noch bij den nieuwsgierige. Gewoonlijk wordt hij vertoond bij groote feestgelegenheden, bij het bezoek van overzeesche pelgrims, of van leden der vroegere koninklijke familie, of zelfs ook, wanneer het den priesters

aan bouwfondsen ontbreekt. De Tand zelve is anderhalve duim lang en een halve duim in omvang. Als men er naar kijkt denkt men onwillekeurig aan den mond dat zulk een stel huisvesten kon. Maar voor den Buddhist is zijn echtheid boven allen twijfel verheven.

In de historische verhalen van het volk vindt men de wonderbaarlijkste legenden in verband met dit reliek. Onder anderen wordt vermeld dat bij de verbranding van het lichaam van Buddha in het jaar 543 v. C. deze Tand ongeschonden werd gevonden. Het heilige voorwerp werd toen verborgen te Dantapoora nabij Calcutta, de hoofdstad van Indië, en eeuwen lang door de bevolking in eere gehouden. Op zekeren keer, zoo luidt het verhaal verder, toen een leger van Brahmanen in aantocht was om den Tand wegtevoeren, werden allen bij het zien er van bekeerd!

Alle pogingen om den Tand door vuur te vernietigen bleken vruchteloos. Men trachtte hem te verbrijzelen; men bediende zich zelfs van olifanten om hem te doen vertreden, maar telkenmale zag men hem opnieuw in een lotusbloem te voorschijn komen, totdat eindelijk allen die zijne vernietiging beoogden bekeerd en gered waren. De Brahmanen die den Tand geruimen tijd in bezit hadden, gaven hem den koning van Dantapoora terug, en toen zij hem later weer terugbegeerden, vertrouwde de koning hem toe aan zijne dochter, die hem in hare haren verstak en er mee naar Ceylon vluchtte, en zoo werd dit eiland in het jaar 311 n. C. de rustplaats van het heilig overblijfsel. Met eer werd hij ontvangen en allen brachten hem de verschuldigde hulde toe. Prachtige tempels en schoone paleizen verrezen ter zijner eere, en hunne overblijfselen verwekken nog heden de bewondering van den reiziger.

Bij de groote feestgelegenheden der Singhaleezen, *Peraheras* genaamd, vormen een aantal olifanten en duizende aanbidders, de laatstgemelden in sierlijk gewaad, eene processie. Onmiddelijk vóór de olifanten gaan de duivelsdansers, tom-tomslagers en pijpers, die een ontzettend lawaai maken, en daarbij hunne

lichamen in allerlei onsierlijke bochten verwringen. Voor de oogen der bewonderende menigte beweegt de processie zich door de straten en als eindelijk er een einde komt aan al het getrommel en geraas, weet men dat de processie het

EEN HOOGEPRIESTER VAN BUDDHA.

heiligdom van Buddha is ingetreden om hare geloften te betalen.

Het Buddhisme is meer dan 24 eeuwen oud, en heeft zich zoo vastgeworteld in het Oostersch volksbestaan, dat het Christendom er slechts zeer langzaam veld wint, terwijl

daarenboven de voortgang van laatstgemelde godsdienst vertraagd wordt door het feit dat een aantal Europeanen aanhangers van het Buddhisme zijn geworden en de uitnemendheid van het Buddhisme boven het Christendom prediken. In latere jaren is er dus eene herleving in het Buddhisme ontstaan en Buddha's beeld en Buddha's Tand blijven nog stomme voorwerpen van vereering voor honderdduizenden.

HOOFDSTUK V.

Nuwara Eliya en de Adams Spits

Nuwara Eliya, gelegen in de binnenlanden ter hoogte van ongeveer 6200 voet boven de oppervlakte der zee, heeft eene zeer schoone ligging tusschen bergen en bosschen, en is een der schoonste plaatsen van Ceylon. De stad ligt als op den bodem van een trechter wier opening naar den hemel gekeerd is, en van 's hemels dauw ontvangt zij dan ook een regenval van 110 Engelsche duim per jaar.

De binnenlanden van Ceylon vormen een hoogvlakte dat ongeveer 4000 Eng. vierkante mijlen beslaat. Zij bestaat uit bergen wier toppen zich tot 8000 voet verheffen, doorsneden door diepe kloven en valleien, groote rivieren, uitgestrekte wouden en weivelden.

Het landschap tusschen Kandy en Nuwara Eliya is schoon, en biedt verrassende gezichten aan. De palmen, de theeplantages, de rijstlanden, de wouden, de rivieren met hunne watervallen — alles is bekoorlijk. Zelfs de buffel of *Wal Miharak*, die op de rijstlanden een primitief ploegje trekt, heeft bizondere eigenaardigheden. Schijnbaar onschuldig van aanzien, heeft hij zijn oude natuur behouden en kan den mageren koelie een onaangenaam half-uurtje bezorgen als deze hem op de teenen — of liever de klauwen — trapt.

De reiziger die per rijtuig den vijf mijl langen weg aflegt, welke van het naastbijgelegene spoorwegstation naar Nuwara Eliya voert, ziet zich omringd door de natuur in vollen tooi. Het pad is vol kronkelingen en biedt allerlei afwisselingen aan. Nu eens voert het u langs hooge, ruwe rotswanden, dan weer over een diepe kloof of langs een snelvlietenden bergstroom; dan weer langs thee-plantages of door een bosch;

GEZICHT OP NUWARA ELIYA.

steeds klimt gij tot hoogere en frisschere luchtstreken, totdat men eindelijk de stad bereikt, wier huizen verscholen zijn tusschen hoog en dik geboomte, met hier en daar een speelgrond of een kunstmatig meertje, waar de nieuwsgierigen rondstaren en de vermoeiden een aangename rust genieten. De plaats is slechts 5 graden van den evenaar gelegen, doch de ligging is zoo hoog, dat het klimaat er niets heeft van het bedompige en tropische der lagere streken. Om die reden

DE NANA OYA PAS.

heeft dan ook de Gouverneur hier zijn zomerverblijf, en is de stad het toevluchtsoord van den welvarenden planter — den man die immer klaagt en nimmer tevreden is.

Men ziet zich hier aan alle zijden omringd door hooge bergen. Niet ver verheft zich de *Sitya Eliya*, een berg waaraan de volgende legende geknoopt is.

De schoone koningin *Sitya* viel op zekeren dag in handen van *Ravana*, den tooverkoning, die haar in een bosch gevangen hield. De apenkoning, *Hanuman*, stak het bosch in brand met het doel de koningin te bevrijden. *Sitya*, ten einde aan de vlammen te ontkomen, daalde af in de aarde en kwam op een afstand van 80 of 100 treden verder weer te voorschijn, en uit de plek waar zij voortkwam, ontsprong daarop de rivier die haar naam draagt.

Van uit Nuwara Eliya bestijgt men gewoonlijk den 8280 voet hoogen Pedrotallagalla of Pidurutallagalla, den hoogsten berg op Ceylon, van waar men een gezicht op het omliggende land krijgt, zoo uitgestrekt als men op weinige bergen der aarde vinden zal. Van zijn spitsen kruin kan men bijna het geheele eiland overzien, met zijne wouden, zijne valleien, zijne weivelden, palm- en theeplantages, rivieren en meeren.

Op ééne plek in het distrikt Nuwara Eliya komt men onder den indruk dat men het einde der aarde bereikt heeft. Plotseling opent zich voor den niets vermoedenden wandelaar een ontzachelijk gapende afgrond die hem verschrikt terug doet deinzen, bevreesd een stap verder te wagen. Met een touw om het lijf waarvan het andere einde aan een sterken boom bevestigd is, neemt men gewoonlijk een kijkje in den 5000 voet diepen afgrond. Een groote steen naar beneden gewenteld verdwijnt in de diepte zonder door eenig geluid te kennen te geven dat hij aan het einde van zijn luchtreis is aangeland.

De lucht op de bergen is koud, terwijl het daaronder tropisch warm is. In de wouden die zich in de dalen tusschen de bergen bevinden heeft de luipaard zijne woning en is de olifant zoowel als de jakhals te huis. Boven in de takken slingeren tal van apen zich van boom tot boom, en zien met

een verachtelijken blik neder op hunne lompere boschgenooten. De grond wemelt van allerlei kruipend gedierte; zoo huist hier een worm, die vier voet lang en een duim dik is.

Wie op de spits van den Pedro staat en zijn blik naar het Westen richt, gewaart een anderen spitsen berg, *Adams Piek* genaamd. Eeuwen lang beschouwde men hem als de hoogste berg op het eiland, en dit wel voornamelijk omdat hij alleen staat, en als uit den gelijken grond zich plotseling tot bij de wolken verheft. Zijn schaduw, door de opgaande zon gevormd, is een der merkwaardigheden van het eiland. en niemand die haar gezien heeft zal ooit die duidelijke, donkere, en eigenaardige schaduw vergeten.

De Adams Piek is het onderwerp van een aantal legenden. Op de hoogste spits is er namelijk in de rots een merk dat veel gelijkenis heeft op den afdruk van een reuzenvoet. De vrome Buddhist vereert dit merkteeken, omdat dit, volgens hem, door niemand anders gemaakt is dan door *Gautama*. de laatste der 24 incarnaties van Buddha. De Hindo, daarentegen, meent dat het den afdruk van zijn god Siva is, die er den voet plantte. De Mahomedaan weer, zegt dat dit het voetspoor van Adam, onzer aller vader, is. Doch de millioenen die tot deze verschillende godsdiensten behooren, hebben allen even groote vereering voor dit merk. Pelgrimstochten worden er heen ondernomen, en de gevaren aan de bestijging van den berg verbonden, worden blijmoedig getrotseerd. De allerhoogste spits van den berg toch rijst zoo steil in de hoogte, dat hij zonder hulpmiddelen niet beklommen kan worden. Daarom is er een ijzeren ladder, met ijzeren ketens bevestigd, opgericht, maar toch is de bestijging zoo gevaarlijk, dat menige pelgrim, door het doen van een mistred, zijn dood in den afgrond vindt. Doch niettegenstaande dit begeven oud en jong zich naar de heilige plaats, overtuigd dat elke trede hen een schrede nader brengt tot het oord van zaligheid en geluk.

De ijzeren keten aan welke de ladder is bevestigd, werd volgens eene legende, door Adam eigenhandig vervaardigd.

De stamvader van alle volken werd, zooals deze legende verhaalt, wegens zijne overtreding, uit de zevende verdieping van het Paradijs geworpen, en kwam te lande op den piek die thans zijn naam draagt. Hij moest nu, als boeteling, jaren lang op één been staan, en zijn voet maakte gedurende dien tijd den indruk in de rotssteen, waarop hij stond. Eva werd eveneens uit den zevenden hemel geworpen, en viel ergens in de nabijheid van Mecca in Arabië. Na verloop van 200 jaar werd Eva door den aartsengel Gabriël naar Ceylon gebracht, dat toen het eerste menschenpaar als woning werd aangewezen, omdat het de plaats op aarde was, die het meest op het Paradijs geleek.

Een ander verhaal meldt dat Alexander de Groote de ladder heeft doen oprichten, toen hij in het jaar 330 v. C. Ceylon bezocht; van dit bezoek wordt echter door geen enkelen geschiedschrijver melding gemaakt.

De waarheid schijnt te wezen dat niemand meer weet wie de ladder vervaardigd heeft; een geschiedschrijver, die in de 13de eeuw n. C. Ceylon een bezoek bracht, heeft haar toen reeds gezien.

HOOFDSTUK VI.

De Thee-Plantages.

Meer dan dertig jaren geleden was het eiland Ceylon beroemd wegens zijne uitgestrekte koffie-plantages. Doch een insekt of luis maakte zijne verschijning aan den stam en de bladeren van de koffie-boomen, en heden ten dage treft men slechts de drooge overblijfsels der boomen en hier en daar een ziekelijk, kwijnend boompje aan. Op allerlei wijzen zocht men de plaag te bestrijden, zonder echter een afdoend middel te kunnen ontdekken. O. a. voerde men een kleine roode soort mier in, die gezegd werd de luis te zullen verdelgen,

doch deze mieren wijdden hun aandacht voornamelijk tot de koelies, en deze werden zoo geweldig tusschen de teenen gebeten als zij met het plukken der boonen bezig waren, dat men op het eind de koelies met geen stok naar de plantages kon krijgen.

De plaag eindigde in de ruïnatie der koffie-planters en in zware tijden voor het eiland in het algemeen, zoodat een aantal Europeanen in wanhoop Ceylon verlieten. Anderen zochten naar een nieuw middel van bestaan, en weldra kwam

EENE THEE-PLANTAGE.

men tot de ontdekking dat de grond de gewenschte geschiktheid voor de thee-plant bezat. Sedert dien tijd is de Ceylon-thee de sterkste mededingster geworden van de Chineesche en Japansche thee, en wordt wegens hare betere geur dikwijls met de laatsten gemengd.

Mits er een genoegzame regenval is, kan thee overal in de bergachtige streken van Ceylon gekweekt worden, en hoewel er een weliger groei der plant is in de lagere streken, overtreft de thee der hoogere gewesten die der lagere wat

kwaliteit aangaat. De beste thee wordt gewonnen op de hoogte van ongeveer 6000 voet boven de oppervlakte der zee. De industrie heeft echter in de laatste jaren veel geleden door overproductie, maar toch legt men nog steeds nieuwe plantages aan.

De plantages langs de hellingen der bergen gelijken veel op wijngaarden. De planten worden laag gehouden evenals de wijnstok, doch slechts eens in de drie jaren gesnoeid. De grond wordt wel vrijgehouden van onkruid, doch nooit gedolven en slechts zelden bemest. Men plant meestal boomen tusschen de rijen thee-heesters, en dat wel om drie redenen; 1°. tot beschutting der teedere blaadjes tegen den wind; 2°. om aldus de plaats der vroeger neergehakte boomen in te nemen, en daardoor de vermindering van den regenval te beletten, en 3°. omdat het schijnt dat door de wortelen der boomen eene zelfstandigheid aan den grond wordt medegedeeld die bevorderlijk is voor den groei van de thee-plant. Is er de vereischte regenval en genoegzame hitte, dan kan men alle twee of drie weken dezelfde plant het geheele jaar door plukken.

Het is noodig dat de jonge thee-plantjes in bedden aangekweekt worden tot zij ongeveer vijftien maanden oud zijn. Dan worden zij uit de bedden gehaald, behoorlijk gesnoeid, in versche mest gedompeld, en gelijk wijnstekken uitgeplant; dit laatste geschiedt echter niet in gedolven grond, maar in kleine met mest gevulde gaatjes, die dikwijls met moeite in den rotsachtigen grond worden gemaakt, maar waarin de plant toch welig tiert, als ze maar eens wortel heeft geschoten. Na achttien maanden of soms een weinig langer leveren zij bladeren geschikt om te plukken.

In het plukken worden de toppen der stengels slechts zeer behendig afgebroken door de Koelie- of Tamil-arbeiders, die in grooten getale uit Indië voor dit doel worden ingevoerd. De geplukte topjes werpen zij in lange, op hun rug hangende mandjes. Een flinke plukker of plukster kan zoowat 12 ℔ groene bladeren per dag leveren. Het is daarbij in het oog te houden dat het volstrekt niet onverschillig is hoe of wat

men plukt; er is eene juiste hoeveelheid en een juiste plaats waar men de toppen afbreken moet; toch bewegen de handen en vingers van den geoefenden arbeider zich zoo snel en juist, dat de ongeoefende toeschouwer er zich over verbaast.

In het midden van den dag en tegen den avond worden de afgeplukte toppen gewogen en naar de groote stoomfabrieken vervoerd, alwaar zij op stellages van zeildoek voor vier-en-twintig uur worden uitgespreid om onder een gelijkmatige temperatuur de geschiktheid voor het plaatsen onder de rollers

THEE-PLUKSTERS.

te verkrijgen. Van den eersten roller gaan zij naar een zift waar zij los geschud worden om dan weer onder een anderen roller te komen. Dan komen zij in een oven en daarop worden zij op een groote snel ronddraaiende zift geplaatst, die ze door de snelle beweging in vijf of zes klassen verdeelt, naar gewicht en grootte der bladeren. Iedere klasse of soort wordt nu weder een tijd lang in een oven geplaatst, en als zij daaruit komen, staan de kisten gereed om ze te ontvangen. Per ossekar worden de kisten, die ieder omtrent 40 ℔ thee

bevatten van de fabriek naar het naaste spoorwegstation vervoerd.

De planter heeft gewoonlijk op elke plantage een Superintendent, die aan het hoofd van zaken staat, en het geheele bestuur der plantage in zijn handen heeft. Onder hem staan de „drijvers" of *Kanganies*, die bewust zijn van hun rang en macht en nimmer falen den vreemdeling te doen verstaan dat zij heel wat beteekenen. Elke *Kangany* heeft zijn span of „gang" arbeiders, die onder zijn toezicht arbeiden en voor

RIVIER-TRANSPORT.

wie hij verantwoordelijk wordt gehouden. Gewapend met een eenvoudig stokje, raast hij van den vroegen morgen tot den laten avond, en spoort zijn span tot vlug werken aan. Al razende rapt hij hier en daar een der kleinen over de kneukels, en zoekt daarna de fout te vinden, die hem tot kastijding dreef.

Het werkloon der arbeiders op de thee-plantages wordt vastgesteld door de Planters-Associatie. Het dagelijksch loon der mannen is gewoonlijk 33 cents of 5½ d. per dag; dat der vrouwen 25 cents of 4 d. Over het algemeen zijn de loonen

op Ceylon ontzettend laag. In de zuidelijke deelen van het eiland verdienen de citronella-snijders 2½ d. per dag; van de kokos-plukkers krijgen de mannen 5 d. en de vrouwen 2 d. per dag. Een jongen krijgt voor elke 1000 kokosnoten die hij uit den dop haalt 8 d. Allen werken gemiddeld 8½ tot 10 uur per dag. Uit hun karig loon moeten zij hun eigen voedsel betalen!

Wanneer men het oog over de uitgestrekte plantages richt, kan men niet helpen den ondernemingsgeest van den Planter te bewonderen, en wat men ook van hem zeggen of denken mag, zeker is het, dat als hij en zijne plantages van het eiland weggenomen werden, zijne afwezigheid overal en door alle standen terdege gevoeld zou worden, en zouden de Europeanen althans verplicht zijn Ceylon te verlaten.

HOOFDSTUK VII.

De Nederduitsche Gereformeerde Kerk te Colombo.

Gij zult met verbazing, en terecht, waarde lezer, vragen: „Is er dan een Ned. Ger. Kerk te Ceylon, een eiland waar men nagenoeg niemand vindt, die de Hollandsche taal spreekt?"

Ja, er is zulk een kerk, maar de taal is de Engelsche, hoewel, wat kerkbestuur en leer aangaat, alles nog gebleven is als in den ouden tijd, toen de voorvaders uit Holland hunne kerk hier stichtten. Door hen werd dit eiland voor kerkelijke doeleinden in drie deelen verdeeld, n.l. Colombo, Jaffna en Galle. De eerste leeraar begon zijn dienstwerk te Galle op 6 October 1642 en er werd toen aldaar een kerk gebouwd, die heden nog staat en waar thans als leeraar arbeidt Ds. George Franché, die zelf een afstammeling der Hollanders is.

De leden der verschillende Ned. Ger. Kerken in Ceylon zijn allen van Hollandsche afkomst, die, hoewel door den drang der omstandigheden verplicht hunne taal op te geven, nog altoos aan de kerk der voorvaderen getrouw blijven. Het laatst werd hier in de Hollandsche taal gepredikt in 1781 door Ds. I. D. Palm. Ook te Jaffna en Matara staan nog de gebouwen door de Hollanders opgetrokken, dat op laatstgenoemde plaats in 1706. Het is een eenvoudig gebouw met omtrent 200 zitplaatsen. Op het oogenblik is daar geen vaste leeraar en de diensten worden er waargenomen door de predikanten van Galle en Colombo. De laatste leeraar aldaar was Ds. W. C. van der Wall.

Doch de voornaamste Ned. Ger. Kerk is die te Colombo, met omtrent 800 leden, en gewoonlijk de „Wolfendahl Kerk" genaamd. Het gebouw werd opgetrokken in 1749, en wel in den vorm van een Grieksch kruis, met alle armen van dezelfde lengte. Het bevat 800 zitplaatsen. De preekstoel staat op een der hoeken en daaronder vindt men nog het bankje van den voorlezer. In vroegere dagen was het ook hier de gewoonte dat, vóór de leeraar op den kansel kwam, de voorlezer de tien geboden, de geloofsartikelen en een hoofdstuk uit den Bijbel moest voorlezen. Op den hoek recht tegenover den preekstoel, staan nog dezelfde stoelen, waarop de Hollandsche Gouverneurs met hunne familiën zaten, en op de twee andere hoeken zijn de oorspronkelijke banken voor de ouderlingen en diakenen. De zilveren nachtmaalbekers en borden, zoowel als het Doopbekken zijn allen uit den ouden tijd. Zoo leest men b.v. op het Doopbekken, dat het aan de kerk werd geschonken door *Rijcklof van Goens*, Gouverneur-Generaal en Admiraal, en door zijne vrouw *Esther de Solemne*, toen hun dochtertje *Esther Ceylonia* in 1688 er uit gedoopt werd [1]).

---

[1]) Op den 26sten October 1902 werd op de terugreis naar Zuid-Afrika, aan boord van het S.S. *Lake Manitoba* eene dochter van den heer A. P. Roos van Klerksdorp, Transvaal, door Ds. P. H. Roux van Senekal gedoopt met den naam *Ceylonia Manitoba*. Voorwaar, eene Ceylonsche Roos!

Aan de muren ziet men nog de wapenschilden van de oude Gouverneurs en op den vloer zijn verschillende Hollandsche grafsteenen met opschriften uit den ouden tijd. Er is onlangs met veel moeite een afdruk gemaakt van al de oude Hollandsche grafschriften; het oudste daarvan is gedateerd 1607. Dit is in boekvorm uitgegeven en bevat ook afdrukken van de verschillende wapens der Hollandsche gouverneurs. Op het oogenblik wordt de Ned. Ger. Gemeente te Colombo bearbeid door Ds. Flemming uit Schotland en Ds. Tweed uit Ierland. De kerkeraad bestaat uit 4 ouderlingen en 6 diakenen, die twee jaar dienen en dan herkiesbaar zijn; maar als zij vier jaren achtereen gediend hebben, moeten zij minstens één jaar rusten, evenals bij ons in Zuid-Afrika. Zij hebben natuurlijk ook dezelfde belijdenisschriften en formulieren als wij; ook wordt het nachtmaal viermaal in het jaar gevierd. Hunne wijze van vieren is ongeveer als de onze, en men heeft de gewoonte behouden om bij de tafels te collecteeren. Dit is thans in de meeste plaatsen in Zuid-Afrika afgeschaft.

Daar de stad Colombo zich in den laatsten tijd zoozeer heeft uitgebreid, was men verplicht om twee dochterkerken te bouwen, een te Bambala-pitiya en een andere te Maligukandé, die door de twee bovengenoemde leeraars worden bediend. Bij de overgave van Ceylon aan de Engelschen in 1796 werd uitdrukkelijk bepaald dat de Engelsche Regeering de Hollandsche kerken te Jaffna, Galle, Matara en Colombo in orde zou houden, en de salarissen der leeraars te dier plaatsen zou uitbetalen.

Kort na de overgave, en vóórdat de Engelsche Kerk hare eigen gebouwen had, werd het den predikanten dier Kerk vergund om in de Wolfendahl Kerk te Colombo hunne diensten te houden. Het duurde niet lang of de inboorlingen die tot de Ned. Ger. Kerk behoorden, vonden meer smaak in de ceremoniën der Engelsche kerk en gingen tot haar over. Dit gaf Bisschop Chapman toen aanleiding om op het kerkgebouw aanspraak te maken en te trachten het voor zijn genootschap in bezit te krijgen. Maar de Engelschen van dien

tijd stelden den Bisschop in het ongelijk, en verklaarden dat de akte van overgave ten duidelijkste verklaarde, dat de Wolfendahl Kerk aan den kerkeraad der Ned. Ger. Gemeente behoorde. Die streek werd dan ook nooit herhaald.

Laten wij nu een oogenblik tot den ouden tijd teruggaan en eenige verdere bijzonderheden mededeelen. Men had, om de leeraars te helpen, ook „proponenten", die of Europeanen uit Holland of daartoe opgeleide inboorlingen waren. Een van de eerste inboorlingen, die naar Holland werd gezonden om daar opgeleid te worden, was *Philip Quint Ondatjie*, die zeer schrander was. De familie Ondatjie vindt men nog heden in belangrijke betrekkingen op het eiland. Op het oogenblik is er een magistraat van dien naam. Verder waren er krankenbezoekers en ziekentroosters, zooals voorheen aan de Kaap.

Het salaris van een leeraar was 15 rijksdaalders (£ 3. 12. 6.) per maand, met vrije woning en eetwaren zooals boter, wijn, kaas, rijst, spek, olie, enz. De aanstelling van een leeraar moest door de Regeering goedgekeurd worden, zooals ook de keuze van ouderlingen en diakenen. Bij elke kerkeraadsvergadering moest een gouvernementsbeambte, genaamd de „Commissaris Politiek" tegenwoordig zijn, een persoon, vroeger aan de Kaap ook niet onbekend. Dit duurde voort tot onder de Engelsche regeering, doch is later afgeschaft. Hij was daar in het belang der Regeering en was de persoon door wien alle onderhandelingen tusschen Regeering en Kerkeraad plaats vonden. Men hield gewoonlijk tweemaal in de drie maanden kerkeraadsvergadering.

De Hollandsche Regeering heeft te zamen met de Kerk zeer veel voor de opvoeding, ook onder de inboorlingen, gedaan. Het schoolwezen was in handen eener commissie, de „Scholarchale Vergadering" genaamd, die veel meer macht had dan eene gewone schoolcommissie. Zij had ook opzicht over de inboorlingenchristenen, moest toezien dat hunne doops- en huwelijksregisters in orde waren, enz. Eenmaal in 't jaar gingen twee der leden, een leeraar en een leek (de scholarch)

de kinderen onderzoeken. Ook hadden zij de macht om diegenen te beboeten, die òf kerk òf school verzuimden, en in een jaar beliepen de boeten 700 rijksdaalders. In 't begin werden de schoolboeken op vlas (palm-bladeren) geschreven, maar in 1734 kreeg men een drukpers, waarmee deelen der Heilige Schrift, vragenboeken en andere schoolboeken werden gedrukt.

Veel heeft ook de oude Hollandsche Kerk alhier aan de zending gedaan, maar wij kunnen niet zeggen met blijvende vrucht. Te Jaffna in het noorden van het eiland ging het te voorspoedig. Een Hollandsch geschiedschrijver zegt, dat vijf jaar na de aankomst der Hollanders, men doopelingen en bekeerlingen bij duizenden telde. Men begrijpt vanzelf dat zulke haastige bekeeringen niet heel veel konden beteeken. Daar het met de bekeeringen in het zuiden van het eiland niet zoo voorspoedig wilde gaan, vond men het noodig om die wat voort te helpen en dat wel op eene heel practische wijze. Er werd bepaald dat geen inboorling eenig ambt kon bekleeden of in dienst van het gouvernement komen, of zelfs grond ter bearbeiding van het gouvernement kon ontvangen, indien hij niet lid was der Protestantsche Kerk, en de belijdenisschriften onderteekend had. Het is niet noodig te zeggen dat bekeeringen nu spoedig plaats vonden; ook niet dat zij maar weinig waarde hadden. Toch blijft het ontegenzeggelijk waar dat de Hollandsche Regeering en Kerk zeer veel hebben gedaan voor het onderwijs onder de inboorlingen.

En nu, geachte lezers, gelooven wij dat gij iets weet, al is het niet veel, van de Ned. Ger. Kerk op Ceylon. Geplant door de Hollandsche voorvaders, evenals aan de Kaap, bestaat zij nog, maar ongelukkiger dan wij, heeft zij haar taal verloren. Toch wordt er nog de zuivere leer beleden, en het onvervalschte Evangelie verkondigd.

Kort vóór het uitbreken van den oorlog is er eene beweging onder de burgers van Ceylon ontstaan, om de Hollandsche taal te doen herleven. Eene vereeniging werd gesticht, die de

studie der Taal bevorderen zou, doch uit vrees dat deze pogingen aanleiding konden geven tot verkeerde gevolgtrekkingen, heeft men de werkzaamheden tijdelijk gestaakt.

Noodeloos te zeggen, dat de sympathie der burgers geheel en al met de gevangenen alhier en met de zaak der Boeren is. Ten slotte nog dit; als gij ooit Colombo bezoekt, ga dan de Wolfendahl Kerk niet voorbij; zij is een bezoek overwaard.

HOOFDSTUK VIII.

Een uitstapje naar Anaradhapoora.

In Nuwara Eliya lagen wij dertien maanden als met een knie op den hals, en mochten, alsof wij kwaaddoeners waren, ons niet buiten de perken van het dorp wagen. De vrede was reeds gesloten, en een en andermaal hadden wij reeds aanzoek gedaan om de papnatte plaats te mogen verlaten, doch zoo nauwziende — ik wil niet zeggen bekrompen — waren de militaire autoriteiten, dat wij ons eindelijk verplicht zagen om verlof direkt van den Luitenant-Gouverneur te bekomen. Wij hadden toen pas den eed van getrouwheid afgelegd, doch hadden nog geen bewijs van onze getrouwheid geleverd; vandaar de gestrengheid waarmede men ons behandelde. Eindelijk scheen het dat men ons een weinig begon te vertrouwen, en ten laatste kregen wij verlof een reisje naar de binnenlanden te doen.

Lang hadden wij eene begeerte gevoeld om de bedolvene steden in het hárt van Ceylon een bezoek te brengen. De gelegenheid bood zich thans daartoe aan.

Zooals gewoonlijk regende het, toen wij den Nanu-Oya-pas naar het station door reden. Daar aangekomen zagen wij voor het eerst weer Boeren, die van het Diyatalawa-kamp naar dat van Ragama werden gepromoveerd. In den regen vlogen

wij Kandy voorbij naar Matale. Daar regende het met tuiten. In de kranten voerde men toen juist een laffen strijd over de vraag of de *monsoen* al dan niet gebarsten was, maar in Matale was de zaak zoo klaar als daglicht uitgemaakt.

EEN NATUURGEZICHT OP CEYLON.

Een Christen planter, een der *Vrienden*, had ons uitgenoodigd eenige dagen bij hem op zijne plantage te komen doorbrengen, en aan het station vonden wij zijn rijtuig, waarin wij onder stortregens den zes mijlen langen weg naar zijn

verblijf aflegden. Hij was een bemiddeld man, die door zijn liefde tot Christus gedrongen werd zijn geboorteland te verlaten ten einde voor de Zending te arbeiden, terwijl hij tegelijkertijd in zijn onderhoud voorzag door het planten van thee en kokosboomen. Gedurende den tijd dat wij ten zijnent vertoefden, had er juist eene conferentie plaats, voornamelijk ten behoeve van zijne medearbeiders, meestal bekeerlingen uit de Heidenen. Twee dingen vooral troffen ons. Het eene was de toewijding van hem en zijn gezin aan 't werk; het andere de hartelijke belangstelling in de inboorling-arbeiders. Zijne *Bungalow* is op een heuvel gelegen vanwaar men een schoon uitzicht heeft op het omliggend landschap en vooral op de Matale-bergen.

Eenige dagen later zaten wij in een *Bus*, die ons langs de rijkbegroeide hellingen zou voeren. Een Ceylonsche bus! Hoe zal ik die beschrijven. 't Is een lamlendig rijtuig, voorzien van plaatsen voor twee dames, twee heeren, drie koelies, één Mahomedaan en twee Singhaleezen, — op voorwaarde dat allen mager moeten zijn! Alle vier mijlen op den weg krijgt men een versch voorspan, met versche steeksheid, verschen schoplust en versche andere nukken. De drijver is òf een Tamil òf een afstammeling der Portugeezen. Ten einde de trekdieren aan te moedigen maken de drijvers een zeer zonderling geluid. Het kwam ons voor alsof zij hun tong inslikken tot achter de kleine tong (huig), en dan die samentrekken tot een tuit, waardoor zij zoo hard ademhalen als zij kunnen. Toch is de uitwerking verbazend klein. De paarden hooren het, maar blijven er onverschillig bij. Aan de dames die vóór ons zaten, zeiden wij, dat wij blij waren niet als koelies of paarden op Ceylon geboren te zijn.

De natuur is tusschen Dambool en Anaradhapoora minder schoon dan in de gebergten, en uiterst eentoonig. Daarbij kwam dat het hier nog niet geregend had en de boomen en struiken er overal dorstig uitzagen. Hoewel het erg warm was, woei er ons een luchtje tegen, dat het rijden veraangenaamde. Ten spijt van al het gehaspel legden wij dien dag 75 mijlen af en reden Anaradhapoora, de stad der

ruïnen, dien avond om tien uur binnen. Wij namen intrek in het *Resthouse*. Tot gerief van reizigers heeft het Gouvernement overal op het eiland zulke gebouwen opgericht, die meestal onder opzicht van degelijke kleurlingen staan. Zij zijn inderdaad een zegen voor den reiziger in zooverre als zij hem een verblijfplaats in minder beschaafde streken verschaffen en een nog grooteren zegen voor het Gouvernement, dat voor slechte behandeling en goede betaling zorgt.

Na een warmen nacht en de onafgebrokene muziek der

EEN BANYAN BOOM

muskieten, brak er een dag aan, waarin de zon ons tot bezwijmens toe stak en wij wegens de omwandeling aan een dorst leden die ons onder anderen verplichtte om niet minder dan twintig lemmetjes (citroenen) in water uit te drukken, om dien dorst te lesschen. Tegen den avond waren wij geheel doorzuurd en nog hadden wij dorst. Toen gaven wij de zaak in wanhoop op, en begaven ons met een brandenden dorst en onder muskietengezang ter ruste. Het bed was te kort, en dientengevolge kwam het muskietennet tegen onze

voeten. De muskieten wisten dit en den volgenden morgen wisten wij het ook.

Anaradhapoora was de vroegere hoofdstad der Singhaleesche koningen, die later ten gevolge der gedurige invallen der Malabaren zich echter genoodzaakt zagen hun zetel van tijd tot tijd naar Kandy en andere sterkten te verplaatsen. Doch niettegenstaande dit feit, waren wij erg in de stad teleurgesteld. Wij hadden gemeend daar de Singhaleezen in al hun fleur te vinden, en iets te zien dat ons aan hun bloeitijd zou doen herinneren. Wel is waar, zijn er een aantal ruïnen, die van vergane grootheid getuigen, doch overigens lijkt de bevolking daar nog armzaliger dan in de gewesten vroeger door ons bezocht. De geschiedenis omtrent de plaats is zeer onvolledig, en men kan slechts gissen wat zij in het grijze verleden moet geweest zijn. Toen moet de stad minstens een kwart millioen inwoners geteld hebben; thans zijn er in het ellendige dorp dat op hare ruïnen gebouwd is, omtrent 2500 inwoners gehuisvest; slechts de granietpilaren en brokstukken, en de reusachtige *Dagobas* vertellen, dat zij betere dagen hebben gekend, en doen den nadenkenden reiziger herinneren aan de waarheid, dat eens het meest trotsche gebouw op aarde ineenstorten zal.

De Dagobas, van welke er in de stad zelve en in hare omgeving vier groote gevonden worden, mogen kortweg genoemd worden: solide massa's van platte gebrande steenen, opgemetseld in den vorm van een koepel. Zij zijn inderdaad reusachtige gewrochten. Laat ons slechts ééne noemen, de *Jetawanarama Dagoba*, die genoeg bouwstoffen bevat om eene stad van 25,000 inwoners uit het stof te doen verrijzen, en Tennent beweert dat het in onzen tijd 500 arbeiders zes of zeven jaren nemen zou om haar te voltooien en dit ten minste een millioen pond sterling zou kosten. Zij is 250 voet hoog en heeft eene doorsnede van 360 voet. Op den top van den koepel is er eene vierkante constructie van steen. De éénе zijde er van is ingestort en de andere dreigt te vallen. In het midden van dit vierkant staat een toren in den vorm

van het metselwerk van een windmolen ; het bovenste gedeelte hiervan is ook ingestort. Aan den voet van het gebouw groeien boomen en struikgewas weelderig. Rondom loopt er een steenen stoep of „platform" van gehouwen steen, honderd voet breed.

En wat bevatten indertijd die monsters van de vlakte? Wat thans nog vele kerken bevatten — reliquieën. De één bevatte een ooghaar, een ander een sleutelbeen van Buddha. Weer een ander werd opgericht door een koning, die vergeten had den priester een weinig van zijn „Sambal" te geven, en het gebouw werd opgetrokken als boetedoening voor zijn zonde.

Wij gingen in de schaduw van een der palmen zitten en sloegen in stilte dat monument gade, dat zoovele eeuwen lang de elementen getrotseerd had. Wij konden nauwelijks gelooven dat het 't handenwerk en de vrucht van den ondernemingsgeest van hetzelfde ras was als dat der hedendaagsche Singhaleezen. Hoe treurig is de weg langs welke een volk zijn kracht en moed verliest, en tot een toestand van naakte onverschilligheid vervalt, waarin het geen enkele aspiratie meer heeft!

Een andere Dagoba wordt thans herbouwd, dat wil zeggen men bouwt een ronden muur om de gestadig afbrokkelende massa. Maar wat een jammerlijk gesukkel is het! Wanneer men den koperen koepel heeft bereikt zal men weer van onderen af moeten beginnen. De dag van inwijding was dan ook nog niet vastgesteld. Eene andere werd onlangs op Gouvernementskosten hersteld, doch eene kennisgeving waarschuwt u niet al te na er bij te komen.

Anaradhapoora is de stad van ruïnen, dagobas, baden, tempels en *tanks*, of groote dammen. Van het groote koperen paleis staan er slechts nog de 1600 pilaren van graniet. Vroeger was het negen verdiepingen hoog en bevatte duizend vertrekken. Bij een der tempel-ruïnen staat de beroemde Bo-boom, de oudste boom in de geschiedenis van het eiland bekend, en de overgrootvader van alle andere Bo-boomen, onder welke de Buddhist op Ceylon de knie in aanbidding buigt. De

overplanting van dezen boom op Ceylon is zeer merkwaardig geweest. Gautama, de laatste der Buddha's, zat bij zijne verheffing tot God onder den oorspronkelijken Bo-boom. Zijne leer werd naar Lanka (Ceylon) overgebracht, doch zijn godsdienst zonder een Bo-boom werd bevonden kool zonder saus

EEN HEILIGE BO-BOOM.

te zijn. Maar hoe aan den heiligen boom te snijden? Dat zou eene onheilige verwonding geweest zijn en zou den wraak van Buddha neerbrengen. Doch men besloot een proef te nemen. Een gouden pot werd met aarde gevuld en vlak onder

een tak van den boom geplaatst. Daarop doopte men een gouden stift met een soort verf, en bestreek een deel van den tak er mee. En inderdaad, daar kwam de tak naar beneden, juist in den pot, en terstond begon hij te groeien. Dat was een wonderteeken! Met pot en al werd de tak in triomf naar Ceylon overgevoerd en aldaar in 288 v. C. in den grond geplant op de plaats waar hij nog staat, verouderd doch vereerd. Waar men ook thans op Ceylon een afstammeling van dien eerwaardigen boom aantreft, daar vindt men ook eene plaats van aanbidding er onder, en dikwijls in de nabijheid een klein heiligdom waar offers aan Buddha worden gewijd, bestaande meestal uit bloemen. Zooals de Psalmist zegt, heeft Buddha een neus „maar riekt niet".

Wij maakten ook een uitstapje naar *Mihintale*, waar er nog meer dagobas te zien waren. Veel nieuws was er echter niet, behalve de 1840 trappen van gehouwen graniet (gneiss), ieder omtrent 16 voet breed die tot den top van den heuvel voeren.

In Anaradhapoora troffen wij een vogel aan, die wij nergens anders hebben gezien. Zijn gevederte zou niemands oog verlustigen, maar zijn gezang — of liever getik — zal het oor van iedereen vervelen. Van het aanbreken van den dag tot na zonsondergang, tikt hij en zijn wijfje tikt ook. Nu eens tikken zij samen, en dan weer tikt de een na den ander. Zij bestaan om te tikken. Het geluid is gelijk aan dat veroorzaakt door met een kleinen hamer op een molensteen te slaan. Toen wij dat eindeloos getik niet meer konden uithouden, vroegen wij ons af, of de Schepper deze diertjes aldus geschapen had, dan wel of zij die hebbelijkheid hadden aangeleerd in den tijd toen men in Anaradhapoora steenen kapte voor de gebouwen.

Het was ons plan van Anaradhapoora naar Jaffna te gaan, dat omtrent 80 mijlen noordwaarts ligt. Wij zouden dien reis per postkar, d. w. z. osse-kar, afleggen en de bestuurder had ons verzekerd dat hij het ons zoo gemakkelijk mogelijk zou maken. Een Amerikaansche zendeling in het Noor-

den, die ons zeer hartelijk had uitgenoodigd, zond ons een matrasje en een pak kleeren geschikt voor de reis, want, wij zouden twee nachten en een dag op pad moeten doorbrengen. Om negen uur in den avond kreeg ik bericht dat de tijd van vertrek daar was. Met zak en pak en matras haastten wij ons naar de plaats waar de postkar vertrekken zou, doch vonden slechts een naakten koelie, slapende in het rijtuig, terwijl de beesten nog aan de kribbe waren gebonden.

De bestuurder, dien wij hierover aanspraken, zeide: „aanstonds, aanstonds, meneer". Die den duur van een Ceylonsch „aanstonds" kent, behoeft zich geenszins te haasten. In het donker stapten wij dus een half-uur heen en weder, en keken toen weder het kantoortje binnen.

„Aanstonds, meneer", klonk het van binnen.

„Zijn er nog andere passagiers?" vroegen wij.

„Ja, meneer, twee koelies en een vette Singhalees, dat is al; ik zal het u geriefelijk maken — aanstonds". Hierop kwam de bestuurder naar buiten en wees mij een bed op de stoep aan, waar wij konden rusten; „het rijtuig zou net nu gereed zijn".

Wij gingen naar het bed om er maar zoolang op te zitten tot „aanstonds", doch gewaarden er naast een zieken, stinkenden koelie, met meer lappen om zijne beenen, dan hij ooit kleeren aan zijn lichaam had gehad. Toen bracht iemand mij eene leuningstoel. Ik zat neer en sloeg ondertusschen de duizenden vuurvliegjes gade. Eindelijk kwam er beweging. De kar vertrok naar het postkantoor, net om de postzakken te krijgen, en zou „aanstonds" terug wezen, en dan zou alles voor ons gereed gemaakt worden. Half-elf, elf uur — eindelijk verkondigde ons een stampend, rommelend geluid dat de kar in aantocht was: — de postkar getrokken door twee bullen. Wij namen dus ons goed en matras om alles voor den nacht zoo geriefelijk mogelijk te maken.

„Jammer, meneer, maar het zal maar een beetje moeielijk gaan", zeide de bestuurder. Dat scheen ons ook zoo toe.

De kar was van onder tot boven toe met kisten, mandjes en postzakken volgepakt; slechts eene plaats was er van achteren over voor iemand, die zijne beenen naar buiten wilde laten hangen. Dat was toch te veel voor een gewoon christenmensch! In de stilte van den nacht gingen wij terug naar het *Resthouse*, onze matras achterlatende, onder den zorg van een koelie totdat wij één dag weder terug zouden komen.

Den volgenden morgen vroeg zaten wij in de bus op den terugweg naar Kandy. Te Kekirawa bleven wij één dag over ten einde de groote Kalawewa Tank of dam te gaan bezichtigen, die zeven mijlen rijdens van daar gelegen is. Een leuningstoel werd in de ossekar geplaatst en daar gingen wij! Maar oh! welk een gekittel was het onder iemands lever! Men wordt er echter gewoon aan en lacht later zelfs niet meer. Een eind weg gewaarden onze twee trekdieren twee andere stuks vee in de nabijheid van een rijstveld. Zij vlogen die dadelijk te lijf met het gevolg dat onze kar dwars door een heining ging en ten laatste in een moddersloot bleef vastzitten. Onze stoel stond echter veilig en daarom trokken wij ons geen dezer dingen aan. Een weinig fluiten, een dracht slagen onzen dieren toegediend, en toen waren wij weer op den gebaanden weg. Na eenige uren rijdens bevonden wij ons op den wal die 7 mijlen lang, 60 voet hoog, en op den top 20 voet breed is. De dam beslaat een oppervlakte van 2220 morgen, en wordt door twee rivieren en verscheidene spruiten gevoed. De dam wekt iemands verbazing op, vooral als men bedenkt, dat men met kleine mandjes, ieder bevattende omtrent zooveel grond als op een graaf gaat, de aarde heeft opgehoopt. Hij werd in 460 n. C. door koning Dhatu Sem gebouwd, doch brak later bij den uitloop; in 1886 werd hij door het Gouvernement hersteld. Door middel van een kanaal dat 54 mijl lang is, voedt hij verscheidene kleinere tanks in Anaradhapoora en eenige meer langs den weg. Langs het kanaal plant men rijst en allerlei soorten van palmen aan. In den dam wemelt het van krokodillen en visschen, terwijl olifanten en buffels

zich in zijne wateren baden. Welk een prachtig gezicht is zulk een dam voor een Afrikaander! Wat zou hij een waarde in Zuid-Afrika hebben!

Na eene voorspoedige terugreis bereikten wij Kekirawa tegen negen uur in den avond en overnachtten aldaar bij den eenigen blanken inwoner van het dorp De bestuurder van het Resthouse is een neger, en bezit eene groote gave voor het aanleeren van talen. Zijne voorouders waren vroeger van Afrika hierheen gebracht om in oorlogen te dienen. Bij de herstelling van den vrede bleven zij op het eiland, waar hunne afstammelingen nog heden ten dage in aanmerkelijk aantal aangetroffen worden. Terwijl ik bezig was een hoender op te peuzelen, onthaalde hij mij op zijne interessante ondervindingen, en besloot met deze woorden: „het is een beestachtig land om in te leven, men kan echter zonder veel moeite er in sterven".

De bus van Anaradhapoora was propvol en wij zouden achter hebben moeten blijven, zoo mijn landgenoot zich niet onzer ontfermd had, en zijn ossekar in gereedheid bracht om ons naar Dambool te vervoeren, 14 mijlen verder. Een ossekar-mijl is echter drie maal zoolang als een gewone Engelsche mijl. Dezen keer had ik een matras en twee kussens en zat dus zeer geriefelijk. Het begon reeds donker te worden toen wij Dambool binnenreden. Ten westen van het dorp verheft zich een reusachtig rotsblok, dat ons aan de Bretagne-Rots op den Paarlberg doet denken.

Naar den zuidkant helt de rots over. Een der door de invallers vervolgde koningen vond een veilige schuilplaats onder de rots, en toen hij later in zijn waardigheid hersteld was, herschiep hij zijn voormalig toevluchtsoord in een tempel, den grootsten rotstempel op Ceylon. Dit werd door hem zonder veel moeite gedaan, daar hij slechts één muur had te doen bouwen. Eigenlijk is de rots in vijf tempels verdeeld. In de eerste is er een liggend beeld van Buddha, 47 voet lang, en geheel en al uit de soliede rots gehouwen. De grootste der tempels is 160 × 50 voet, en bevat een

aantal beelden van Buddha en van Koningen. Het verwulf is overdekt met schilderwerk.

Aan den voet van den berg, of liever van de rots, is er een wachthuisje, waar de vrome pelgrims den nacht doorbrengen vóór zij hunne bedevaart voleindigen. Verscheidene der jongere pelgrims, die wij zagen, hadden een extra geldstuk in een lapje om den hals. Het was hunne eerste bedevaart en de eerste offerande die zij aan hun god brachten.

Wij bevonden ons juist in den tempel toen zij binnenkwamen, en wij sloegen ze nauwkeurig gade. Doch geen opmerking kwam er over hunne lippen, en zij gaven geen teeken van bewondering; alles was naakte onverschilligheid. Zoodra zij den voet binnen den tempel zetten, raakten zij aan het schreeuwen, het strooien van bloemen, en bovenal aan het pruimen. Er waren er velen die slechts kwamen om de „pruimpjes". Binnen was het te donker om veel te kunnen zien, doch bij den ingang leek het alsof men kwistig met rooden verf was omgegaan. Voor een der beelden stonden wij voor een wijl stil. Een der priesters, die een weinig Engelsch sprak, zeide tot ons: „als gij aanbidden wilt, staat het u vrij". Wij keken hem aan, en vroegen toen na een paar oogenblikken: „Is dit hout of klip?" „Klip, meneer," gaf hij gereedelijk ten antwoord. Hij scheen niet te merken wat wij bedoelden.

Er was in Dambool niets meer te zien, dus wij besloten verder te gaan. De bus van het Noorden was alweer vol. Zij bevatte plaatsen voor tien, maar had veertien aan boord. De eigenaar bevond zich onder het aantal, en wij zeiden hem dat wij gedetermineerd waren een plaats te krijgen; trouwens wij hadden meer dan genoeg van de ossekar gehad. Op allerlei wijzen zocht hij ons wijs te maken, dat er geen plaats meer was. Ten laatste wees hij ons een plaats aan, vooraan Toen wij die ingenomen hadden, en de lading zagen, gevoelden wij ons andermaal dankbaar dat wij niet als paard op Ceylon geboren waren.

In Matale vertoefden wij een dag, en brachten een bezoek

aan een rotstempel in de nabijheid. Deze scheen echter slechts beroemd te zijn door het aantal vleermuizen, die er in geweldige trossen tusschen de rotsen afhingen.

Den dertigsten dag waren wij terug in Nuwara Eliya. Het regende daar.

HOOFDSTUK IX.

De eerste indrukken van een Gevangene.

Oorlog, gevangenneming, verbanning over den grooten oceaan naar het onbekende Oosten, — dat alles maakt reeds op zichzelve zulk een onuitwischbaren indruk, zóó diep, zóó groot, dat men nagenoeg onvatbaar is voor verdere indrukken. En toch ziet men, en hoort men. Niemand kan dat helpen; en wat men ziet en hoort dat veroorzaakt en laat indrukken achter.

Ceylon! Als jongeling heb ik weleens gezongen:

„Al waait een koele luchtje
Van Ceylons geurig land".

Ceylon! Als knaap had ik eens geleerd: Ceylon — Colombo op de kust. Maar dat was dan ook al! De aardrijkskunde sprak niet van de rijke, wonderschoone natuur. Geen aardrijkskundig boekje voorspelde gevangenschap en ballingschap. Wij droomden zelfs niet van zoo iets, en toch . . . . hier zijn wij, midden op 't eiland, in droevig Diyatalawa — „de Gelukkige Vallei" voor hen die niet door drie rijen prikkeldraad (van zeven draden elk) ingesloten zijn, en daarenboven nog bewaakt worden door creaturen, die gevaar loopen gerechtvaardigd te zullen worden, wanneer zij iemand binnen den draad met een dumdum treffen.

Maar nu — de *indrukken*. Wel, de eerste indruk die men van Ceylon krijgt is: — dat het een land is waarin men honger lijdt en het warm krijgt. Men komt de kunstmatige

haven van Colombo binnen, en 't is — koelies hier, koelies daar, koelies overal! Kijkt eens naar hunne slanke, magere beenen. Deze zeggen nadrukkelijk, al is het niet met woorden: wij lijden honger. Het bootje waarin zij varen, een canoe met een arm, is — mager. De zwarte duikertjes, die klapwiekend of klaparmend, „Ta-ra-ra-boom-de-ay" zingen, zijn — mager; het gewrocht waarnaar zij duiken, hun *catamaran*, is — mager. De kraaien zijn — mager. Mager, zooals men later

DE KUNSTMATIGE HAVEN VAN COLOMBO.

ontdekt, is de grond, mager de stammen der palmen, mager de beesten, mager de bokken, mager de honden en de hoenders — alles mager. Eene uitzondering: — de spoorweg, hoewel niet vet, is zeer breed. Men slaat al het magere gade met open mond, niet van verbazing, maar van wege de hitte, die u gapen doet.

Uit het schip, op het land, in den trein, en daar gaat men — naar droevig Diyatalawa. Wij zijn nu al gewoon dezen naam uit te spreken. Al in de namen op Ceylon zijn

EEN CATAMARAN MET DUIKERTJES.

kakebeen-brekers. Hoort maar eens: Alakallupoddakulam, Chilaiyinamarutamadu, Malavarayankaddaiadampan!

Wij rolden voort tusschen Colombo en de zee, toen bergwaarts. Verrukkend gezicht! Bewonderenswaardige ver-

EEN JUNGLE-GEZICHT OP CEYLON.

scheidenheid! Alles zoo vreemd, zoo nieuw voor den Zuid-Afrikaander. Palmen, die zelfs in semi-tropische landen gekweekt worden, zijn hier in groote verscheidenheid thuis, —

de klapperpalm, areca-noot, talipot, kitool, sagopalm, de pisang (in tal van soorten) roepen u door hun weelderigen groei toe: „hier zijn wij thuis!" Zij strekken zich, dikwijls als groote plantages aangelegd, wijd en zijd uit.

De groote waterplassen in het regensaizoen gevormd, worden later in rijstlanden veranderd. Wat is dat vale voorwerp daar in den modder? Dat is een buffel, die als een varken, platuit in het slijk rust. En daar — die twee dingen ginds? Dat zijn getemde buffels, die voor een eigenaardig samenstel, ploeg genaamd, kniediep in den modder voortsukkelende, den grond bereiden voor de rijst. Wat is er nu aan den gang? Niets, wij zijn slechts aan een station. „*War Cry*, *Sir*?" vraagt iemand ons. Wij bedanken en kijken naar de nieuwsgierige menigte, die bij het station staat. Koelies, Singhaleezen, Mahomedanen, bastaards — van allerlei soorten zijn er en allen zijn — mager. Kijk eens daar, daar zijn vrouwen met baarden. Neen man, het zijn slechts mannen met rokken aan, en die hun haar achter op het hoofd saamgebonden dragen in een zoogenaamden *bolla*. Wat zien ze er verwijfd uit, die mannen met hunne lange loshangende en van klapper-olie glanzende haren, die zij later in een *bolla* opmaken, wanneer de menigte hen genoegzaam bewonderd heeft. De hoogere kasten dragen ergens op den bolla ook een kammetje; dat is een teeken van hun adel!

Heeft professor Drummond de kleeding van sommige stammen in Midden-Afrika beschreven als bestaande uit een yard vuil linnen en eenige muskieten, zoo kan men de kleedij van velen hier op Ceylon beschrijven als een groote zakdoek en een bolla. En hoort eens hoe die lui kakelen! Het klinkt alsof hun mond met blik beslagen is, en zij doen net alsof ze malkander verstaan. Hun voedsel, naar wij vernemen, is enkel „kerrie en rijst", zonder vleesch. In vroegere jaren hebben ze misschien wel vleesch gegeten, namelijk hun eigen vleesch, want daarvan is ten minste weinig overgebleven. In verbazing hebben wij ons zelven

afgevraagd of de honden hier ook met „kerrie en rijst" tevreden waren.

Wij reizen voort, en ontvangen weder nieuwe en andere indrukken. Instede van plassen en palmen, krijgen wij thans bergen, bedekt met thee-plantages en bosschen; hier en daar worden de hoogten plotseling afgebroken door diepe afgronden. Alleen de spoorwegreis van Colombo naar Diyatalawa, met *retourbiljet* natuurlijk, is een bezoek aan Ceylon wel waard. Hoe komt het dat wij Afrikaanders bijna niets weten van dit eiland met zijne prachtige natuurtooneelen en welriekende specerijgeuren? Was dat niet omdat onze aandacht bij de aardrijkskunde te veel werd gevestigd op een *ander* eiland, dat alleen de aandacht waard werd beschouwd?

De trein klimt al hooger en hooger, en telkens doen zich nieuwe tooneelen aan ons voor. Nu eens werpt men een blik van af een hoogen bergkruin naar de valleien beneden, waar groene rijstvelden, op kunstmatige wijze, in terrassen uitgelegd zijn; dan weer rijden wij mijlen ver voorbij de eene thee-plantage na de andere, met hier en daar eene fabriek. Hier schiet een ruischende bergstroom met woeste vaart langs de rotswanden, donderend en schuimend; daaronder werpt hij zijn lot in met den stilvloeienden stroom, die den woeligen landgenoot — of is het watergenoot? — opneemt, tot bedaren brengt, en hem dan kalm door diepe kloven naar den oceaan voert. Hier hangen varens in onbeschrijfelijke hoeveelheden aan weerszijden langs de ruwe rotswanden naar beneden; daar is eene opening, en ziet men gindsch door de donkere lommerrijke boomen een geweldigen waterval, die zich van rots tot rots stort. Hier weer vindt men zich omgeven van bloemen, verscheiden in kleur, verschillend in geur; daar weer ziet men een gehucht door de boomen, waar tal van spelende schepseltjes in het oog vallen — iets minder keurig en minder geurig. Hier overspant een brug een duizelingwekkenden afgrond; ginds weer vertoont zich een half-weg huis, waar de reiziger vertoeven kan om de natuur te bewonderen.

Hier langs de helling ligt een station; daar weêr ziet men nette, nauwe en kronkelende wegen, waarop zich karren bewegen, die er in de verte net uitzien als ontzachelijke ouderwetsche tuithoedjes. Hier snelt de trein door een tunnel, om aan den anderen kant van den berg ons weder iets nieuws aantewijzen. Alles leeft, alles groeit; — alles is schilderachtig! Men kan het ons niet kwalijk duiden, dat wij somtijds de oogen van een kameleon begeeren, om naar beide kanten tegelijk te kunnen zien. Ziet eens, die donkere kloven; wie

CEYLONSCHE OSSEN-KARREN.

kan daarin doordringen? De boomen staan daar zoo dicht aan elkander, dat het hun moeielijk moet vallen adem te halen, terwijl het ondoordringbaar struikgewas aan hunne voeten hun belet om te zien of ze nog wel vast in den grond staan.

De magere koelie is ook houthakker. Menig bosch moet voor hem zwichten, en de plaats daarvan door een thee-plantage ingenomen. Sedert een insekt de koffie-plantages heeft vernield, is men begonnen thee aanteplanten. De hooge

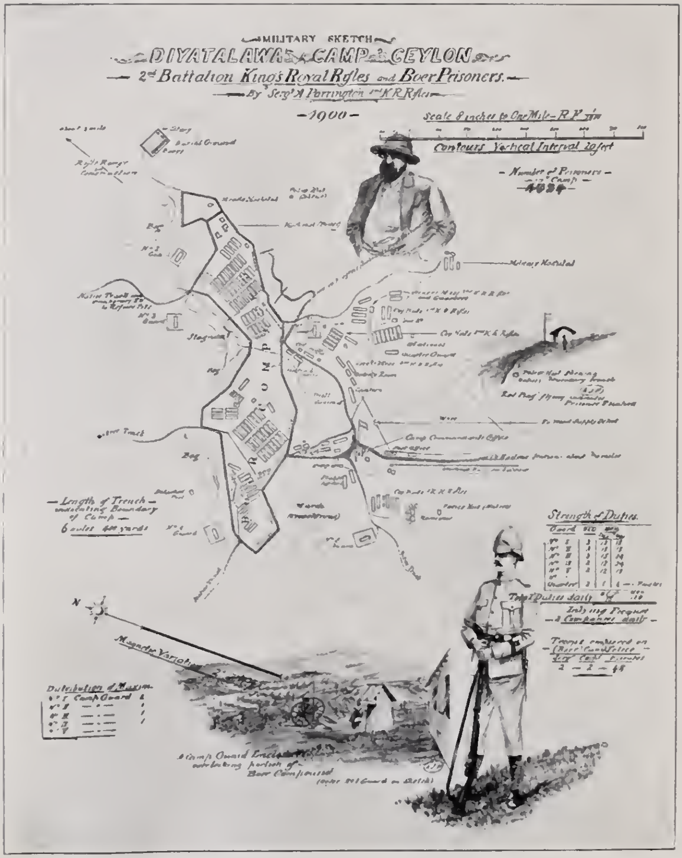

EEN PLATTEGROND VAN DIYATALAWA KAMP.

binnenlanden van Ceylon zijn in een reusachtigen theepot veranderd, maar de natuur is er zoo stil en rustig dat niemand voor een storm in die theepot behoeft te vreezen.

Hoe geheel anders stelden wij ons de thee-struik voor, dan zij in werkelijkheid is. Zij is eene dwergachtige struik, en heeft een blad dat in vorm met dat van een naartjeblad overeenkomt, maar iets kleiner en fijner is. De aarde waarin men haar plant wordt niet geploegd of omgewerkt. De grond wordt slechts van onkruid gezuiverd, een gaatje gemaakt, het plantje daarin gestoken, en het groeit — men weet zelf niet hoe. Van de bladeren wordt slechts het kroontje der stengeltoppen met een of twee teedere blaadjes er bij geplukt, naar de fabriek gebracht en daar bewerkt. Wat wij onder den algemeenen naam van thee kennen, heeft hier een aantal namen, al naar aard en kwaliteit. Zoo heeft men *Broken Orange Pekoe*, *Orange Pekoe*, *Broken Pekoe*, *Pekoe*, *Pekoe Souchong*, *Souchong* en *Dust*.

't Gaat intusschen altijd nog bergop met ons. Wij zien Westwaarts en Zuidwaarts en het regent. De regen klettert tegen de vensters en op de daken der spoorweg-wagons. Dáár snellen wij een tunnel door, die 6000 voet boven de zee gelegen is. Na eenige oogenblikken komen we uit de duisternis weder te voorschijn, en plotseling is alles veranderd! Het zonnetje schijnt helder, en wij kunnen een verren blik Oostwaarts en Noordwaarts werpen. Wij zijn als van de eene wereld in de andere gegaan; — twee werelden, gescheiden door een tunnel.

Daaronder, 1500 voet lager dan wij thans zijn, ligt een kamp. 't Is Diyatalawa. Wij krijgen nog een tunnel, No. 37; dan een statie — Diyatalawa!

Hoe lang . . . . . . ?

Men kan niet anders dan erkennen dat de spoorweg zelve een meesterstuk is. Hij is als een lange, breede, stomme slang die zich over het gebergte van Ceylon slingert. Bandarawela is op het oogenblik zijn staart, maar als een lintworm groeit hij steeds.

De grond van het eiland zelve is schraal, en gelijkt veel op dien tusschen Stellenbosch en de Paarl in de Kaapkolonie. Het zijn de overvloedige regens die de vruchtbaarheid van het land veroorzaken. Er valt op sommige plaatsen tot 200 duim regen per jaar. Alles binnen- en buitendeurs is vermuft en is als met wolhaar bedekt. En straalt, na den regen, de zon door, dan heeft men eene ondragelijke, bedompige hitte. Men gaapt alsof men in een bakoven is.

Aan veeboerderij wordt op het eiland niet veel gedaan, en

THEE-PLUKKEN.

het weinige vee dat er is, is van den armzaligsten aard. Het dier dat men hier *schaap* noemt, is iets tusschen een bok, een hond, en een koelie. Geslacht, gelijkt het op een hond; op tafel eet men het voor een schaap; men kan niet anders. Wordt men er moe van, dan staat het elkeen vrij om het voor iets anders te eten. Vóór de aankomst der Boeren op Ceylon, waren er op dat eiland stellig buffels van over de honderd jaren oud, de overgrootvaders van het nog thans levende geslacht. Nu zijn ze er niet meer. De Boeren

hebben ze, niet zonder krachtsinspanning verslonden, en dat was al ontspanning die zij de eerste acht weken lang hadden. Vruchten en groenten, met uitzondering van aardappels en Ceylonsche pompoenen, zijn schaarsch en zoo smakeloos, dat zij niet den minsten indruk maken.

Ceylon! Prachtig land! Bezoekt Nuwara Eliya, bezoekt Kandy, bezoekt de Peradiniya Tuinen — en gij staat er verbaasd over wat de natuur u aanbiedt; ware brokstukken uit het Paradijs! Ceylon! Een prachtig eiland om te aanschouwen, tot bewonderings toe schoon, — heerlijk om er afscheid van te nemen. De boer toch heeft den mond vol er van: hij bewondert den weelderigen plantengroei; hij slaat er de tengere kleurlingen gade, die wasschen, werken, pruimen, liegen en stelen; hij noemt den koelie en diens vrouw een verzameling van beenderen met een *bolla*; hij speculeert en philosopheert over wat hij ziet, — maar met dit al zucht hij naar zijn Zuid-Afrika. Wat hem op aarde dierbaar is, is *daar!* Daar wil hij leven, daar wil hij sterven, daar wil hij begraven liggen.

HOOFDSTUK X.

De latere indrukken van een Gevangene.

In November 1900, toen wij onze eerste indrukken over Ceylon nederschreven, dachten wij niet aan een tweejarig verblijf op het eiland. Daar durfden wij zelfs niet aan denken, omdat men van „den anderen kant" ons bij elke gelegenheid gretiglijk de verzekering gaf, dat de oorlog *spoedig* ten einde zou zijn.

Twee jaren! Twee jaren in ballingschap, zoo ver van huis, zoo ver van het vaderland! En voor dengenen, die een hart voor beiden heeft, gaan twee jaren zeer langzaam voorbij. En toch, ook in de gevangenschap begeerden wij

onze dagen te tellen, en van de gelegenheden die zich voordeden, gebruik te maken ten einde kennis van het land en volk op te doen, in zooverre zulks in een kort tijdsbestek mogelijk was. Wij zagen een groot deel des lands en zouden nog meer hebben gezien, ware de hitte en de daaropvolgende dorst niet ondragelijk geworden. Van personen van allerlei rang en stand vernamen wij iets van het karakter en de gewoonten der gekleurde bevolking, en haast geen twee

EEN WEG LANGS DE KUST.

kwamen in hunne beschrijving overeen. Dat gebrek aan overeenstemming, zelfs bij diegenen, die twaalf jaren en langer onder de kleurling-bevolking hebben geleefd en gearbeid, doet ons aarzelen zelfs een vluchtige schets te geven. Toch zullen wij eene poging wagen, en in de eerste plaats iets zeggen over de **Bewoners van Ceylon.**

De bijkans vier millioen inwoners van Ceylon worden gewoonlijk verdeeld in Singhaleezen, Tamils, Burgers.

Europeanen, Mahomedanen, Eurasians en een klein aantal „Rodyans" en „Veddahs".

De *Singhaleezen*, die verreweg de meerderheid van de bevolking van het eiland uitmaken, kwamen oorspronkelijk uit Indië en werden zoo machtig op Ceylon, dat zij nagenoeg het geheele eiland aan hunne heerschappij onderwierpen.

Wegens de natuurlijke vestingen waarmede het land als bezaaid is, konden zij niet dan na lange worstelingen door de Europeanen onderworpen worden. Zijn zij onder de Europeesche invloeden beter geworden?

INBOORLINGEN IN EENE STRAAT IN COLOMBO.

Wij zullen de beantwoording dezer vraag overlaten aan hen, die een grondiger studie van de zaak gemaakt hebben, en slechts hier melden hoe zij zich aan ons voordeden. Er bestaat onder hen eene opgevoede klasse, die volgens de getuigenis van velen, alleszins eerlijk en oprecht is, en eene hooge mate van aanzien in de samenleving heeft verkregen. Maar de gewone, lagere Singhalees met wien de vreemdeling in aanraking komt, kan onmogelijk met een anderen naam

dan dien van dief en leugenaar bestempeld worden. Hij steelt alsof dit zijn beroep is, en liegt alsof dit zijne geliefkoosde ontspanning is. Het leven is hem overigens de moeite niet waard. Veel steelt hij niet tegelijk, want zijne levensbehoeften zijn weinig in aantal; maar zijne leugens kennen geen perken. Zijne kleeding bestaat uit een stuk los linnen of andere stof om de beenen, dat *combaye* genoemd wordt — dat is al. Waar hij die combaye om de lendenen vast draait, draagt hij zijn geld, zijn mes en zijn pruimmateriaal. Zijn voedsel is „kerrie en rijst", tweemaal per dag, zonder vleesch; verder eet hij vruchten, zoo hij die van anderen bekomen kan — *gratis*. Overigens pruimt hij, drentelt in ledigheid rond, zit op de hurken of ligt op een harden bank. Zijne woning is een vuil, armzalig krot, bijna zonder eenige meubelen, doch steeds zoo liefelijk door boomen en palmen overschaduwd, dat het den Afrikaander van het kale veld kan doen watertanden. De Singhalees baadt zich gaarne, doch het is hem onverschillig of het water schoon of vuil is. Hierin onderscheidt hij zich van den Kaffer die meer op zijn hut maar minder op zijn lichaam gesteld is. Blootshoofds en barrevoets is hij toch een snelle looper, en is in staat groote afstanden af te leggen, zelfs met een zwaren last op de schouders.

Zijne werktuigen zijn een ploeg en een pik, een bijl en een mes. Een graaf kan hij met zijne bloote voeten niet gebruiken.

De werktuigen, die hij heeft, zijn zeer primitief, maar dat schijnt hem niet te hinderen, want hij is niet gelukkig, tenzij hij sukkelen kan. Vroeger mag hij misschien ondernemend geweest zijn; thans is hij oogenschijnlijk vergenoegd met hetgeen hij niet heeft. Het vervoermiddel voor zijne producten is een zware osse-kar, met een kap van gevlochten palmbladeren, en omtrent even lang als de kap van een Zuid-Afrikaanschen ossenwagen. Het juk van de kar is zeer dik, en de last van de jukdragende dieren wordt nog verzwaard, doordat de drijver geen verkieselijker zitplaats kent

dan den disselboom. Als belijder van Buddha's godsdienst mag hij het leven aan mensch noch dier ontnemen, en toch is hij zoo wraakzuchtig van aard, dat hij niet aarzelt om zijn lang mes in het voorwerp van zijn wraak te drijven. Nog geen twee maanden geleden werd een hunner voor een zesdubbelen moord te Matara gehangen. Zijn lastdier wordt geregeld naar

KOKOSNOOTPLUKKERS.

de badplaats genomen, en schijnbaar goed verzorgd, en daarom was het ons vreemd, gevallen van mishandeling te zien. Deze schijnen echter veelvuldig voor te komen, want in de maand Juli van dit jaar werden er te Colombo alleen, 99 personen uit hoofde van wreedheid jegens dieren veroordeeld; al de schuldigen waren echter niet Singhaleezen.

Als bediende in huis is de Singhalees behendig. Hij is hoofd-

dienstbode (*appu*), of boodschaplooper (*podien*), of kok (*kokie*), of koksmaat (*matie*). Soms blijft hij jaren lang in dienst van denzelfden heer, en dan is het dikwijls: „zoo de baas, zoo de dienstknecht". De vrouwen gaan somtijds in dienst als kindermeiden (*ayahs*), of werken op de kokosplantages, doch doen zelden ander werk. De mannen wasschen en strijken, en worden dan *dohbies* genaamd.

Het is verbazend op welk een klein stuk grond, of van welke weinige boomen zij een bestaan vinden. De grondeigenaars laten soms een paar boomen, of zelfs een deel van één boom aan een erfgenaam na, en de kwesties over eigendom zijn dan ook zoo menigvuldig en zoo ingewikkeld van aard, dat dikwijls een zeer aanmerkelijk deel hunner inkomsten in de handen van den agent of zaakwaarnemer (*proctor*) overgaat. Sir E. Tennent verhaalt van een geval in Galle, waarin door het hof beslist moest worden over het 2520ste deel van 10 kokosboomen. Een enkele vrucht van een Jakboom moet soms worden afgesneden om aan elken erfgenaam zijn bescheiden deel te doen toekomen.

De verdeeling in *kasten* of standen bestaat nog onder de Singhaleezen en schijnt een noodzakelijk euvel te zijn. De kok zal niet het werk van den huisjongen, en de huisjongen niet het werk van den drijver doen. Om deze reden heeft men een grooter aantal bedienden over den vloer noodig, dan vereischt of wenschelijk is. Het is dikwijls ergerlijk wanneer men een bediende hoort weigeren een nietig ding te doen, dat niet precies binnen zijn werkkring valt. Met onze eigene oogen zagen wij eens een metselaar die zijn steiger verliet om den kleidrager te zoeken om het blik met klei een paar voet te verschuiven!

Alsof de verdeeling in kasten nog niet genoeg ware, heeft men nog in elke kaste verschillende klassen. Verzwageringen met lieden van eene andere kaste vinden uiterst zelden plaats, en in zulk een geval kan de persoon, die aldus zijn stand oneer heeft aangedaan, zich gereed maken om geëxcommuniceerd te worden. Niemand mag eenige andere roeping volgen

dan die zijner kaste. Men wordt dus als juwelier geboren, en kan niet anders dan als juwelier sterven en begraven worden.

EENE SINGHALEESCHE DAME.

De welvarende klassen — die niet noodwendig de hoogere klassen zijn — en ook zij die eene redelijk goede opvoeding

genoten hebben, loopen al meer en meer gevaar om, tot hun eigen nadeel, hunne volksgewoonten en hun volkskarakter te verliezen. Deze hebben òf geheel òf gedeeltelijk de kleederdracht der Europeanen aangenomen, en dit trapsgewijze, zooals men kan zien bij sommigen, bij wie de broek van onder uit de *combaye* steekt, en een allerzotst figuur slaan. Hunne eigene kleeding is niet alleen veel geschikter voor het klimaat, maar ook veel goedkooper. De inkomsten der klerken of ondergeschikte ambtenaren zijn niet voldoende om hen in staat te stellen, zich fatsoenlijk als Europeaan te kleeden. Inderdaad, europeaniseer den Oosterling, en dan is hij noch Oosterling noch Westerling, maar een geheel vreemdsoortig dier.

Hunne leidslieden op geestelijk gebied, de priesters van Buddha, houden zich nog aan de eenvoudige kleeding door den stichter van hun godsdienst vastgesteld, volgens den spreuk: „Het is de pij, die den monnik maakt". Het huwelijk is hun verboden.

De **Tamils** komen, evenals hunne meer lichtgekleurde broeders, uit Indië en zijn Hindoes of aanbidders van Siva, wat hun godsdienst aangaat. In Jaffna en in het geheele noordelijke gedeelte van Ceylon zijn zij de afstammelingen der Malabaren, en zij zijn zeer trotsch op hun afkomst en ook geheel verschillend van aard van de Tamil-koelies, die thans nog in grooten getale uit Indië worden ingevoerd om op de thee-plantages te arbeiden en het meer verachtelijke werk op de dorpen te doen. De tegenwoordige vertegenwoordiger van de Tamils in den Wetgevenden Raad, zoowel als de Thesaurier-Generaal komen uit Jaffna. Met deze hoogere klasse van Tamils kwamen wij zelden in aanraking en wat wij dus hier schrijven heeft voornamelijk betrekking op de arbeiders in de plantages. Een betreurenswaardiger geslacht hebben wij nooit gezien. Wanneer wij het waagden met den Brit over den ongelukkigen toestand van dat deel hunner onderdanen te spreken, kregen wij steeds slechts één antwoord: „Oh, zij zijn volkomen gelukkig en veel beter af dan in hun eigen land" — alsof Indië „Russisch gebied" ware! Een onzer

Boeren maakte daarop de aanmerking: „Er is geen mensch zoo gelukkig als de mensch, die niet meer weet dat hij mensch is". Inderdaad heeft de hond van een planter een veel gelukkiger leven dan zijne koelies.

Is het huis van den Singhalees vuil, dat van den koelie trotseert alle beschrijving. Hij ligt zich op ieder ding neder om te slapen, zelfs op een bed, als hij daartoe genoodzaakt werd. Twee en zelfs drie huisgezinnen bewonen soms hetzelfde huis, dat uit een klein vertrek en een kombuis bestaat. Op de „Estates" of plantages wonen zij in „lines" of lange gebouwen, verdeeld in kleine kamers, en 't is ongelooflijk hoe gedwee zij zich aan alle ongerieven onderwerpen.

De Tamil-koelie is ondankbaar en onvatbaar voor betere invloeden, omdat men hem door jaren van verachting onder den indruk heeft gebracht, dat hij geen redelijk wezen is. Hij pruimt — en daarmee is omtrent alles aangaande hem gezegd. Hij pruimt om te leven en hij leeft om te pruimen. De natuur heeft hem een „pruimpje" aangewezen, dat, volgens de verklaringen der scheikundigen, ruime vergoeding aanbiedt voor het gemis van vleesch. Het mengsel dat hij kauwt bestaat uit een bétel-blad, een stukje arecanoot, en een weinig kalk om den mond te verkoelen. Wanneer de kiezen hun werk hebben gedaan, is zijne geheele mond rood. De weg waarlangs eenige koelies gewandeld en gespogen hebben, doet den oningewijde denken, dat iemand er op zeer onvoorzichtige manier een pot met roode verf heeft gedragen De koelie mag zichzelf vergeten — zijn pruimgoed vergeet hij nooit. Hij werkt, ja, maar net lang genoeg om zooveel te verdienen, dat hij wat pruimgoed en een weinig kerrie en rijst kan koopen. Ouden en jongen, vrouwen en kinderen, allen pruimen, en zij die geen tanden meer hebben om het mengsel te vermalen, dragen een kleine vijzel en stamper bij zich.

Zij zijn zeer bijgeloovig en zullen zich zeer zelden in het donker alleen wagen. Worden zij door omstandigheden genoodzaakt om in den nacht te voet te gaan, zullen zij onafgebroken praten met elkaar, om, zooals zij zeggen, de booze geesten

te verdrijven. Hoe onbelangrijk moet een gesprek zijn, dat de duivel noodzaken zal, zich op een afstand te houden! Hun *Zondag* hangt af van hun *Maandag*. Zij kunnen wel begrijpen dat Zondag een rustdag is, maar wat zij niet kunnen begrijpen is, dat er slechts één rustdag in de week is. Met de maansveranderingen nemen zij *hun* dag van rust waar, en ontnemen daardoor de rust aan alle andere wezens in de buurt. Ten einde den boozen geest *Rahu*, die, naar beweerd wordt, speciaal bij volle maan ronddwaalt, te beletten hunne kinderen of hunne honden weg te dragen, is het noodig den ganschen nacht lang de *Tom-Tom* te slaan. Dit is òf een stuk blik, òf een soort tamboer of trom, en het slaan daarop is de meest eentonige muziek denkbaar, — met uitzondering altijd van die door den muskiet gemaakt. Eene schrijfster verklaarde dat hun muziek één wanklank en een middel van pijniging van anderen is. Zingen kunnen de Tamil-koelies evenmin als de Singhaleezen, en in de christelijke scholen, waar zij bekende wijsjes aangeleerd hebben, is het pijnlijk om te hooren hoe de verschillende stemmen, als het ware over elkander vallen, maar daarentegen belachelijk om de verrukkelijke tevredenheid op het gelaat der zangers te zien, die zich blijkbaar vleien met het denkbeeld dat zij *zingen* kunnen.

De kleeding der mannen bestaat uit een om de lendenen geslagen doek — natuurlijk altijd vuil. Die der vrouwen bestaat uit een of meer stukken gekleurde stoffage, en de wijze waarop zij zich daarin tooien, geeft hun een meer bevallig voorkomen dan aan de Singhaleesche vrouwen eigen. De manier waarop zij het hoofd van insekten zuiveren doet meer aan den baviaan dan aan den mensch denken.

Zij huwen zeer jong, en eens zagen wij een bruidspaar van 12 en 13 jaren respectievelijk. Geen wonder dat de vrouwen reeds op veertigjarigen leeftijd er erg bouwvallig uitzien. De overeenkomst tot een huwelijk wordt door de ouders getroffen, en de kinderen, die elkaar misschien nooit hebben gezien, worden verwacht een welgevallen aan elkander te hebben bij

den eersten oogopslag. Zij beminnen hun kroost en zelden verneemt men van gevallen van kinder-mishandeling. Zooals onder vele wilde volken, heerscht onder hen de *Polyandrie*, dat is, een aantal mannen hebben gezamenlijk ééne vrouw. Men zegt dat zulks geschiedt met het oogmerk het aantal erfgenamen beperkt te houden.

Hunne winkels, *boutiques* genaamd, zijn aardig om te zien. Men vindt er ten toon gespreid: rijst, risjes, pruimgoed, kerriekruiden en gedroogde vischjes, die er als stukjes hout uitzien. Noch de Singhaleezen, noch de Tamils hebben eenig oog voor de schoonheid der natuur, en iemand die deze bewondert, heeft naar hunne meening een streepje door zijn bovenverdieping.

Wij gingen weg van Ceylon onder den diepen indruk van eene slavernij, gedreven onder wat men de vrijste vlag ter wereld noemt. Het lot der Tamil-koelies is diep treurig, en hun toekomst is alles behalve hoopvol. Doch, eerlijk gezegd, zoo wij heden geroepen werden, om een uitweg in dezen toestand te vinden, dan zouden wij zulks niet kunnen doen. Ieder land heeft zijne eigenaardigheden, en er is geen andere maatstaf naar welke de inboorlingen kunnen behandeld worden, dan die aangegeven door den Christelijken godsdienst. De pogingen gedaan om inboorlingen op duizende mijlen afstands naar zekere voorschriften te behandelen, zijn steeds mislukt. Wij zullen daarom den Europeaan op Ceylon het overlaten om met zijne koelies den besten weg te vinden, terwijl wij van onzen kant begeeren, dat anderen zich niet het recht zullen aanmatigen om Zuid-Afrika omtrent de inboorlingen-kwestie van voorschriften over de zee te voorzien.

De **Burgers** zijn de afstammelingen der Hollanders, die op het eiland gebleven zijn na de overgave in 1796, en met weinige uitzonderingen, wegens gebrek aan vrouwen uit hun eigen stand, zich hebben verzwagerd met aanzienlijke inboorling-families, hetgeen de allernadeeligste gevolgen voor hen heeft gehad. In 1860 gewaagde de toenmalige Koloniale Secretaris met veel lof van hen en roemde zoowel hunne verdiensten

als rechtsgeleerden, als de bekwaamheid waarmede zij verschillende betrekkingen onder het Gouvernement bekleedden. Als rechtsgeleerden bekleeden zij thans nog eene eereplaats. Als geneeskundigen zijn zij op Ceylon ongeëvenaard, en als klerken worden zij bijna in elk departement aangetroffen, schoon zij daar slecht bezoldigd worden. Doch geen enkel handelshuis op Ceylon draagt een Burgernaam, en slechts zeer weinigen der Burgers wagen het een meer onafhankelijk bestaan als planter te zoeken. Uit hun eigen oogpunt beschouwd, schijnen er twee hinderpalen hun in den weg te staan om zich als een onafhankelijk element in het maatschappelijk en politiek leven te laten gelden. De eene is, dat velen, vooral uit de mindere standen, nog huwelijks-verbintenissen aangaan met Singhaleezen en Tamils, zoodat het haast onmogelijk wordt te bepalen wie al dan niet een Burger is. De andere is, dat een groot aantal hunner in dienst van het Gouvernement zijn, en zich dus van alle politieke bewegingen onthouden moeten. De toestand teweeggebracht door de vermenging met tegenovergestelde, zoo niet vijandelijke elementen, is niet alleen op zich zelve ontmoedigend, maar wordt nog erger gemaakt door het feit, dat de Europeaan zijne onechte kinderen als „Burgers" aan de samenleving toevertrouwt, en een ieder wiens afkomst twijfelachtig of geheimzinnig is, gereedelijk zichzelven een „Burger" noemt. Hierdoor is de naam in minachting gekomen, weshalve vele Burgers zich thans bij voorkeur „*Ceylonese*" noemen. Om de voornoemde redenen is hun toestand als een afzonderlijk bestanddeel der maatschappij stellig betreurenswaardig. Het staat vast dat zij door de Engelschen diep worden veracht en alles wat slecht en gemeen is wordt als „*burgerish*" bestempeld, en dat niettegenstaande de Engelschen wat zedelijkheid en verstandelijke vermogens betreft, ver bij de Burgers ten achteren staan. In onze menigvuldige gesprekken met Britten, hebben wij geen enkel woord ten gunste van eenigen Burger in het bijzonder, noch van de Burgers in het algemeen vernomen. Het feit dat van de Burgers naar sociale en officieele functiën

worden uitgenoodigd, was, naar men ons verzekerde, slechts om den schijn op te houden.

Hunne taal en eigenaardig karakter hebben de Burgers verloren en dit verlies wordt diep gevoeld door de besten onder hen. Het is opmerkelijk dat de Portugeesche taal, hoewel in verbasterden vorm, nog heden door sommigen gesproken wordt, terwijl de Hollandsche taal geheel en al in onbruik is geraakt. Korten tijd voor de Boeren op Ceylon kwamen, was er eene beweging onder ettelijke Burgers ontstaan om de Hollandsche taal te doen herleven. Eene vereeniging werd gesticht en in ongelooflijk korten tijd hadden sommigen geleerd te lezen en een brief op te stellen. Door het verlies van hun taal zijn zij ook langzamerhand van hun kerk vervreemd.

Onzes inziens zijn de hoofdredenen waarom de Burgers niet meer in staat zijn zich te laten gelden, de volgende: 1°. Het verlies van taal en kerk; 2°. Volslagene onverschilligheid bij de overgroote meerderheid omtrent hun toekomst; 3°. Gebrek aan *esprit de corps*; 4°. De zelfzucht der welgestelden en het gebrek aan zichzelf-opofferende leidsmannen; 5°. Hunne onderlinge verdeeldheid — misschien *de* voornaamste reden; 6°. De onverklaarbare zucht van velen om slechts in de gunst der Engelschen te geraken, die doen alsof zij hen eer bewijzen, met geen ander doel dan om verdere verdeeldheid in hunne gelederen te veroorzaken. Het is vreemd dat die Burgers niet kunnen begrijpen dat ze gevleid en beleefdelijk ontvangen zullen worden, zoolang zij den anderen van dienst kunnen zijn, om daarna miskend — zoo niet veracht te worden. De Burgers *kunnen* een macht in het land zijn, doch zij schijnen dit niet te weten. De man, die dit bewustzijn bij hen opwekken zal, moet nog geboren worden.

In het algemeen waren de sympathiën der Burgers met de Boeren, niet omdat zij niet loyaal zijn, maar omdat het in de menschelijke natuur ligt, dat zij die zelve in den druk verkeeren, zullen sympathiseeren met anderen die de zwakkeren in een worstelstrijd blijken te zijn. Sommige van de

edelste familiën onder de Burgers bleven met hunne gedachten bij de gevangene Boeren, alsof zij zelve gevangenen waren. Moge een betere dag voor hen spoedig aanbreken!

De **Europeanen**, een louter handjevol in vergelijking met de overige bewoners van het eiland, zijn het heerschende deel der bevolking en alles wordt bestuurd ten einde hen te gerieven en hunne belangen te bevorderen. Met weinige uitzonderingen zijn zij allen Britten en meestal groote kooplieden en planters. De laatsten zijn bijkans uitsluitend „gewezene Schotsche tuiniers of Iersche kroeghouders", over wie er een heel ongunstig oordeel wordt geveld door het fatsoenlijk deel hunner landgenooten.

De planter is ruw, luidruchtig en zedeloos; het laatste thans in ietwat minderen graad dan vroeger het geval was. Van iemand die ze van nabij kent, werd mij verzekerd, dat in een zekere streek, waar een dertigtal planters woonden, slechts zeven gehuwd waren; de overigen leefden allen in ontucht. De vrouw van een planter, in onze tegenwoordigheid een zekere plek beschrijvende, zeide: „O, 't is daar waar de menschen 's Zondags naar de kerk gaan en de vrouwen hare eigene mannen liefhebben!" Vroeger was het antwoord op de vraag: „Wie komt daar? dit — „Een *gentleman* en een planter". In de laatste tijden is hierin eene merkbare verandering ten goede gekomen, die toegeschreven moet worden aan de voorbeeldige zedelijkheid der Ceylonsche Burgers.

Wij zeiden dat de planter ruw en luidruchtig is. De mannen hebben een verbazende capaciteit in het schoppen ontwikkeld, waarvan de koelie door pijnlijke ondervinding de beste getuigenis kan afleggen. Gelukkig voor het magere schepsel valt het moeilijk hem te raken, vooral daar het gewoonlijk na een vroolijk uitstapje is, dat zijn baas de grootste geneigdheid toont om zijn voet te lichten. De luidruchtigheid bepaalt zich niet bij de mannen. Wanneer men op Ceylon reeds in de verte een vrouwenstem verneemt, dan herkent men daarin de stem van des planters gade. Iets meer dan een jaar geleden werd de schedel van een „rickshaw-koelie" gekraakt met een

rottang met zilveren knop, door de vrouw van een der voornaamste planters op het eiland. Dit gebeurde op eene openbare plaats in Colombo en om geen andere reden dan dat de koelie haar niet snel genoeg naar de rissiesbaan (renbaan) trok. Men wanhoopte eerst aan het leven van den koelie, doch toen hij herstelde werd de zaak voor een heel aardig sommetje geschikt — natuurlijk buiten het gerechtshof. Zij was geen Boerenvrouw, en daarom verzweeg de „Times van Ceylon" haren naam bij de vermelding van de aanranding.

CEYLONSCHE VEDDAHS.

Wil men den idealen planter zien, dan zoeke men hem onder degenen, die Ceylon tot hun tehuis hebben gemaakt, of onder hen, die in het waarachtig belang der gekleurde rassen, zich op eene plantage hebben neergezet. En deze zijn het, die het meest treuren over den weg door velen hunner landgenooten bewandeld.

Indien de planter vergenoegd is met het tegenwoordige, kan hij met recht trotsch zijn op zijn „Estate", waar hij als vrij landman een koning in het klein kan zijn. Zijne *bungalow*

of woonhuis, meestal in eene schilderachtige omgeving gelegen, is zijn kasteel, en zijn plantage is zijn gebied, waarop de koelies bij honderden krioelen, en zich op zijne wenken bewegen. Zelf werkt hij niet; daartoe heeft hij zijne onderhoorigen. Het gevaar is op het oogenblik dat zijne uitgaven zijne inkomsten te boven zullen gaan, aangezien de thee-industrie zeer ter nedergedrukt wordt door overproductie. Het is een schrikwekkend verschijnsel dat velen, die boven hunne inkomsten geleefd hebben, zich het leven door zelfmoord ontnemen.

Het klimaat noodzaakt de planters om alle drie jaren een reis naar hun geboorteland te ondernemen, waar gewoonlijk hunne kinderen worden achtergelaten om hunne opvoeding te ontvangen, om bij een later bezoek teruggebracht te worden. Het aanzien en de positie van een planter wordt bepaald naar het aantal bezoeken door hem aan zijn geboorteland gebracht. De eerlijke, maar arme planter, die zulk een reis niet bekostigen kan, staat gewoonlijk niet hoog aangeschreven onder zijne mede-planters.

Hoe is de toestand der Europeesche samenleving op Ceylon? Wakefield spreekt over „de ondoordringbaar dikke huid van de kolonisten", en Sir Emerson Tennent zegt: „Het is ongelukkig de neiging van kleine afdeelingen der samenleving om tot ontbinding over te gaan, wanneer zij van de groote levende massa afgescheiden worden, evenals waterplasjes, afgesneden van de krachtgevende beweging der zee, bederven en verrotten". De gansche toestand hier, kan, onzes inziens dan ook met deze weinige woorden geschetst worden: — „Thee- en schenderpraatjes".

De **Eurasiërs** zijn de onechte afstammelingen der Europeanen. die op de levenszee worden geworpen om op de best mogelijke wijze zich een weg te banen. In enkele gevallen zorgt de vader voor de opvoeding zijner telgen.

De **Mahomedanen** of Moormannen zijn in den regel kleinhandelaren en geldwisselaars, en maken het welvarendste deel der bevolking uit. Men zegt echter, dat zij in de laatste

jaren uit het veld worden geslagen door kooplieden uit Indië, die hen in geslepenheid overtreffen.

Noch de *Rodyans* noch de *Veddahs* hebben wij ooit gezien. Zekere schrijvers beweren dat laatstgemelden de afstammelingen zijn van de **Yakkhos,** of oorspronkelijke bewoners van Ceylon, en dat zij door de Singhaleezen beschouwd worden als tot de edelste kaste te behooren. Naar beschrijvingen te oordeelen, moet er eene merkwaardige overeenkomst bestaan tusschen hen en de Boschjesmannen van Zuid-Afrika, of de Dwergvolken van Midden-Afrika. Ceylonsche vernuften beschouwen ze als de missende schakel tusschen den mensch en diens voorgeslacht — de apen. Indien dit het geval is, vreezen wij dat de schakel langzaam doch zeker der verroesting ten prooi valt, want de Veddahs zijn aan het uitsterven.

Wij zullen thans eenige aanmerkingen maken over de **regeering**, en over toestanden in het algemeen.

Zulke verschillende elementen, als er zich op Ceylon bevinden, te regeeren en aan ieder recht te doen wedervaren, is stellig geen gemakkelijke taak, en omdat men bevreesd is om het stemrecht aan de overweldigende meerderheid van kleurlingen toe te staan, is Ceylon een Kroon-kolonie gebleven. Het is daarom te verwachten dat er ontevredenheid onder de bevolking bestaan moet, omdat alle macht bij één persoon — den Gouverneur — berust, en de Kolonie, zoover van Engeland verwijderd, feitelijk van uit Downing-Straat bestuurd wordt. Doch daar de gekleurde rassen onderling verdeeld, en op elkander naijverig zijn, is het hun onmogelijk om op te treden voor hunne belangen en rechten. Er bestaat op Ceylon een zoogenaamde Wetgevende Raad, samengesteld uit officieele en onofficieele leden, welke laatsten echter niet worden gekozen, maar door den Gouverneur worden aangesteld. [1]) De Singhaleezen, meer dan twee millioen in aantal, hebben *twee* vertegenwoordigers; de Burgers, de Tamils en de Maho-

---

[1]) Hetzelfde was het geval met den Wetgevenden Raad die in de Kaapkolonie bestond van 1834 tot 1854.

medanen hebben ieder één. De paar duizend Planters hebben er ook één, en de enkele kooplieden insgelijk één. Verder is er nog een onofficieel lid dat de algemeene belangen der Europeanen behartigt. De blanken, die geen 7000 in aantal zijn, hebben dus drie vertegenwoordigers. Met uitzondering van den Thesaurier-Generaal zijn al de officieele leden Britten. De geheele zoogenaamde vertegenwoordiging is dus een kluchtspel. De Gouverneur en Hooge Commissaris, ondersteund door het aantal officieële leden, die de meerderheid in den Raad vormen, doet dus tamelijk wel wat hij wil. Onder zulk een toestand van zaken is het dan ook geen wonder dat het Gouvernement zooveel mogelijk inpalmt waar het kan, en dat de Gouverneur, ten tijde van het verblijf der krijgsgevangenen, ettelijke malen van de „halcyon dagen" van Ceylon kon gewagen. Het Gouvernement treedt als houtverkooper op, en vent dit zelfs in kleine bundels uit; het is ook in het bezit van het zout-monopolie, dat elk jaar £ 73,000 opbrengt. Als de Europeaan op Ceylon niet floreert, dan ligt de fout stellig niet bij het Gouvernement, die *hem* althans op alle mogelijke wijzen tegemoet komen wil. *Nolens volens* komt men tot de overtuiging, dat het eiland bestuurd wordt ten gerieve van den blanken Europeaan *alleen*, en dat het motto: „Gelijke rechten voor allen", een loutere kwinkslag is. Als men u wijst op den Thesaurier-Generaal die een Tamil, of op een der Rechters, die een Burger is, dan beduidt dit niets; want zij zijn niet daar als bewijzen van „gelijke rechten", maar zijn als door den drang der omstandigheden tot die betrekkingen verheven, deels met het doel om hun aan de gelederen der Tamils of Burgers te onttrekken. Wij noemen slechts deze paar voorbeelden ter staving van onze bewering dat de rechten ongelijk zijn.

Het beheer der inkomsten is geheel en al in handen van Britten. In Kandy b.v. heeft de Gouvernements-agent een aanzienlijk aantal klerken onder zich, doch geen der klerken heeft eenige verantwoordelijkheid, en geen hunner kan een cent in ontvangst nemen. Een Singhaleesche klerk en een

Engelsche klerk zullen dezelfde soort van betrekking kunnen bekleeden, maar de Engelschman zal 100 rupees per maand salaris krijgen, en de Singhalees slechts 50 rupees, omdat — *laatstgemelde goedkooper kan leven dan eerstgemelde!* Onlangs gaf de Hoofdbestuurder der spoorwegen, die een Brit is, eenige bezuinigingsmaatregelen aan de hand. De salarissen der klerken, machinisten en ander minder personeel, die al gering genoeg waren, zouden verlaagd worden, terwijl zijn eigen salaris met 4000 rupees verhoogd zou worden! Vergelijk eens een eerste-klas spoorwegwaggon op den spoorweg tusschen Galle en Matara, met een dergelijken waggon op de Kandy-lijn. De laatstgemelde is werkelijk eerste-klas; de andere is een bepaalde schande. En wat is de oplossing van dit geheim? Dat de lijn naar Kandy steeds door Europeanen gebruikt wordt, terwijl deze slechts bij toevallige gelegenheden op de Matara-lijn reizen.

Men beroemt zich er op dat de Ceylonsche spoorweg de meest winstgevende ter wereld is, maar men vergeet te zeggen dat het Gouvernement er eigenaar is van de liederlijkste spoorwaggons die ooit op een lijn hebben geloopen, en verantwoordelijk is voor de jammerlijke bezoldiging der ambtenaren — den hoofdbestuurder natuurlijk uitgezonderd. Men erkent volmondig dat het de inboorlingen zijn die den spoorweg zoo betaalbaar maken, en toch wordt niets gedaan om het hun eenigszins geriefelijk te maken. Maar wat zou men ook kunnen doen voor hen, die „perfect gelukkig" zijn.

Het Gouvernement verrijkt zich — ten koste van de zedelijkheid van de inboorlingen, en toch roemt de Gouverneur de dagen zijner gelukkige regeering. Hoort eens wat hij zeide omtrent een der bronnen van inkomsten: „Ik heb onder andere, in den loop van mijne bijna achtjarige administratie den invoer en het gebruik van opium 100 percent zien vermeerderen onder de inboorlingen van Ceylon — een volk dat in 1850 absoluut geen opium gebruikte." En toen men tijdens een bezoek van Sir J. West Ridgeway, den Gouverneur in Engeland, in het Britsche Parlement eene vraag

stelde aangaande deze verbazingwekkende vermeerdering, was het antwoord, gegrond op inlichtingen verschaft door den Gouverneur, „dat de handel gelijken tred hield met de vermeerdering der populatie". Het feit wil echter, dat de populatie binnen gemeld tijdperk slechts met 6 percent is vermeerderd!

En hoe is het met de rechtspleging gesteld? In 1887 schreef de heer Gould: „Ik houd mij overtuigd dat zoowel de verkeerde handelingen als de onkunde van de Engelsche ambtenaren, hand in hand werkende met bedrog en eigenbelang van de zijde der inboorlingen, die het oor van het Gouvernement ter hunner beschikking hebben, en de kruipende vreesachtigheid van de bevolking in het algemeen, de voornaamste oorzaken zijn, die den maatschappelijken, politieken en zedelijken vooruitgang der inboorlingen op dit eiland hebben belemmerd.

Het hoogste hof, meenen wij met recht te kunnen getuigen, is boven verdenking verheven. In de lagere hoven, waar een Burger, Singhalees, of Tamil oneindig beter passen zou, plaatst men soms een rauwe „Brit", die jaren lang noodig heeft om de eigenaardige gewoonten en spreekwijzen van het volk te leeren kennen of bekend te zijn met de taal, en stellig niet genoeg geduld aan den dag legt om in de bijzonderheden van een rechtsgeding te treden. Van daar ook de menigvuldige processen die in appèl worden gebracht.

Van den kant der Europeanen wordt vaak beweerd, dat in rechtsgedingen de kleurling er immer het best van afkomt. Laat ons deze bewering toetsen door een paar gevallen te noemen die tijdens ons verblijf plaats vonden. In de nabijheid van het Ragama Kamp overschreed een luitenant Smith het eigendom van een Singhalees met name Perera, en beschadigde een van diens koffieboomen. Perera, die reeds veel last van de soldaten op zijn eigendom had gehad, schade had geleden, en zonder eenig gevolg klachten bij de militaire zoowel als bij de civiele autoriteiten had ingediend, werd er nu toe gedreven de wet in eigene handen te nemen. Hij

gebruikte vuile en beleedigende taal — niets meer. De officier kon voor het hof niet geheel en al ontkennen dat hij ook een vuil woord had gebruikt. Uitspraak tegen Perera, die beboet werd met 100 rupees of 14 dagen strenge gevangenisstraf.

Vergelijk hiermede het volgende: Een jonge planter van 25 jaren ontving eene aanmaning van eene Mahomedaansche firma voor een schuld van 343 rupees. Een vennoot van de firma, een bejaard man van 62 jaar, die den bediende van den fiscaal vergezelde ten einde den schuldenaar aan te wijzen, werd door den planter geslagen en op zijn bevel door de dienstboden gebonden naar des planters woning gebracht. Aldaar werd hem, in volle vereffening van de schuld, een cheque voor 229 rupees aangeboden die de Mahomedaan weigerde in ontvangst te nemen. De planter liet daarop zijn paard zadelen en voerde den Mahomedaan gebonden naar een nabijzijnde plantage. „ten einde hem in 't oog der Europeanen te vernederen". Toen de oude man ongeveer 4½ mijl had afgelegd, viel hij van uitputting neder, waarop de planter naar zijne woning terugreed. Vonnis tegen den planter — 100 rupees boete. Eenige maanden geleden werden twee kleurlingen door een Engelsche jury schuldig bevonden en dientengevolge ter dood veroordeeld. Zoo schreiend onrechtvaardig was echter de uitspraak der jury, dat de rechter hun ontslag aanbeval en beiden werden later op vrije voeten gesteld.

Een onafhankelijke drukpers kon veel doen ter voorkoming. dat de macht, feitelijk berustende bij één persoon, misbruikt wordt in belang der minderheid en ten koste van de overgroote meerderheid. Nu is het wel eens gebeurd, dat wij zelfs van den diep verachten koelie loffelijke dingen hebben hooren zeggen — mogelijk per ongeluk. Doch nimmer hebben wij op Ceylon een woord hooren spreken tot lof van de pers. Gemeener en kleingeestiger, oppervlakkiger en éénzijdiger pers, kan men zich nauwelijks voorstellen en zoo iets kan alleen op Ceylon geduld worden. Evenals de priesters in den Romeinschen Staat, kunnen de editeurs der nieuwsbladen op

Ceylon zich nauwelijks bedwingen hardop te lachen wanneer zij elkander ontmoeten. Het is hun geenszins om de waarheid te doen. Het is eenvoudig eene wanhopige poging om door allerlei middelen het hoofd boven het water te houden. Individuën pleiten soms wel voor de rechten van een verongelijkte; maar de pers kan en durft dat niet, want zij is te afhankelijk. In het oog van den editeur is men altoos in het gelijk, als men maar voor zijn blad inteekent en de inteekeningsgelden betaalt. Van de vier dagbladen wordt *The Standard* onder redaktie van een uitlander, verondersteld voor de rechten van de inboorlingen te strijden. *The Independent*, eveneens door een uitlander geredigeerd, is slaafsch afhankelijk van de gevoelens van anderen, weet zelf niet wat hij wil, en heeft bij de uitbarsting van elke monsoen een nieuwe gril. *The Observer* steunt het Gouvernement door dik en dun, en tracht, althans af en toe, eerlijk te zijn. *The Times of Ceylon* verdedigt den planter ten koste van recht en billijkheid, en bevat voornamelijk artikels en stukjes over thee, die den gewonen lezer al zeer spoedig vervelen. Geisoleerd en van de wereld afgesneden, zoekt elk blad zijne bekrompene denkbeelden zijnen lezers in te pompen. Men redekavelt over de nietigste en kleingeestigste dingen denkbaar, en schijnt nooit gelukkiger te zijn dan wanneer men zijne onkunde aan den dag kan leggen. Niets is meer amusant dan hunne ongezouten opinies over de groote politieke kwesties van den dag te lezen, en te merken met welk gezag zij uitweiden over bloote geruchten, die den volgenden dag weersproken worden. De Boeren kunnen als één man getuigen van het schreiend onrecht hun aangedaan in den tijd toen zij lijden moesten, door de eenzijdige voorstellingen omtrent den loop der zaken, en de gemeene wijze waarop men zocht de euvelen der concentratie-kampen te vergoelijken.

Benevens dit alles zijn zij bij machte een onderhoud dat nimmer heeft plaats gehad, of het verslag eener vergadering, die nooit gehouden werd, te publiceeren. Het vruchtbaar brein van „onzen vertegenwoordiger'' kan „onze lezers'' voorzien

van eenig iets, uitgezonderd de werkelijkheid en waarheid. „Ons rapport over de jongste olifantskraal verscheen vijf minuten en drie seconden vóór er van die gebeurtenis in eenig ander blad melding werd gemaakt"; en als zij zoo iets kunnen zeggen, dan is het toppunt hunner ambitie bereikt. De *Times* meldde eens een paar feiten omtrent de krijgsgevangenen, en de *Observer* merkte daarop aan: „Zeven fouten in negen regels". De Boeren trekken de Oranje Rivier over en de *Independent* noemt dit „The invasion of *Natal*"! De *Cobra* zinkt, en de *Times* gewaagt van een „Submarine Destroyer".

Nooit zagen wij iets over den oorlog of andere Zuid-Afrikaansche aangelegenheden onder het een of ander sensatie-wekkend hoofd of ons oog vloog, als het ware van zelf, naar het einde van het bericht, om te zien of het geschrevene niet uitliep op eene advertentie van Dr. Williams Paarsche Pillen voor Bleeke Menschen of van Moeder Siegels streelende Stroop.

De Post- en Telegraafdienst op Ceylon is 25 jaren ten achteren. Indien u geen ongeluk treft, behoeft het u geenszins te verwonderen zoo gij de plaats uwer bestemming vóór uw telegram bereikt.

Misdaden zijn sterk aan het toenemen, en hebben Ceylon den naam doen verwerven van „een werkelijke broeikast van ongerechtigheid". De onmacht en corruptie van de politie zijn spreekwoordelijk.

Het Gouvernement steunt de opvoeding op milde wijze, en de Zendelingen, Protestante zoowel als Roomsche, zoeken het hart te winnen door het onderwijs. De Buddhisten school, vrij dikwijls in de onmiddellijke nabijheid van een Christelijke school geopend, verijdelt vaak alle pogingen aangewend om de kinderen voor het Christendom op te kweeken. Op eene prijzenswaardige wijze zijn de verschillende Protestantsche genootschappen tot de verstandhouding gekomen op elkanders werkkring geen inbreuk te maken. De grootste hinderpaal in den weg om de Singhaleezen voor het Christendom te

winnen, bestaat hierin dat de leer van Buddha het bloedstorten verbiedt, en in de leer van Christus zijn bloed het middenpunt der Verlossing is. Het weifelend en onstandvastig karakter van het volk is de oorzaak dat velen der bekeerlingen tot het Heidendom terugvallen. Het huwelijk van een Buddhist met eene Christinne, is een genoegzaam voorwendsel voor de laatste haren godsdienst te verzaken.

Of het land al dan niet geschikt is voor veeteelt en landbouw op grootere schaal, daarover willen we ons niet uitlaten, omdat men zulke zaken eerst moet beproeven alvorens men met gezag daarover kan uitweiden. Die van ons, die hier meer verstand van hadden, beweren dat er deelen des lands zijn waar andere granen dan rijst kunnen verbouwd worden, vooral koren en mielies (maïs), en dat de eenige reden waarom zulks niet gedaan wordt daarin te zoeken is dat de Europeaan den inboorling niet door een voorbeeld voorgaat. Wij zijn stellig overtuigd dat het ras van vee verbeterd kan worden en dat Buddha's verbod om bloed te vergieten verantwoordelijk is voor het bestaan van een soort schaap en een rund dat den Boer doet glimlachen bij het zien — niet bij het eten — ervan. In de Zuidelijke distrikten waar veel van het gezaaide jaar op jaar door overstroomingen vernield wordt, moesten de Hollanders zich een tijdje lang gaan vestigen om den inwoners een les te geven in het graven van kanalen en het afleiden van water.

Zuid-Afrikaansche vruchten als perziken, appels, peren, enz. aarden er niet. In Jaffna heeft men den wijnstok aangekweekt, doch de temperatuur is er doorgaans zoo warm, dat men zich genoodzaakt vindt van tijd tot tijd de wortels te ontblooten om den gedurigen groei van den plant te beletten.

Dat is het volk en dat is het land dat wij zagen in de droeve dagen toen een dikke wolk over ons hoofd hing, in een tijd waarin de mensch geneigd is alles uit een minder gunstig oogpunt te beschouwen. En toch willen wij, nu een vroolijker licht ons bestraalt niets terngtrekken van hetgeen geschreven werd en verklaren, dat wat er op Ceylon van de

hand des Scheppers is gekomen, immer bij den mensch bewondering wekken zal. Het is alsof de natuur, bij de minste beweging zelfs, de palmtakken tot lof des Scheppers zwaait, en de trotsche bergen het hoofd omhoog heffen tot roem Zijner Grootheid. Onder datgene, wat van de hand des menschen is, nemen de wegen de eerste plaats in, terwijl de kunstmatig aangelegde rijstlanden met de thee-plantages dingen om de tweede plaats.

HOOFDSTUK XI.

Waarom wij naar Ceylon gingen.

(De overgave van Prinsloo).

Tegen den Boer vermag list veel meer dan geweld. Zooals hij zelf zegt, laat hij zich wel leiden, maar nimmer drijven. Ongetwijfeld heeft Veldmaarschalk Roberts dan ook den gelederen der Afrikaners veel meer afbreuk gedaan met zijne verleidelijke proclamaties dan met al zijn geschut. De eerste dier proclamaties werd uitgevaardigd, dadelijk na de inneming van Jacobsdal. De liefde van den Afrikaner-Boer tot huis en haard en tot vrouw en kind, zijne bijzondere gehechtheid aan het stille huiselijke leven op de eenzame plaats: in één woord, zijne vredelievendheid hadden bij hem het besef van zijne plicht als burger-soldaat bedorven, en de bedoelde proclamatie, waarin de burgers uitgenoodigd werden hunne wapens te komen neerleggen en kalm hun dagelijksch werk te hervatten, mét de belofte dat hun alsdan geen leed zou geschieden, was op die zwakheid van den Boer gemunt.

Voor de verspreiding van de eerste exemplaren der proclamatie werd eene vrouw gebezigd, die gelukkig verstandig genoeg was zich regelrecht naar Generaal Christiaan de Wet te begeven. Deze stond destijds te Poplar-Grove nabij Modder-

rivier. Hij nam het Engelsche vergif in beslag en gebood zijne officieren het geheim zorgvuldig te bewaren.

Niets belette echter Lord Roberts, toen een paar weken later ook Bloemfontein gevallen was, zijn aas op nieuw uit te strooien, ditmaal met ruimere hand, en met zulk goed gevolg, dat de ziekte van „handsopperij" spoedig algemeen verspreid was. Zuur heeft menigeen zijne argeloosheid geboet.

Het vooruitzicht op een vreedzame hervatting van de dagelijksche bezigheid, was niet de eenige oorzaak dat zoovelen aan de valsche lokstem gehoor gaven. Met de blijde verwachting die hen bezielde, vermengde zich een gevoel van weemoed over de gevangeneming van Generaal Cronjé en zijn leger, alsmede over de wijze waarop die gevangenneming geschied was.

Volgens afspraak waren de commando's langs Modderrivier meer dan een week lang nacht na nacht uitgetrokken om Cronjé van buiten af behulpzaam te zijn, wanneer hij zou trachten zich een weg door de hem omringende Engelschen te schieten. Die afspraak, zij het terloops gezegd, was bewerkt door den onvergetelijken Daniël Theron, die door de Engelsche liniën wist heen te kruipen zonder betrapt te worden; de lucht was dagelijks zoo bewolkt dat er van heliographische gemeenschap geen sprake kon zijn. De rivier bleef vol en de hoop rekte van dag tot dag. Maar telkens bracht de dageraad slechts teleurstelling, welke dagelijks grooter werd, omdat men wist dat Cronjé, wegens gebrek aan provisie, het niet te lang meer kon uithouden. Toen wij eindelijk van een ontsnapte te Petrusburg de waarheid vernamen, was Cronjé met zijn geheele leger al op pad naar zee. Dat is eene verpletterende slag voor de Boeren geweest!

Eenige dagen later begon de marsch van Lord Roberts met zijn 50.000 man naar Bloemfontein, en daarmede de omtrekkerij die op de Republikeinsche commando's zulk eene treurige uitwerking had. Tegenover het reusachtige Engelsche leger stonden nu tusschen de 2000 en 3000 burgers en deze leverden te Abrahamskraal voor het laatst nog een roemrijken slag,

GENERAAL CHR. DE WET.

maar daarna was het met *die* betrekkelijk kleine bende ook uit. Bloemfontein werd zonder tegenstand genomen; daarna Johannesburg en Pretoria.

Het voorgaande zal te pas komen bij het verhaal van Prinsloo's overgave.

Schrijver dezes moest wegens ziekte zijn commando, dat der Senekallers, bij Thaba 'Nchu in het begin van Mei verlaten. Toen hij zich een maand later weder daarbij aansloot, niet ver van Senekal, dat toen reeds in de macht van den vijand was, moest hij tot zijn smart vernemen dat velen — en daaronder van de beste vechtsmannen — zich aan den vijand waren gaan overgeven. De valsche hoop, verwekt door de verlokkelijke proclamatie van Roberts, was hun te sterk geweest, en zij waren gaan *zingen*, zooals men het uitdrukte. Deze uitdrukking zinspeelt op de gewoonte van den Engelschman om door luidruchtigen zang uiting te geven aan hunne patriotische gevoelens, en ze getuigt van den zin voor humor welke bij den Afrikaner sterk ontwikkeld is. Op de vraag: „Waar is die en die?" luidde dan gewoonlijk het antwoord met een glimlach: „O! hij zing". Maar het was een glimlach die kwam uit een hart diep gekrenkt door den ontrouw of kleingeloovigheid, welke berekend was den stoutmoedigsten geest te doen wankelen.

Nadat de Engelschen van Bloemfontein naar het Noorden waren doorgebroken, bestond er plan, een lijn te trekken van Lady-Brand naar de Vaalrivier, en alzoo een graanpad open te houden naar de Transvaal. Doch dit plan bleek spoedig onuitvoerbaar te zijn. Toen weer zou de vijand zooveel mogelijk gehinderd worden in het vervoer van zijn transport naar het Noorden. Met dat doel trok Generaal Roux met een commando uit om den spoorwegbrug over Zandrivier te gaan vernielen. Het was een stoutmoedig waagstuk, doch ongelukkig slaagde de onderneming niet. Evenmin bleken de andere commando's in staat te zijn de Britsche konvooien te beletten uit de graandistrikten naar Lindley en verder door te dringen.

Intusschen was het Juli-maand geworden. De paarden waren mager en de burgers werden al mismoediger, niet alleen wegens de gedurige mislukking hunner pogingen, maar ook wegens gebrek aan berichten hoe het in andere deelen der Republieken ging. Geruchten waren er steeds in overvloed, doch weinig vertrouwbare tijdingen. Hij, die het niet doorgemaakt heeft, kan zich geen denkbeeld vormen hoe folterend de dorst naar nieuws uit andere vechtterreinen wordt, wanneer de oorlogskans een ongunstige wending heeft genomen. Schrijver dezes herinnert zich nog goed hoe hij boven op Gwarrie-kop, niet ver van Senekal, op een plek waar vroeger Engelsche voorposten hadden gestaan, bij toeval in een bezembosch een stuk van een Engelsch nieuwsblad vond, waarin vermeld stond, dat de C. M. R. bij Wepener van de 500 man er 150 verloren hadden, en welk een bemoedigenden invloed dit nieuws niet alleen op hem uitoefende, maar ook op alle anderen die het hoorden. Vreemd dat menschen, van nature misschien tot de vreedzaamsten op aarde behoorende, zich zoo kunnen verheugen over de verminking of den dood van anderen, die zij niet kennen en wien zij persoonlijk geen haat toedragen. Zoo lijkt oorlog en niet anders!

Terwijl wij in zulke omstandigheden verkeerden, kwam het bevel om den bergkom rondom Fouriesburg binnen te trekken, en een paar dagen later was Slabbertsnek het tooneel van een reusachtig lager. Bijna al de Vrijstaatsche commando's nog in het veld, waren daar bijeen. Bij de commando's hadden zich „tegen wil en dank" aangesloten, zoogenaamde „trekken" of gezelschappen met arme, verwaarloosde vrouwen en kinderen, en groote troepen vee, waarmee men trachtte te vluchten. Het was om er benauwd van te worden. Daar stonden wij nu tusschen hooge, angstwekkende bergwanden, geheel afgesloten van de buitenwereld.

Gemakkelijk genoeg was het geweest daar te komen, maar wat stond ons daar te doen, en — zoo vroeg menigeen zichzelven af — hoe kwamen wij er uit? Ons was verteld, dat

DE ONVERGETELIJKE COMMANDANT DANIE THÉRON.

er slechts vijf poorten (passen) waren, welke tot dezen bergkom toegang verschaften, en Slabbertsnek zou één daarvan zijn. Een ieder kon echter dadelijk zien en begrijpen, dat niets het Engelsche voetvolk zou verhinderen over de bergen te klauteren, wanneer slechts de poorten bewaakt werden. Den geheelen bergkom te bewaken, daarvoor hadden wij niet genoeg manschappen. Wat het plan van den krijgsraad of de krijgscommissie, of wie ook al, met deze beweging was is nooit recht gebleken. Een weinig, maar alles behalve weldadig licht werd over de zaak verspreid door den kommandant der Winburgers, Oom Gerrie van der Merwe, die, na bij de Waterwerken zwaar gewond te zijn, thans zijn ambt weder aanvaardde. Hij klom op een wagen en zeide de daar bijeengeroepene burgers aan, zich gereed te maken om uit te trekken naar buiten, waar de officieren zouden zorgen voor kost en voeder zoo goed zij konden. De ouden en „melancholieken" moesten maar blijven waar zij waren en den pas bewaken. De magere paarden moest men afleveren om gezonden te worden naar een zekere plaats — vermoedelijk om daar dood te gaan — want zooals de commandant uitlegde, kon de Regeering alleen nog voor de Rijpaarden van de burgers voêr verschaffen.

Toen was het dat den burgers de moed geheel en al begon te ontzinken. Men zou nu vóór de passen gaan liggen en provisie van buiten halen (want de kom zelf leverde niet genoeg op) en dan zou de vijand komen en ons tegen de bergen vastdrukken. Dat zag iedereen in, en zoo is het ook werkelijk uitgevallen. Een deel der Senekallers werd naar Witnek gezonden om daar de wacht te houden. De gewilligen trokken door den nek en moesten daar hun paarden zien wegkrimpen wegens gebrek aan voeder en wegens de koude. De onwilligen, die de meerderheid uitmaakten, bleven in de kom liggen en leefden nagenoeg op hun gemak. De officieren hadden het beheer over hunne manschappen verloren, en lieten de handen slap hangen, of trachtten in wanhoop al het werk alleen te doen.

Nadat deze toestand omtrent een paar weken geduurd had, braken de Engelschen door te Slabbertsnek en Retiefsnek, en toen was goede raad duur. Waar nu heen? was de vraag, welke een ieder voor zichzelven trachtte te beantwoorden. Er was geen tijd te verliezen. Vermoedelijk waren al de passen al bezet door de Engelschen, die een paar dagen te voren, met een leger van ongeveer 40,000 of 50,000 man overal aanvallen hadden gedaan. Nu wilde men slechts weten waar de kans het best was om zich een pad door den vijand heen te vechten. Spoedig sloeg een deel der burgers den weg in naar Commandosnek, nabij Ficksburg. Maar daar kwam het lager van Ficksburg zelve voorbij in de richting van Fouriesburg, en weldra was de geheele stroom derwaarts gekeerd.

Tevergeefs hadden de Engelschen getracht Commandosnek in bezit te krijgen, doordien de burgers aldaar den vijand hardnekkig tegenstand boden. In den nacht van 24 Juli, nadat de vijand Slabbertsnek in bezit genomen had, liet de waarnemende Hoofd-Commandant Prinsloo, Generaal Crowther te Commandosnek weten, zoo spoedig mogelijk zijne posities te verlaten, en met spoed naar Nauwpoort Nek te trekken, waar men trachten zou door te breken.

Men zou nu langs den vijand te Fouriesburg moeten voorbijtrekken naar Nauwpoort dat ongeveer 48 mijlen van Commandosnek gelegen was. Te Commandosnek kreeg Generaal Crowther een rapport van Generaal Roux, die hem liet weten zijne posities te behouden, en dat hij, Roux, met zijne commando's daarheen zou trekken, teneinde aldaar te trachten een pad door den vijand te slaan. Generaal Crowther besloot echter met zijn commando's naar Nauwpoort te trekken; hij stond als vechtgeneraal onder Prinsloo en moest diens bevelen gehoorzamen. Het plan van Generaal Roux, dat onder de omstandigheden stellig het beste was, kon dus niet ten uitvoer worden gebracht. Intusschen trok Prinsloo naar Fouriesburg terug, terwijl Generaal Roux den vijand moest tegenhouden, totdat de commando's van Crowther voorbij waren.

GENERAAL P. H. ROUX.

De weinigen die dit nog wilden, en bruikbare paarden hadden, bleven achter om de Engelschen tegen te houden, die hen kort op de hielen zaten; maar de vlucht werd hoe langer hoe meer algemeen en de achterhoede al kleiner en zwakker. In de verwarring die er nu ontstond was er niemand, om de bewegingen der burgers behoorlijk te besturen en te leiden. Commandant C. R. de Wet was eenigen tijd te voren met 1400 man uitgetrokken om zijne nieuwe oorlogstaktiek in praktijk te brengen, waardoor hij later zoo beroemd is geworden. De overige commando's waren in tweëen gedeeld onder Generaal P. H. Roux en Commandant M. Prinsloo. Generaal Roux zou volgens besluit van den krijgsraad, waarop Generaal de Wet tegenwoordig was, met 1500 man in zuidelijke richting uitgetrokken zijn, doch wegens de ongehoorzaamheid van zekere officieren, die weigerden het krijgsraadbesluit uit te voeren en zich met hunne commando's bij Generaal Roux aan te sluiten, kon dit plan niet uitgevoerd worden.

Nu waren de Engelschen den bergkom ingetrokken, de Boeren voor zich uit drijvende. Feitelijk hadden wij twee Hoofd-commandanten, de heeren Roux en Prinsloo, maar hunne manschappen waren door elkander geraakt, en zoo stonden beide aanvoerders, die met elkander volstrekt niet overweg konden komen, geheel machteloos. De krijgsraad verzocht onder die omstandigheden den heer Prinsloo tijdelijk de leiding der zaken op zich te nemen. De geregelde verkiezing van een opperbevelhebber zou dan, als het ware, in de vlucht plaats vinden. Van de officieren bij de achterste commando's stemde de meerderheid voor Prinsloo, doch toen de stemmen van de voorsten er bij kwamen, bleek het, dat Generaal Roux verkozen was met eene meerderheid van drie stemmen.

Doch, ondertusschen, had Prinsloo de geheele zaak totaal verbrouwd.

De redenen, waarom Prinsloo zich overgaf met allen, die tot zijn leger behoorden, benevens vele anderen, die volstrekt niet onder zijne bevelen stonden, kunnen teruggebracht worden tot twee:

1°. De gemoedstoestand der burgers.
2°. Het karakter van Prinsloo zelve.

Wat eerstgenoemde oorzaak betreft, daar is reeds het een en ander over gezegd. De gevangenneming van Cronjé had de Republikeinsche strijdmachten aanzienlijk verzwakt en eene mismoedigheid veroorzaakt, die niet zelden aanleiding gaf tot betreurenswaardige gevallen van paniek. De commando's van Ladybrand, Ficksburg en een gedeelte van Bethlehem trachtten nog steeds de overweldigende legermacht van den vijand tegen te houden, doch tevergeefs; de macht van den vijand was zóó groot, dat hij telkens omtrekkende bewegingen kon maken en alzoo de Boeren dwong òf om terug te trekken òf zich aan vernietiging prijs te geven.

Deze omtrekkende bewegingen van den vijand brachten demoralisatie onder de burgers te weeg, welke nu nog vergerd werd door andere bijkomende omstandigheden — namelijk de verdwaalde en ronddolende families en de troepen vluchtvee. Het gezicht van al die opeengedrongen massa's tusschen al die steile, grillige bergen, die zich tot het oneindige schenen uit te strekken, verhoogde in geen geringe mate het knagend gevoel van verlatenheid en heimwee, dat in het leven geroepen was door de proclamatie van Lord Roberts en de ontrouw van hen die reeds waren achtergebleven. „Huistoe!" was de algemeene aandrang; de burgers wilden niet meer vechten en de officieren waren machteloos hen te dwingen. Onder zulke omstandigheden, en met één man aan het hoofd die eerzuchtig van aard was, en zich in zijn eerzucht teleurgesteld zag, konden de gevolgen moeilijk anders zijn dan zij in werkelijkheid waren.

Toen de oorlog uitbrak, was „Oom Martiens Prens", zooals hij in den omgang genoemd werd, de aangewezen man om de Vrijstaters naar Natal te leiden, en daar het bevel over hen te voeren. De President koesterde groote verwachtingen van hem. Hij was gevorderd in jaren, was lang commandant van het distrikt Winburg en ook lid van den Volksraad geweest, en kon in alle nederigheid verbazend slim praten.

Bijzonder heeft de heer Prinsloo zich in Natal niet onderscheiden, maar hij deed er ook geen kwaad. Toen het tijd werd Natal te ontruimen, riep de President hem met een deel zijner burgers terug naar Kroonstad, dat toen tot hoofdstad van den Vrijstaat verklaard werd. Oom Martiens voerde zijne manschappen naar Lindley, gaf hun daar verlof om naar huis te gaan, en plantte zich met zijn staf te Lindley vast als onofficieel hoofdcommandant van een burgermacht waarover Piet de Wet nog officieel bevel voerde.

Lindley raakte af en toe in het bezit van de Engelschen en werd dan door de Boeren hernomen, om een paar dagen later weer in handen van den vijand te vallen. Piet de Wet was nu ook al klaar om te gaan „zingen". Bij eene gelegenheid dat het dorp weder in handen van de Engelschen viel, sloot hij met dezen een wapenstilstand van zes dagen, ten einde de gelegenheid te hebben met zijne regeering in communicatie te treden. De President verscheen den volgenden dag zelf op het tooneel, en maakte onverwijld een einde aan den wapenstilstand. Kort daarop was Piet de Wet onder de bescherming van de Engelschen gegaan. De „onofficieele" hoofdcommandant bleef intusschen nog buiten, en trok met de commando's den bergkom binnen.

Te Lindley had hij reeds zijne minachting voor de bevelen van hooger hand, en daardoor dus zijne onbevoegdheid voor zijne betrekking getoond. Bij de verwarring die er heerschte op de tijding dat de Engelschen doorgebroken waren, werd Prinsloo, zooals reeds gemeld, door den krijgsraad benoemd tot tijdelijk waarnemende hoofdcommandant van al de burgers binnen den bergkom. Noodlottige benoeming! Menig officier kan vertellen hoe „Oom Martiens", nadat President Steyn en Generaal de Wet de bergkom verlaten hadden, luidkeels verkondigde, dat hij door ZHEd. was bedrogen. Bij zijne broederofficieren had hij er een bittere grief van gemaakt dat de President met Christiaan de Wet uitgetrokken was en niet met hem. En toch droeg men — misschien juist

daarom — aan hem de leiding van zaken op, toen men in de hachelijkste omstandigheden verkeerde.

Gelijktijdig met zijne benoeming tot tijdelijk waarnemend hoofdcommandant, ontving „Oom Martiens" tevens opdracht van den krijgsraad, om bij den Engelschen bevelhebber een wapenstilstand van vier dagen aan te vragen, ten einde de Boerenaanvoerders in staat te stellen met hunne regeering in onderhandeling te treden. „En als dit *niet* verkregen kan worden" — zoo luidde het krijgsraadbesluit verder — *„dan vechten wij door"*.

Aan deze opdracht, op zijn eigen raad en toedoen bewerkt. voldeed de heer Prinsloo. Doch hij deed nog meer! Toen hij geen wapenstilstand kon verkrijgen, bood hij voorwaarlijke overgave aan. En toen ook dit niet aangenomen werd, zond hij zijn geestverwant, den wegens landverraad veroordeelden Fanie Vilonel, om een schijnbaar voorwaarlijke overgave te bekonkelen. Dit lukte maar al te goed.

Zondag, 29 Juli, stonden wij verloren en verslagen in een berghoek, een eind ten Noordoosten van Nauwpoortnek, langs den weg naar Goudenpoort. Rechts lag Basutoland. Op de bergtoppen ter linkerhand waren de Engelsche wachten zichtbaar, sommigen te paard, anderen te voet. Achter ons lagen de Ficksburgers en Lady-Branders met hun lagers, en achter hen was de Britsche macht in aantocht. Vóór ons was de weg geblokt met de wagens van andere commando's en in die richting waren nog daags te voren kanonschoten gehoord. Vermoedelijk was ook daar de poort gesloten; het juiste van de zaak wisten wij niet, en het kon ons in onzen toestand ook eigenlijk niet schelen. De trekdieren waren uitgeput, en de Gouvernementswagens konden voorloopig geen stuk verder. Des voormiddags had Ds. Marquard van Winburg naar aanleiding van den tekst: „Op den berg des Heeren zal het voorzien worden" eene hartroerende aanspraak gehouden, waarin hij de burgers gewezen had op het hachelijke van hun toestand, en op dien God, die alleen nog uitkomst kon geven. Daarna had hij te midden van eene tastbare stilte

een diep ernstig smeekgebed gedaan. En dadelijk na afloop van den dienst was iemand, die van de achterhoede gekomen was, hem komen zeggen dat Prinsloo zich had overgegeven. De termen van de overgave werden echter eerst dien avond aan allen bekend gemaakt. In dien tusschentijd werden overal kleine conferenties gehouden. Hier en daar stonden groepjes burgers raad te houden en plannen te maken. Sommigen waren totaal verplet, besloten echter de wapens neer te leggen, en spoorden hunne vrienden aan hetzelfde te doen. Anderen wilden van geen vrijwillige overgave weten, en ruilden bruikbare paarden in voor onbruikbare, en pakten hun goed bij elkander, met het vaste voornemen om een uitval te wagen. Nog anderen scholden op de „lagerliggers en karrijders", die hun plicht verzuimd hadden, doch bleven zelve onbeslist.

Tegen het vallen van den avond barstte de bom! Er kwam een boodschapper van den heer Prinsloo met een brief aan de Commandanten, waarin een schrijven van Generaal Hunter opgenomen was. Deze laatste zeide in zijn brief, dat hij de onvoorwaardelijke overgave van Prinsloo met zijn geheele macht aannam. Hij zou aan elken burger een paard toestaan om op te rijden. Hij was niet voornemens, schreef hij, privaat eigendom of effekten van de burgers te confiskeeren. Hij was bezig het verzoek om zachte en vriendelijke behandeling (considerate and kind treatment) van de burgers aan Lord Roberts over te zenden. Den volgenden morgen moest de heer Prinsloo hem komen ontmoeten, om van hem te vernemen wat er met zijne macht zou gedaan worden, en verdere bijzonderheden te regelen. Ten slotte veroorloofde hij zich, zijne bewondering en die zijner officieren uit te drukken over de dappere en getrouwe wijze waarop de burgers zich gedragen hadden, zoolang zij tegen de Engelschen in het veld waren geweest, en drukte hij verder de hoop uit, dat wij voortaan in vrede en eensgezindheid mochten samenleven.

„Hieruit", schreef Oom Martiens, „zult gij zien, wat ik voor onze burgers verkregen heb. Wees zoo goed dit schrijven

aan de andere officieren te doen toekomen. Ik laat ook aan Commandant Hattingh weten dat hij zich insgelijks moet overgeven".

Bij het teruggeven van den inhoud van bovengemelden brief, heeft de schrijver alleen zijn geheugen om raad te plegen, maar wie kon zulk een stuk een paar maal hooren voorlezen en ooit den inhoud ervan vergeten?

Daar waren wij nu aan onzen vijand overgeleverd, en dat door bemiddeling van iemand, die kort te voren wegens landverraad veroordeeld was. Vilonel is hierin te voren een geestverwant van Prinsloo genoemd. Beiden leden aan grootheidswaanzin in dien graad, dat zij niet gedogen wilden dat iemand regeerde, waar zij zelven dit niet konden of mochten doen.

Te Brandfort was Vilonel geheel en al te groot voor zijne schoenen geworden. Hij was destijds Commandant van de Winburgsche burgers, en had zich in die hoedanigheid een tijd lang uitstekend gedragen; maar later weigerde hij naar de Waterwerken op te trekken, tenzij de krijgsraad hem toestand met 25 man het terrein te verkennen, schoon dat reeds door anderen was gedaan. Ook verzette hij zich tegen een te Kroonstad gehouden gecombineerden krijgsraad, volgens welke de commando's niet langer met wagens zouden uittrekken. Het gevolg van zijn geschil met den krijgsraad was, dat hij zijne betrekking nederlegde juist op het oogenblik dat Generaal De Wet het bevel gaf om uit te trekken naar Sannaspost.

Later ging hij te Senekal „zingen" en trachtte van daar uit, per briefwisseling, Veldkornet Van Rooijen van Ladybrand, die toen in de nabijheid was, te bewegen zich ook met al zijne manschappen over te geven. De brief werd opgevangen; de schrijver door een valsch antwoord in den val geleid, gevangen genomen en te Reitz veroordeeld tot 5 jaren dwangarbeid. En dat was nu de man, die gezonden werd om ons tot voorspraak bij de Engelschen te dienen.

De brief van den heer Prinsloo werd besproken tot laat

in den nacht door groepjes burgers die telkens uiteengingen, zonder tot een bepaald besluit te geraken, en zich dan weer in nieuwe groepjes vormden, om van voren af aan weer den toestand te bespreken en in overweging te nemen. Onder de besprekingen werd het allen duidelijk dat „een paard om op te rijden" niet noodzakelijk beduidde een „rijpaard", en dat wat Generaal Hunter „niet voornemens" was te doen, volstrekt geen maatstaf leverde voor hetgeen Lord Roberts wel zou mogen bevelen. Commandant Hatting bleek een officier te zijn, die zich met zijne manschappen in de nabijheid van Harrismith bevond, geheel onafhankelijk van Prinsloo; zij hadden met elkander hoegenaamd niets te maken. Het compliment van den Engelschen Generaal aan de burgers over hun „dapper en getrouw" gedrag, was een steek, die door allen diep gevoeld werd. Wij hadden onze plichten in velerlei opzichten verzuimd; wij hadden vele gevallen onder ons gehad van ongehoorzaamheid en ontrouw, en wij hadden meermalen den spot gedreven als de vijand ons wilde omtrekken; maar daarom behoefde hij ons nog niet te prijzen. Dien nacht werden Generaal Roux en Generaal Crowther en Commandant G. v. d. Merwe in het Senekal lager terug verwacht van Goudenpoort, waar zij een uitweg waren gaan zoeken. Op raad van Veldkornet P. Ferreira, besloten de burgers geen stap te nemen, voordat zij de gemelde officieren gezien hadden en hunne opinie hadden gehoord. Generaal Roux en de andere officieren daagden dan ook werkelijk op, maar zij reden recht door naar Prinsloo, wiens legerplaats zij tegen middernacht bereikten, na een rit van ongeveer 5 uren te paard. Daar hoorden zij voor het eerst van de overgave, en bevonden tevens dat Prinsloo geen enkel afschrift van zijne correspondentie en ook geen behoorlijk verslag van zijne onderhandelingen met Generaal Hunter kon overleggen. Generaal Roux wiesch Oom Martiens terdege den kop over zijn ongehoord gedrag, en keerde daarop met Commandant van der Merwe naar het Senekal lager terug. De zon was nog niet op toen de burgers bijeen kwamen om de hoofden

te ontmoeten, wier komst zij met zooveel spanning verbeid hadden. Verslagenheid stond op ieders gelaat te lezen. De brief van Prinsloo werd nog eens voorgelezen. Daarna legde de Commandant zijne betrekking neer; en hij die vroeger den Brit zoo dapper bevochten had, en die, toen hij gewond was, zijn lijden met zooveel kalmte had weten te dragen, Oom Gerrie, de lieveling zijner burgers, snikte nu als een kind, toen hij zijne manschappen bédankte voor hunne diensten. Wij waren overgegeven, zeide hij, zonder dat de krijgsraad geraadpleegd was, maar de zaak was eenmaal afgehandeld, en burgers die nu nog uitvluchtten, moesten duidelijk verstaan dat zij zulks deden op eigen verantwoordelijkheid.

Generaal Roux sprak in denzelfden geest, maar was meer opgewonden. „Wat ik wel weet", zeide hij, „is dat wij verkocht zijn; wat ik niet weet, is de prijs die voor ons betaald is. Wat mij aanbetreft, ik heb nog altijd getracht mijn plicht te doen; thans ga ik niet ontrouw zijn aan de bevelen van iemand die boven mij geplaatst is". De Generaal zei verder dat hij naar Generaal Hunter zou rijden om te zien of het niet mogelijk was de overgave herroepen te krijgen, op grond, dat Prinsloo buiten opdracht van den krijgsraad gehandeld had. Kort daarop vertrok hij en dat is het laatste wat gezien werd van den Generaal. Hij zond zijn adjudant naar den Engelschen Generaal om een protest in te dienen tegen de overgave; en vroeg om ten minste vereerd te worden met een afschrift van de gevoerde correspondentie. Hieraan werd echter niet voldaan; alleen werd hem door Hunter medegedeeld, dat hij (Roux) met name door Prinsloo was overgegeven.

Na het vertrek van den Generaal waren de burgers nog meer bedrukt dan ooit. Zij vreesden dat als zij na de waarschuwing hunner officieren, toch trachtten te ontvluchten en dan gevangen werden genomen, de Engelschen hen zouden doodschieten als rebellen of vrijbuiters. Slechts enkelen zadelden hunne paarden en reden noordwaarts weg. Van dezen zijn een paar doorgeglipt; de anderen werden door

boodschappers achterhaald en teruggebracht. De overigen wachtten, op raad van den afgetreden commandant, op den terugkomst van Generaal Roux.

Wij waren „gezonken in grondeloozen modder". Wij waren, als het ware, gekomen „in de diepte der wateren", en een vloed van tegenstrijdige gewaarwordingen overstroomde ons.

Maar het zou nog veel erger met ons gesteld worden.

HOOFDSTUK XII.

Op weg naar de Kaap.

De treurige toestand waarin wij ons bevonden, scheen ons als een droom toe. De werkelijkheid daarvan was zoo ongeloofelijk. Eensklaps werd echter onze aandacht getrokken door eene patrouille die op ons afkwam. Met verrassing moesten wij gewaar worden dat het Engelschen waren. Vol bitterheid en haat wilde men andermaal naar de trouwe Mauser grijpen en den vijand nederschieten, doch wij bedwongen ons.

Het bleek dat die heeren de voorste commando's waren komen aanzeggen, dat Generaal Hunter hun komst met verlangen te gemoet zag. Dat was dus het antwoord op de vertoogen welke onze generaal was gaan maken. De patrouille reed verder en wij aanvaardden kort daarop den treurigen terugtocht. Wij waren pas op weg of de Engelsche boodschappers achterhaalden ons en reden in allen haast weder naar voren.

Dien nacht kampeerden wij omtrent halfweg naar het Britsche kamp, vol zorg over wat de volgende dag zou baren. Den volgenden morgen werd voortgetrokken en afgezadeld onder Kanonhoogte, de plaats van den heer van Zijl. Daar ontmoetten wij de voorpunt van de Engelschen. Het waren

de Brabant's Horse, de beruchte „Brabanditti" — meestal geboren Afrikaners, waarvan sommigen zelfs Hollandsch spraken. Wat een pijnlijk gezicht... broeder tegen broeder!

Aan hun vermeende roeping getrouw, begonnen zij dan ook dadelijk te plunderen. Hier greep de één een Mauser of bandelier van een jongen Republikein weg; daar schraapte een ander een rijpaard waar nog leven in zat; ginds wilde een derde een paar karpaarden buitmaken. Dit moest alles in der haast geschieden, want op elke honderd treden ongeveer reed een officier, die het in zijn hoofd mocht krijgen deze rooverij te verbieden. Dit deed dan ook werkelijk een der hoofd-officieren; hij liet een der geroofde paarden terug halen, en de dief, die intusschen zijn eigen paard had losgemaakt, kon de marsch verder te voet voortzetten. Wat ons al dadelijk trof was de voor ons strenge tucht der Engelschen. Geen uitzakken hier! Wanneer iemand verzuimde op den weg, duurde het niet lang, of hij werd voortgedreven door zijne officieren. Ook wij hadden onze vechtkorporaals gehad, maar slechts in naam; want die niet vechten wilde, paste goed op dat hij nooit in de nabijheid van het gevaar kwam. Verder viel onze aandacht op de zorgvuldigheid waarmede een Engelschman zijn terrein verkent. Een voortrukkende Britsche macht kan het best vergeleken worden bij een stroom water, welke zich over een akker verspreidt; eerst komen de straaltjes die al de kleine voren doen volloopen, en achter komt de groote massa van het water. Bij ons werden drie of vier verkenners op het hoogveld gewoonlijk geheel voldoende geacht.

Wij zeilden nu stroomop en bleven in dien stroom tot op Ceylon.

Op de eerste hoogte waar wij aankwamen, waren een paar batterijen opgesteld, en langs den geheelen weg stond Britsch voetvolk, smerige Khakis; — akelig slachtvee. Het was alsof wij een donkeren benauwden gang binnentraden. Wij hadden zoolang vrij adem gehaald, los van alles wat Engelsch was, dat wij ons een weinig verbaasden om hier niets dan de „Rooije taal" te hooren. Het was Engelsche gesprekken,

Engelsche gezichten, Engelsche kleederdracht, Engelsche oneindigheid. Het weêr zelfs was Engelsch geworden, kil en vuil; de geheele wereld leek ten onderste boven gekeerd. Waar wij kort te voren over een hard pad hadden getrokken, daar liepen nu drie of vier wegen die niets dan tot stof en zand gereden waren. De Tommies om ons heen zagen er in hunne onbeschrijvelijke vuilheid en verwaarloosdheid bovennatuurlijk onverschillig uit. Zij beschouwden blijkbaar den Boer, zelfs in zijne gevangenschap nog als hunne meerderen, en deden niets anders dan bedelen om „Krood jer Money" of om bandeliers en zelfs om Mausers, totdat men er „naar" van werd. De officieren zelfs konden zich niet bedwingen en grijnsden bijna allen zonder uitzondering van zelfvoldoening; voor sommigen van hen was er verhooging, roem en eer in het verschiet; de rest zou verder kunnen zwoegen totdat zij door vijandelijke kogels zouden zijn getroffen, of aan hun einde waren gekomen van honger, koude, uitputting en ellende.

Eindelijk hadden wij het hoofdkwartier bereikt. De burgers werden in gelid geschaard, stegen af, en moesten toen de een na den ander op voorgeschrevene wijze hunne wapens en ammunitie nederleggen op den grond. Die ervaring beschrijft geen pen! Het verschrikkelijkste is dat men zijn eigen zinnen niet kan gelooven, en gedurig weer onwillekeurig achter den schouder zoekt naar het geweer dat daar zoo thuis was. De aandacht wordt herhaaldelijk afgetrokken door al het vreemde dat men in het Engelsche kamp ziet, maar telkens keeren de gedachten terug naar de ledige plaats waar de geliefde Mauser placht te hangen. Tegen dat gemis en die vernedering weegt geen bewustzijn van doodsgevaar op een slagveld op.

Na de ontwapening werden de paarden gekeurd. Elk paard dat ergens naar leek, werd weggeleid om voortaan het leger van Hare Britannische Majesteit te dienen. Sommige burgers namen met tranen in de oogen afscheid van de lieve dieren die hen zoo lang trouw hadden gedragen. Bijna elk burger kreeg het beloofde paard om op te rijden; doch het was in de meeste gevallen geen paard, maar een arme afgewerkte knol, die

meestal tot het uitvaagsel van onze eigene commandos had behoord. Na de rijpaarden kwamen de trekdieren aan de orde. Heele spannen ossen werden gecommandeerd en in sommige gevallen werden quitantiën uitgereikt, welke zeker wel één dag zullen worden uitbetaald; de houders ervan hebben ten minste nog niet alle hoop opgegeven, schoon alle tot dusver gedane moeite tevergeefs is geweest.

Een vollen dag vertoefden wij in het Britsche kamp. Door de verwarring van den laatsten tijd was onze voorraad provisies zoo goed als uitgeput en de meeste burgers leden honger, maar gedurende al dien tijd werd ons geen kruimel kost verschaft. Eindelijk op 1 Augustus konden wij verder voortsukkelen op een stap, vier aan vier, de officieren voorop, tusschen twee rijen beredene Yeomanry. Later werd de wacht zoo ingericht dat wij tusschen twee rijen voetvolk (Munster Fusiliers) trokken, terwijl een paar honderd treden van het voetvolk verwijderd, eenige ruiters reden, op zoowat elke honderd treden één. Deze ruiters bestonden meest uit Brabanditti en Australische Woudloopers. Het was inderdaad een armzalige tocht. Het bevel luidde dat wij in vieren moesten rijden, maar spoedig liep alles door elkander, deels door de zwakheid der paarden en deels door den moedwil der burgers. Wij legden omtrent van 10 tot 15 mijlen per dag af, soms te voet, om de paarden te leiden, ten einde hun wat rust te geven. De honger knaagde altoos door, en dagelijks werd ons beloofd, dat er in den avond waar er gekampeerd werd, zou geslacht worden; maar telkens moesten wij vernemen dat het slachtvee nog niet aangekomen of al vooruitgegaan was. Een slachtos ons toegekend in het Britsche kamp, bleef spoedig liggen van magerte. De troepen waren er niet beter aan toe dan wij. Niet dat er geen kost te krijgen was, want gedurig kwamen wij treinen van wagens tegen, maar die waren niet voor ons.

Onze weg ging over Fouriesburg door Slabbertsnek naar Besterkoppen en Zuringkrans, en van daar naar Senekal en Winburg. Een groot deel van het pad was kort te voren

door ons bereisd, maar hoe anders zag het aardrijk er uit! Waar de schoorsteenrook, zich slingerend in de heldere lucht, de vreedzame hoewel niet onbezorgde woning placht aan te duiden, waar vrouw en kind vertoefden, daar zag men thans niets dan kale zwartgebrande muren. Geheele werven lagen bedekt met veeren, de overblijfselen van de waakzame ganzen, wier geschreeuw in de koude nachten ons in de verte zoo menigmaal als aangename muziek in de ooren geklonken had, als wij in de stilte de wacht hielden.

Gedurende de eerste paar dagen telden wij minstens een dozijn verwoeste huizen. Ook het veld was bijna geheel afgebrand; de groote grasvelden lagen zwart en kaal zoover het oog reikte: geen onnoozele korhaan, geen enkel leeuwerikje was er te zien; slechts nu en dan sprong er een schuchter haasje op om de eentonigheid te verbreken. Dagelijks woei de wind recht van voren en dreef dikke stofwolken in onze oogen. Verlieten wij de vele wegen die naast elkander liepen, dan kregen wij weder de scherpe asch van het verbrande veld in het gezicht en dit was nog erger dan de stof.

Wat hebben wij ons in die dagen over de Engelschen verbaasd; over hun groot aantal, hun manier van trekken, hun vuilheid, enz. Zij zwierven door elkander heen als rijstmieren die zich op regenweer voorbereiden; en blijkbaar waren zij even doelloos. Een groot deel der wagens was beladen met buitgoed van allerlei aard; tafels, stoelen, rustbanken, balken, en planken van verwoeste huizen. Wij waren niet verwonderd om te vernemen dat er 60.000 man om de bergen tegenover ons hadden gestaan. De Tommies die ons vergezelden, volslagen lunsriemen van onreinheid, en, zooals wij spoedig proefondervindelijk ontdekten, bezaaid met ongedierte, werden met iederen dag nog meer besmeerd met stof en asch. Vleesch en bloed kon zoo iets op den duur niet dragen, en zoo vielen ettelijke soldaten langs den weg neer om nooit weer op te staan. Iemand onder ons, maakte de aanmerking dat het veel leek alsof de droge geilziekte onder hen was uitgebroken, doordat zij niets anders te eten

hadden dan harde klinkers. De overblijvenden werden door hunne officieren meedogenloos aangedreven en niet zelden uitgescholden voor „dom vee". Arm ellendig kanonvleesch! Later werden die, welke uitzakten op wagens geladen, en hadden zij het eenigszins beter, maar die het toen bezuren moesten, waren de drijvers, blank en gekleurd.

Was onze toestand enkel betreurenswaardig, hoeveel erger was die van onze onschuldige dieren. Gewoonlijk werd slechts eenmaal per dag afgezadeld voor omtrent een uur, op plekken waar het veld wel niet afgebrand maar bijna geheel opgevreten was. 's Avonds kampeerden wij meestal op oude lagerplaatsen of uitgestrekte landerijen. Dan werden de stomme brandmagere dieren in kringen gebonden en konden zoo de koude nachten doorbrengen. Een of tweemaal werden mielies met handjesvol uitgedeeld. In het eerst ging het nog, maar later rukten de uitgehongerde dieren de riemen af, en vergastten zich aan de zeilen der wagens, of braken door de wachten heen om een paar graspollen beet te krijgen, en dan voor onze oogen door de „brabanditti" weggestolen te worden. Een paard werd in het kamp gezien, kauwende aan een stuk ossendarm waar nog een weinig mest aanzat. Elken morgen bleven van onze dieren op de legerplaats doodliggen; zij waren uit hun lijden en ellende verlost. Het grootste wonder is dat zij niet allen dien weg opgingen.

Te Slabbertsnek waar wij een nacht doorbrachten op dezelfde gedenkwaardige plek waar een paar weken geleden onze lagers hadden gestaan, kondigde Commandant van der Merwe aan, op order van den Britschen bevelvoerder, dat er voor elke poging tot ontvluchting slechts één straf zou zijn, namelijk doodschieten; en dat als iemand trachtte te ontkomen, dit het teeken voor de wachten zijn om op het geheele commando te vuren; verder dat in zulk een geval de officieren zeker gedood zouden worden, en aan de manschappen al hun bezittingen zouden worden ontnomen. Wij dachten eerst dat dit pure bangmakerij was, maar toen de heer van der Merwe achteraf omtrent de waarheid werd ondervraagd, verklaarde

hij dat deze bevelen hem in allen ernst waren gegeven. Wel, dit is maar een proefje van de alleenzaligmakende Britsche beschaving.

Te Besterkoppen waar wij ook een nacht vertoefden, was men juist bezig de mooie nette woning te vernielen door er het houtwerk uit te timmeren. Dit werd gedaan door de begeleiders van een convooi uit de richting van Bethlehem dat daar uitgespannen was. In den namiddag van den zesden dag (Maandag) trokken wij door Senekal en legerden ons voor den nacht op een kale bult in de onmiddelijke nabijheid van het dorp.

Tijdens onzen doortocht stonden de straten vol van nieuwsgierige kaffers, khakis, vrouwmenschen en kinderen en te midden van hen verscheidene beteuterd uitziende „handoppers". Het was tot een der laatsten dat een der gevangenen in zijn drift verwijtend uitriep: „Man, waarom verrek jij niet?" De aangesprokene liet het hoofd zakken — het gevleugelde woord had doel getroffen. De houding der dames was verschillend; sommigen bewaarden een opgeruimd voorkomen en trachtten daardoor vrienden en betrekkingen moed in te boezemen, terwijl bij anderen de stille traan, die ware tolk van het hart, maar al te welsprekend te voorschijn kwam. Eene jonge vrouw, moediger dan de rest, drong door de Engelsche bajonetten heen om haren man een kus te geven. Dien avond werd er met veel omslag aan eenige burgers verlof gegeven, hunne naaste betrekkingen aan den rand van het kamp voor eenige minuten te ontmoeten.

Bij het doortrekken hadden wij ruime gelegenheid om op te merken hoe goed de Engelschen de les, welke Commandant Jacobsz hun eens gegeven had, door een onverwachten en snellen aanval op hen te maken, hadden geleerd. De rand aan den bovenkant van het dorp, was als bezaaid met forten en schansen, en zelfs in de vlakte waren lange sloten gegraven. Senekal was een vesting geworden!

Van af Senekal stond er een nummer op ons program, waarvoor de Engelschen niet verantwoordelijk waren: de

moeders en dochters die ons langs den weg opwachtten om hare echtgenooten, vaders, zoons en broers te groeten en hun belangwekkende kleine pakjes in de handen te drukken. Sommigen hadden mijlen ver te rijden of te loopen, vóór zij binnen de liniën binnengelaten werden, maar zij volhardden en bereikten allen hun doel.

Ach! lieve dochters van Zuid-Afrika, wie zal uw lijden meten en hoe zullen wij uwe opofferingen vergelden? Als ons land ooit vrij wordt, wat de Rechtvaardige Rechter geve, dan zal al de eer voor zoover die aan menschen toekomt, de uwe zijn voor de folteringen door u zoo tevreden en geduldig gedragen; ook aan u, vrouwen van de Kaap-Kolonie voor uwe vurige aanwakkering van al te lauwe broederen.

Zoo sukkelden wij voort, altijd voort, niet wetende waar de reis zou eindigen. In de bergen waren wij van gedachten, dat men ons tot buiten een der poorten zou brengen en dan naar huis laten gaan. Toen weer hoopten wij losgelaten te worden te Senekal. Daarna langzamerhand wijzer geworden, kozen wij voor onszelven een plaats aan Vetrivier, nabij Winburg, waar wij zouden aangehouden worden totdat de oorlog voorbij was. De Engelsche officieren gaven bevestigende noch ontkennende antwoordeu op onze vragen. Algemeen dachten wij dat de strijd nu spoedig ten einde zou komen. De meesten vreesden, anderen hoopten, dat De Wet weldra gevangen zou zijn. Wie weet wat het gevolg geweest zou zijn als men ons ongehinderd naar huis had laten gaan? Zeker is het, dat onze verbanning naar Ceylon de zaak der Republieken meer goed dan kwaad heeft gedaan.

Eindelijk na eene reis van negen dagen over een afstand van 100 mijl, welke meer op 10.000 mijl geleken had, trokken wij door Winburg, maar niet naar Vetrivier. Op de renbaan werden wij vastgekeerd, en moesten daar onze rijtuigen en de overblijfselen van ons rij- en trekvee afgeven. De paarden werden naar het tentoonstellingsterrein geleid en door kolonel Remington, hoofd van het bekende ver-

kennings-korps van dien naam, in drie klassen verdeeld, namelijk 1°. bruikbaar, 2°. trek of transport, en 3°. ongeschikt voor tegenwoordig gebruik. Onnoodig is het te zeggen dat verreweg de meeste tot de laatstgemelde klasse bleken te behooren. De aanzoeken van burgers om toch een voor tegenwoordig gebruik ongeschikt, maar daarom niet minder geliefkoosd paard te mogen behouden, waren veel en dringend. De kolonel bleef echter onverbiddelijk en dit bleek ook het geval met Generaal Paget, toen een beroep op hem werd gedaan. De schrijver dezes was de belangstellende toehoorder van een heel nette en deftige aanspraak, waarmede deze officier een ouden burger vereerde, die geen weigering wilde aannemen. „Ik wensch dat gij, heeren, wilt verstaan", zeide zijne Excellentie, „dat de reden waarom wij u geen paarden kunnen laten behouden deze is: Gij hebt een Generaal, hij heet de Wet, van wien men nooit weet waar hij zich ophoudt. Vandaag duikt hij hier op, en morgen daar, en wanneer hij u ontmoet, dan trekt hij zijn zwaard"; — hier trok de spreker zijn wandelstokje met een zwaai door de hand — „en dan zegt hij: nu moet gij vechten. En zoo bestaat er gevaar dat de Wet ze in handen zal krijgen en ze tegen ons gebruiken zal. Ik heb met het vee eigenlijk niets te maken. Mijne taak was om u hier te leveren en dat heb ik gedaan. Thans ga ik iemand anders bevechten". En toen hij dit gezegd had, maakte de oude generaal eene buiging van zelfvoldoening. Hij voegde er echter nog bij: „En wat uzelve betreft, jullie zal weggezonden worden uit het bereik van alle kwaad, met volop te eten, volop te drinken, en tijd om uit te rusten en vet te worden".

Deze kleine redevoering was klaarblijkelijk vooraf gereed gemaakt; alles vloeide zoo mooi achter elkander en de gebaren waren zoo toepasselijk.

Dienzelfden middag, Donderdag 9 Augustus, vertrok een deel van de burgers per spoor naar het Zuiden. Ons commando bleef achter, en kon zoo aanzien hoe onze gemartelde dieren vastgebonden bleven voor nog vier en twintig uren zonder

een bekvol kost. Toen kwam ook onze beurt. De trein, die ons vervoerde, was een gemengde, bestaande uit 1ste, 2de en 3de klasse rijtuigen, met een aantal veewagens, makende deze laatsten omtrent de helft uit. Daar werden wij in gepakt, dermate, dat wanneer het slaaptijd werd, elkeen juist plaats genoeg had om neder te liggen. Eenigen onzer bleven wakker tot op Bloemfontein, waar de trein tusschen twee en drie uur in den nacht aankwam. Van de betrekkingen en vrienden die wij daar hoopten te ontmoeten, omdat er van uit Winburg getelegrafeerd was, verscheen er geen enkele. De trein hield dan ook niet stil bij het eigenlijke station, maar bij de goederenloods. De maan scheen vol maar bleek aan den hemel. Een kille wind blies droog, als altijd, uit het Westen, al spelende vaal stof voor zich uit op de straten jagende. Naast den trein liep een enkele conducteur met zijn roode lamp, en deed niets dan loeren. Op de voorpunt stond de locomotief te snuiven, als van ongeduld om hare gehokte vracht verder te mogen slepen. Rechts van ons waren een menigte tenten die, door den wind bewogen, en in het maanlicht op een afstand gezien, allerlei wonderlijke vormen schenen aan te nemen, en nu eens dansten dan weder bogen. Aan de andere zijde, dichter bij, stond een armoedig zink huisje; aan den voorkant er van ritselden onophoudelijk de dorre stengels van een dood gerijpten klimop.

Bloemfontein! .... Onze hoofdstad! .... Ja, ach ja, ... maar gewikkeld in een diepe morgensluimering, en in den macht van den vijand. Zelfs de honden die er anders zulk een leven konden maken, hadden hun lawaai gestaakt. Waren zij ook al dood van honger en koorts? Of waren zij slechts weggekropen wegens de koude? Wie kon ons dat zeggen!

Langzaam stoomden wij het station voorbij. Daar was geen sterveling te zien. Toen de trein de helling bij Waaihoek zou uitklimmen liet de locomotief op eens een paar ongewone geluiden hooren, en toen bleven wij staan. Alle pogingen om verder te komen bleken vruchteloos; er was iets aan de

machine gebroken. Hortend stiet zij ons terug naar de pas verlatene rustplek onder de groote electrische lamp bij de goederenloods. Daar werd een andere locomotief voorgespannen en nu gingen wij ten slotte op weg. Wij spreidden onze dekens uit en zonken weg in een zoeten slaap, twee op een bank, twee tusschen de banken en de rest overal rond. Toen wij ontwaakten was de trein Edenburg genaderd. Niet lang duurde het of daar verhief zich in het zuidwesten de top van den berg bij Boomplaats — eerbiedwaardig gedenkteeken van een slag reeds meer dan vijftig jaren geleden door de vaderen geleverd tegen den onderdrukker en geweldenaar.

Maar wij, de zielkranke nakomelingen dier edelen, rolden voort. Aan het station te Donkerpoort verscheen, als een lichtstraal in de duisternis, een arme boerenvrouw met een beperkte hoeveelheid ververschingen, welke in een oogwenk verslonden werden. Daarvoor nogmaals dank. Norvalspont bleek goed versterkt; er stond tenminste een groot aantal tenten. Toen wij Colesberg begonnen te naderen, moesten de burgers die daar gevochten hadden, natuurlijk aan elkander hunne stellingen aanwijzen. Te Nauwpoort zouden wij voor den avond gevoederd worden, doch toen de trein daar aankwam was het al nacht. De aarde lag met een dunne laag sneeuw bedekt, en onze beminnelijke gastheeren moeten er tegen opgezien hebben, ieder onzer in de koude te komen storen met de aanbieding van een blik commandosoep en klinkers, zooals wij er te Springfontein nog hadden gekregen. Hoe het ook zij, slechts aan enkelen werd een beker koffie uit vies-uitziende emmers toegereikt, en de overigen konden zonder dit verder gaan slapen. Klinkers, soep en koffie waren onze levensmiddelen tot aan boord van het schip, gedurende eene reis welke niet langer duurde dan vanaf Donderdagmiddag tot Dinsdagmiddag. De rantsoenen waren nog al tamelijk ruim.

Eene volledige beschrijving van de reis naar Kaapstad zou den lezer waarschijnlijk slechts vervelen. Wij slaan dus een

stuk over om plaats te maken voor het verhaal van een jongen Vrijstater en zijn Transvaalschen maat, die uit de Kolonie weggeloopen waren om te gaan vechten. De gezegde Vrijstater zat in ons midden en maakte ons den tijd kort door zijne ervaringen te vertellen. Hij vertelde meer of min als volgt:

„Toen de oorlog uitbrak was ons op school in die Pêrel, mijn vriend Koos van Krugersdorp en ik. Ons wou ook weg, maar wist nie hoe. Die tijdings wat ons daar kreeg was vreeslijk. Bij Dundee was 1200 Boeren gedood, — en dan kon jij jou kop nie uitsteek, of jij werd beleedigd deur een of ander nagemaakte Rooie. De toestand werd op het laatst zoo ondragelijk, dat ons volstrekt nie meer kon leer nie. Die meester klaagde over ons werk, en ons dacht dit best om hem maar rechuit te zeg, dat dit die oorlog was wat ons kop zoo op hol gezet het. Dus vroeg ons een dag: „Meester, zal daar dan nie een plan kan gemaak word dat ons kan wegkom onderveld toe?" Dat was een onnoozele vraag. Meester haalde een telegram te voorschijn en antwoordde: „Kijk daar, jou vader telegrafeer dat jij maar moet blij. Né, jongen, daar kom niks van nie. Buitendien alle kommunikatie is verbroken, en julle zal toch maar gevang word".

Voortaan moes ons dus zonder Meester handel. Ons maak nog altijd plan om weg te kom. Eers zou ons over Prieska gaan en deur Bechuanaland om daar die Transvaal van die weste kant binnen te trekken, en daar aan te sluit. Toe dacht ons weer om per schip te gaan naar Durban of Delagoabaai, om zoo deur te glip, maar geen van beide planne kon uitgevoer worde, omdat ons same net maar £ 1 op zak had. Koos had nog een plan. Zijn oupa woonde in Murraysburg distrikt, en die zou ons zeker te hulp kom. Hij zou aan zijne oupa schrijve om ver ons een paar rijperde gereed te hou. En dan zou ons op die en die dag op die naaste statie wees n.l. Biesiespoort, en dan moes hij ons daar laat afhaal. Zoo gezeg zoo gedaan. Koos schrijf ook zoo maar dadelijk.

Maar nou had ons nog geen geld genoeg voor die treinkoste.

Ons loop na een goeie vrind toe om hulp te zoek. Net toen ons voor die huis kom, wie zal daar uitpeul? Niemand anders dan Meester zelf. Ons het leelijk geschrik. Die vrind keurde ons plan volkome goed, en gaf ons £ 5. Nou was ons gewapend. Die middag rol ons onze regenjaste op met nog zoo'n paar dingetjes daarbij, en steek dit in die naaste sloot weg. Van aant gaan ons wegloop. Een kebkar word besteld om ons bij een plek op te laai, waar die eikeboome en donkere schaduw maak, en nou gaan ons en middel krij, om uit die bovenste verdieping, waar ons slaap, weg te kom zonder opgemerk te worde. Ons het en waschgoed-lijn geneem en om geen suspicie te wek, vraag ons Meester zijn dochtertje wat daaronder staat, om an die punt te vat en te zien of ons haar kan optrek. Zij vat mooi vast en ons trek. Nou weet ons die lijn is lang genoeg.

Die aant was daar vergadering van die „Endeavour Society" en ons krij verlof om die te gaan bijwoon. Toen ons terugkom wil ons zoo maar die trappe op, maar Meester keer ons voor, en vraag of ons dan van aant nie gaan „study" nie. Ons zeg, nee, ons het van middag al klaar gemaak. Tien lui die klokkie; die studeertijd is voorbij, en die kinders moet gaan slaap. Ons is weer onder die tros, en daar krij Meester ons. Hij het ons altijd en streepie vooruitgege, en nou vraag hij ons om met hem te kom zit, en gezels op die stoep. Hij is spraakzaam en praat overal over, en ook over die oorlog. Maar van aant is ons rechte lusteloos, want dit word langzamerhand tijd om te laat vat en ons het niks ver onszelf te zeg nie. Eindelijk laat hij ons gaan, en ons gaan die trappe op en elkeen naar zijn kamer toe. Ik ga zoo maar zoo leg, en had geen vijf minute gewacht, of hier kom Koos om die hoek gewaaid, buite op die balkon, en staat voor mijn venster: „Kom, jong, dis tijd".

Ons maak die touw aan die naaste steiger vast, en Koos wil af, maar ik spring hem voor, en glij zoo vinnig naar onder, dat ik mijn vingers gaar brand. Daar hoor ik iemand in die huis loop; mijn hart spring in mijn keel, en ik glip

gauw achter en boomstam in. Later wordt dit stil, en Koos stuur nou eers ons schoene af, want ik sta nog in mijn sokkies; daarna kom hij zelf naar beneden, nog onverschilliger dan ik dat gedaan had, en slaat onder neer dat hij zoo steun. Zijn hande was van binne kliphard verbrand en bleef weke lang zeer. Zoodra ons bij makaar was, en die schoene aanhad, druk ons hoed vast, en loop al wat ons kan, naar die donker plek onder die eike. Maar ons keb was nog „banja weg". Ik bleef daar leg, en Koos spring weg om die kar te gaan zoek. Pas was hij weg of da kom iemand haastig angerede op en rijwiel net zooas Meester. Ik voel weer of ik in die aarde kan wegzink, maar gelukkig rij die man voorbij. Eindelijk kom Koos terug met die kar; — ons was ook glat te vroeg gewees — en ons laat vat statie toe. Daar angekom geef ons die drijver £ 3 om ver ons ieder en kaartje te koop, en toen hij terugkeer met die kaartjes, laat Koos bij hem en briefie aan onze Meester achter, wat hij een paar dage later op die post moest gooi, en waarin Meester gevraagd werd zich niet meer over ons te bekommer, daar ons nou toch buiten zijn bereik was. Ons wip in die trein, wat toen ook al aangekome was van de Kaapstad, en kom te lande bij die hoofd van Bullers provisie wagens, en nog en Jack. De provisie man geef ons onbedacht heel wat nuttige informatie, en vertelde ons van hul Lyddite kanonne, genoeg om eenige man zijn hare te laat rijs. Niet te lang of Koos en hij is anmakar over die geloof. Hij was katholiek, en Koos natuurlijk protestant. En Koos het hem overtuig ook dat zijn geloof niks wert was. Zoo het ons saam gereis tot bij Biesiespoort.

Te Beaufort West het ons spitsroei geloop. Daar jaag iemand rond om na twee vluchtelinge te zoek, en ons dacht dit was zeker maar op ons gemeen. Ons was al op die stoep, maar spring weer net in, toen de man voorbij was en gaan weg van makaar staan, één bij één venster, en die ander bij die ander. Die zoeker liep na achter en vóór hij weer bij ons was, trek die trein weg. Te Biesiespoort vind ons en menigte

mensche bij die statie. Wat hul almaal daar kom zoek het, weet nuchter. Tot onze groote teleurstelling was daar nog geen kar om ons af te haal. Ons huur toe die aant en kamertje in die losieshuis, en gaan slaap. Die volgende morre om drie uur maak Koos mij wakker en zeg: „Kom Danie daar is nou geen ander plan, ons moet maar voet slaan". Zoo het ons ook gemaak en ons het anderhalf uur te perd ver geloop, voor dat ons die kar krij. Toen was ons gauw bij Koos zijn oupa, waar ons die aangevraagde perde op stal vind, klaar om op te zaal. Pas was ons daar aangeland en was de eerste vreugde van de ontmoeting voorbij, of hier komt en rijdende poliesman aangezet. Alweer zit ons in die knijp. Maar die man was gelukkig zoo onwetend als en pasgeboren kind. Hij was maar uitgerede, zeg hij, in antwoord op onze onschuldige vrage, om zijn werk te doen als daar misschien iets te doen was. Ah! nou is ons goeie vrinde en ons gezels hierover en daarover. en zoo vertel hij ons dat Buller die Zaterdag van de Aar zou optrek Vrijstaat toe. Dit was op en Donderdag, en ons plan was eerst geweest om over te blij tot Maandag, want die ou-menschen is ook maar rechte onwillig om ons zoo gauw te laat loop. Maar nou wordt ons leelijk haastig... ons moet Buller vóór wees. Die goeie oupa het ons die weg beduie, en gezeg ons moet nie met die grootpad rij, want die is vol polieste, en hulle het order om alle verdachte persone op te pak. Zoo trek ons dan van daar weg op Zaterdag morre, die onbekende wereld in, op twee flukse perde. Die dag het ons en afstand van zeker wel acht uur te perd afgeleg, en die aant was ik heelemaal kapot, want die dag was leelijk warm gewees. Ons het daar Zondag overgeblij onder die gastvrije dak van Oom Andries en Tante Sannie. Maandag morre vertrek ons naar Richmond, waar ons die perde moes laat beslaan. Ons het van Oom Andries gehoor, ons moet voorzichtig wees, wat ons praat want Richmond is en Engelsche nest, en ons moes vooral oppas ver die smit die en oprechte Rooie was. Hij rekommandeer ons naar Oom Berend op die dorp, die ons verder rech zou help. Oom Berend het ons ook nie

teleurgesteld, en toen die perde beslage was, laat ons snij naar die plaats van Oom Cornelis, Oom B. zijn pa. Op pad daarheen verdwaal ons, en kom uit bij Oom David, waar ik groote lust had om achter te blij, ter wille van die liefste noointje wat mijn ooge nog ooit aanschouwd had. Maar Koos sleep mij voort, en daar verdwaal ons weer, eerst in een bergkloof, en toen weer in en bosch, totdat ik naderhand nie meer wil rij, en ook nie wil stilhou, ja zelfs nie eens wil afzaal. D'is nou al donker, maar Koos hou moed, en ons slenter rond zoo as Israelite wat op weg is naar Kanäan. Opeens kom ons voor en opening in die bosch, en daar zien ons waschgoed leg, en daar hoor ons ganze, en daar is en dam, en daar is die woning van Oom Cornelis, waar ons wil wees. Oom Cornelis het ons eerst van hoed tot schoen bekijk, en toen gevraag wie ons is, en toen Koos hem zijn naam gezegd had, moest hij ook zijn geslachtsregister uitleg. Dit bleek toen, dat hij en die ou oom familie was. Onnoodig te vertel dat ons royaal ontvange werd. Oom Cornelis en zijn zeuns het gauw rookgoed aangepresenteer, en toe ik mij weer kom krij, had ik vier sigare opgerookt voor etenstijd, maar toe voel ik ook behoorlijk miserabel. Gedeeltelijk gaf ik weer de zon schuld van mijn ongesteldheid. Die ou tante dacht ook zoo, en wreef mijn hoofd met lekker ruikgoed en deelde ruimschoots van haar huisapotheek mee. Daarna het ik rus-rus die kom met dik melk bevlieg, naarmete de naarheid dit toeliet.

De volgende morre wou oom Cornelis ons volstrekt nie laat gaan nie, maar ons pleit dat Buller ons zal vóór wees als ons nie dadelijk wegspring, en toe dit nou nie hooger of lager kon, gaf oom C. ons £ 2 present en na en hartroerend afscheid rij ons weg. Net omtrent een halfuur van daar ontmoet ons een perdekooper van de Engelschen, een zekere Botha. Ons het gauw vrinde met hem gemaak, en wil perde van hem ruil, maar hij wou nie; hij zeg ons perde is te klein. Ik het toch daarom die genot gehad om en end met hem saam te rij in zijn kar, om alzoo nader kennis te maak.

Hij bleef achter bij en bekende perdeboer, en ons rij voort naar Hanover, waar ik gewaarschuwd werd door een onbekende oom van mij, die doorging ver en oprechte Engelschman. Daar het ons weer en briefje aan onze Meester achtergelaat. Dauw voor dag is ons van Hanover weg. Botha het ons vertel dat er op Hanover Road en groote Engelsche kamp stond, en zoo had ons tijd genog om onze planne achter makaar te zet. Die treinpad, dat wist ons, was goed bewaakt en zoo was daar geen ander kans; ons moes maar bij die kamp verbij. Ons hou stil bij een winkeltje daar nabij en koop 3 d. lekkers; en terwijl ons nog bezig is, hier kom en Tommy angestap om te verneem, wat ons daar zoek. „Ne" zeg ik „ons is maar die voorbodes van Botha wat pêrde koop; hij zal ook net nou hier wees". An die winkelier zeg ons dat ons nou wil rij naar die plaats anderkant die lijn. „Wolfaardt" zeg hij. „Wolfaardt" zeg ons...... en daar gaat ons. Meneer Wolfaardt het ons, om die eerlijke waarheid te zeg, schraal behandel. Ons moes behoorlijk van hem verlof vraag om af te zaal. Zijn vrouw was naar zijn zeggen ziek, en hij zou zien wat hij voor ons kon doen, wat betreft kos. Die ziek vrouw het ons in die voorhuis gezien staan strijk, en voor die stukke brood wat meneer Wolfaardt ons het laat krij, het ons ten duurste betaald.

Terwijl ons daar nog vertoef kruip daar onverwachts en policeman uit. Weer was ons benauwd. Op de vraag wat hij zoekt, zeg hij tot onze groote verlichting, dat hij achter en kaffertje an is, wat van die Engelsche kamp weggeloop is. „Oh", zeg ons, „ons het hem halfpad gekrij; hij vlug in die richting van Hanover. Die policeman was gauw op zijn perd en achteruit; ons ook, maar op die pad vorentoe. Ons voel nou min of meer veilig, maar op die eerste plaats waar ons weer afzaal, een groot klomp Afrikaners bijeen om biduur te hou in verband met die oorlog, en daar vind ons uit dat die Engelsche nog die vorige dag daar was om hun perde te oefen met springe over slote. De vrind die ons dit vertelde, maak ons weer net haastig, en biedt aan ons met zijn kar

en weg te breng, maar toe zijn moeder daarachter kom, wou zij nie daarvan hoor, en toen die seun anhou, val zij flauw. Zoo het ons alleen laat spaander.

Op die eerstvolgende afzaalplek, bij oom Davie, verval ons onder en heel tros allerliefste poppies, en daar kon ik Koos weer nie wegkrij nie Die volgende morre het ons van hulle uitgeleide gehad, tot bij die plaats van hulle zuster, maar ons moes verder. Bij oom Ernst waar ons afzaal, in de buurt van Philipstown, was toevallig twee Joodsche oskoopers. Koos maak as of hij hulle wil voorspring en die Jode werd kwaad, en een van hulle vraag hem, wie is ons, en wat wil ons he? Koos knik ver mij, dat ik mijn mond moet hou, en hij zeg „ons is Boerespionne en ons het order om zulke klante as julle op te pak". Toe moes jij die ooge van die twee lieve Israelite gezien het! Hulle wil nou ook zoo maar opzaal, en dam die stal bij om hul perde te haal. Maar Koos is die eerste bij die deur en hij druk hul weg. Hij het hul daar getempteer, totdat die baas van die plaats hulle kom verlos het. Mijn perd was nou al kapot, en oom Ernst zou mij weghelp naar die plaats van oom Freek, waar ons die aant zou gaan slaap; maar nog vóórdat ons gereed was om te rij, kom oom Freek zelf daar aan, in en kar, en hij breng ons de blijde tijding dat wagebrug van Colesberg in bezit is van die boere. Nou is ons vreeselijk haastig om op die end te kom, en ik rij met oom Freek saam in zijn kar. Hij het mijn perd van mij geruil voor en ander dat veel beter was, en zoo kon ons die volgende dag laat pik.

Die namiddag kom ons de helling naar de brug af, op en stap onder en wit vlag. Aan de zuidzijde van de brug was en kleine boerewacht opgestel en an die beweging kon ons zien dat hul die vrede nie vertrouw. Daarom het ons dit ook raadzaam geacht om zelf verzichtig te wees. De moeilijkheid was spoedig uit de weg, want ik vond bij de brug verscheidene Philippensen die mij goed kenden. Met en kleine patrolje rij ons deur naar de Vrijstaat-zijde, waar commandant Du Toit ons hartelijk verwelkomde. Later het

ons aangesluit bij de Johannesburgers te Donkerpoort waar hulle ons eerst wou oppak ver Engelsche spioenen, totdat Koos daar van zijn vrinde krijg. Zoo het ons bij makaar geblij tot Abrahamskraal, waar Koos zwaar gewond werd, en in de macht van de vijand viel. Daarna het ik rondgezwerf onder generaals Philip Botha, De la Rey, De Wet en Roux, en nou zit ik hier".

Ter aanvulling van dit verhaal zij nog vermeld, dat Koos en Danie elkander weder ontmoet hebben in het kamp te Diyatalawa. Koos was stuk geschoten te Abrahamskraal. Zijn rechterbeen was morsaf bovenkant de knie. Een bom trof hem schram aan den schouder, en zijn gezicht zat vol kwetsuren van de spaanders. Den eersten nacht sleepte men hem in een tent samen met een zevental zwaar gewonde Tommies. Den volgenden dag leefde alleen hij nog. Maanden lang lag hij in het Dames Instituut Hospitaal te Bloemfontein, en toen hij meer of min bekomen den onwettigen neutraliteitseed niet wilde afleggen, zond men hem naar Ceylon. Hij was toen nog zoo zwak dat hij het grootste gedeelte van een dag noodig had om te loopen naar de publieke kantoren, en van daar naar de tronk, waar hij de eer had eenige dagen door te brengen, vóór zijn vertrek. De afstand is niet meer dan een paar mijl. Thans is Koos nagenoeg geheel hersteld, en afstammeling zijnde van een Hugenotenfamilie, is hij ijverig bezig met het aanleeren van de Fransche taal. Onze twee jeugdige kameraden waren niet weinig verrast, toen zij in het kamp alhier een jongen Kolonist aantroffen, die toevallig bij den smid te Richmond op een rijwiel aangekomen was, terwijl zij daar stonden om hunne paarden te laten beslaan. „Jongens", zeide hij „als ik het maar geweten had dat julle wegloopers was, dan had ik op die plek bij julle aangesluit".

En nu terug naar den trein daar ver in de dorre Karroo, want wij zijn nog altijd op pad naar de Kaap, schoon niemand eigenlijk weet waar de reis gaat eindigen. Te Winburg hadden wij in een Kaapsche courant een brief gelezen van

een Roomschen priester op Ceylon, die schreef dat zijn geloofsgenooten onder de gevangenen bij Cronje naar de „gelukkige vallei" zouden gezonden worden, en bij één van de staties had iemand gezegd dat ook wij misschien naar het eiland zouden worden vervoerd, maar dit klonk erg onwaarschijnlijk. Wij hoopten tenminste dat er voor ons wel plaats zou zijn te Groenepunt of Simonsstad, totdat de oorlog voorbij was.

Toen wij te Beaufort West aankwamen, trof het mij dat er iets in de ligging en den grond van de plaats zat, die haar van alle anderen in Zuid-Afrika onderscheidt. Die wijd uitgestrekte effene vlakte, waarover de trein uit het noorden zoo glad heen glijdt, waarop de enkele doornboomen en brakvijgies zoo wijd uit elkander verspreid staan, als had de een met den ander niets te maken, maakt op den voorbijvliegenden toeschouwer een zonderlingen indruk van verlatenheid. Men voelt zich als aan het einde der wereld, in een woestijn van ontzachelijke ledigheid, in de tegenwoordigheid alleen van den Eeuwig Onzienlijke. Het stoomfluitje blaast, de trein kronkelt zich een paar maal, en dreunt over den brug heen. Beaufort!.... en bedelaars.

De indruk was vervlogen; wij zijn andermaal in de tegenwoordige wereld van ongerechtigheid.

Het was Zondagmiddag laat toen wij deze ervaring doormaakten. Terwijl wij stonden te staren naar den grooten dam, die zooals gewoonlijk bijna leeg stond, werd de aandacht afgetrokken door eene dame met een dochtertje aan de hand in de nabijheid van het spoor. Zij beiden wuifden vriendelijk met hare zakdoeken, en die onverwachte begroeting was als een druppel koud water op een vermoeide ziel. Een dergelijke lafenis viel ons te beurt aan de Paarl. Daar kwam een jonge dame het pad tusschen twee wingerden hard afgeloopen, toen wij voorbij stoomden, en zij riep meedogend uit: „ik het banja jammer ver julle"! Overigens ontvingen wij niet veel blijken van sympathie of medelijden. De staties waren doorgaans voor het fatsoenlijk deel van het publiek

gesloten. Khakis en „bruine menschen" hadden naar alle waarschijnlijkheid vrijen toegang. Deze laatsten, de vaderlooze kinderen van Jan Bull, hebben hunne harten opgehaald aan de Boeren, die zoo vermetel waren geweest hen in de Transvaal van de zijpaden der straten te weren, en passen te doen dragen.

Maandagavond arriveerden wij te Zoutrivier bij Kaapstad en werden op een zijlijn geschoven. Dinsdag voormiddag rangeerde men den trein daar op en neer, te midden van een menigte van meergemelde „bruine menschen", zooals onze Kaapsche menschen hen noemden. En al dien tijd waren wij blootgesteld aan de beleedigingen van gezegd gespuis. Stapje voor stapje sleepte eindelijk de trein zich voort naar Kaapstad. Groenpunt of Tafelbaai?.... welke zou het zijn? De storm van uitjouwing duurde voort zoo ver wij gingen. Het waren de bitsige aanmerkingen niet zoo zeer, als de wijze waarop zij geuit werden, welke onze menschen zoo gruwelijk hinderde. Niet lang meer duurde het, of wij waren in de Baai en van het eene hok in het andere. Men had ons toch een beetje zeelucht kunnen gunnen, maar ook dat was voor ons te goed; wij werden benedendeks gedreven; over de 400 man in een groot salon en daar gehouden een heelen dag lang. Voor iemand die gewoon was in betere dagen zich vrij te bewegen in Kaapstad en Tafelbaai, was dit, om het minst te zeggen, een vreemde ervaring.

HOOFDSTUK XIII.

Op Zee.

De wijze waarop wij behandeld werden aan boord van de „Mongolian" — zoo heette het schip dat ons overbracht naar Ceylon — was eenvoudig schandelijk. Hier is de dagelijksche spijslijst:

Voor ontbijt: bitter-zuur hopbrood met zwarte koffie, flauw aangemaakt, en een weinigje suiker er in. Voor middagmaal: flauwe soep met blikjes-groenten er in; zoutvleesch uit blikken, koud; en ongeschilde aardappelen, half verrot, en uit den zak gekookt. Voor avondeten: thee zooals de koffie van den morgen en brood dito. Het brood kreeg van de woordrijke burgers den naam van „papie" omdat het nog al veel op gemeld parasiet geleek, en van de aardappels zei men dat ze baatjes aanhadden. Het schotelgoed bestond uit diepe blikken borden en blikken bekers, alle schurf verroest, hetgeen de onsmakelijke kost nog onsmakelijker maakte. Des Zondags werd aan iedere tafel een zeil-zak in den vorm van een schapenbout, maar grooter, uitgereikt, waarvan de inhoud bestond uit gaargekookte deeg en rozijnen. Dat was onze pudding en als iemand daarvan een homp naar binnen had gewerkt, dan leefde hij weer, al was het dan niet juist op zijn gemak. Voor de afwisseling kregen wij een paar maal soep van galzerig varkensspek, met het spek er bij voor vleesch. Dat was weer een moeilijk artikel om onder te houden.

Onze officieren reisden tweede klasse en hadden geen bijzondere reden tot klagen, maar zij mochten geen gemeenschap met de burgers hebben. Wij waren tusschen de 600 en 700 krijgsgevangenen in het schip, meestal Senekallers, Lady—Branders en Ficksburgers, en daarvan waren over de 400 in het ruim van het voorschip gepakt. De achtersten leefden

met pluimvee, koeien, schapen samen, welke alleen voor onze gastheeren en officieren bestemd waren. Het vaartuig krioelde van ongedierte die zich even vraatzuchtig betoonden als de magere koeien van Farao's droom. Het dek was net groot genoeg om een behoorlijke staanplek te verschaffen voor de burgers. Het loopen ging zeer bezwaarlijk, zelfs onder de beste omstandigheden. De ruimte daar beneden was nooit bedoeld om menschen te bergen, want het schip is voor transport gebouwd; de luchtgaten zijn boven manshoogte en ver van groot. Des avonds om 8 uur werden wij naar beneden gejaagd, en dan zat weldra het dek vol menschen en hangmatten, vies en vuil. Die daar geen plaats konden vinden, vlijden zich maar op den vloer neer en maakten er zich zoo comfortabel als het onder de omstandigheden kon. De benauwdheid in dit benedendeksche varkenshok of vleermuisstal, vooral toen wij door de warme luchtstreken gingen, laat zich gemakkelijker veronderstellen dan beschrijven. Wij waren letterlijk als visschen in troebel water.

Des morgens om zes uur moesten wij er uit, en dan was er gewoonlijk, maar niet altijd, gelegenheid tot baden in een groot zeilbad op dek, waarvan met gretigheid veel gebruik gemaakt werd.

Wij scheepten ons in op Dinsdag 14 Augustus in Tafelbaai en werden onder dek gehouden tot Woensdagmiddag, toen het schip omzeilde naar Simonsbaai. Van daar vertrokken wij op Zaterdagmorgen, tegen het aanbreken van den dag, langs de kust op naar Durban. Zondagmiddag passeerden wij Port-Elisabeth en Dinsdagmiddags viel het anker in Port Natal. Dáár werd ons voor het eerst te kennen gegeven, dat wij naar Ceylon gingen, zoodat wij dit aan onze betrekkingen konden schrijven. Donderdagmiddag, 23 Augustus, stoomde het schip de baai uit, en kort daarna was de Afrikaansche kust uit het gezicht verdwenen. — Voor hoevelen voor eeuwig? Op zee verloren wij al een kameraad, en een tweede stierf bij de aankomst te Colombo. Toen de kusten van ons dierbaar vaderland uit het gezicht verdwenen waren, en

men zich schikken moest in de droevige omstandigheden waarin wij ons in een paar dagen verplaatst vonden, werd het vooruitzicht van weken achtereen tusschen lucht en water te verkeeren zeer onaangenaam. De eerste dagen van onze reis schenen dan ook meer dan 24 uren te bevatten, en de eerste week meer dan 7 dagen te tellen. Tegen het einde der eerste week kwamen wij te weten hoeveel wij aan boord te lijden hadden van de zeeziekte, waarvan toen eerst de burgers ondervinding opdeden.

„Zij veranderen wel van klimaat, maar niet van gemoed, die over zee varen", zegt ons de Romeinsche dichter. Wij konden dit woord op ons toepassen. Want toen wij de kust van Zuid-Afrika verlieten, had alles een echt winter aanzien, en was er schijnbaar geen einde aan den winter-regen. Toen wij echter den grooten oceaan binnenstoomden, scheen de zon zoo warm en zoo helder, dat wij in de heftige stralen ervan vergaten dat wij den winter hadden achtergelaten.

Het leven aan boord was maar erg eentonig. Wij zagen dagelijks dezelfde gezichten en voorts niets dan water en lucht. Het gezicht van een school tonijnen, een vaartuig, de vliegende visschen, diende om de grootste opgewondenheid te weeg te brengen. En, oh! hoe reikhalzend staart ieder oog in de verte om het eerste gezicht van een eiland, dat wij passeerden, te verkrijgen, de kusten waarvan ons verlangend deden denken aan die van het vaderland, dat wij zoo tegen zin en wil vaarwel moesten zeggen. Ja, wij moesten weggevoerd worden naar een vreemd land. Wie kan de gevoelens van onze harten beschrijven, toen wij iederen dag verder en verder gevoerd werden van alles dat ons lief en dierbaar was? De uitgestrekte oceaan, of liever die onafzienbare kale watervlakte, maakte een onuitwischbaren indruk op het karakter van den Afrikaanschen Boer. Er is iets buitengewoon ernstigs en indrukwekkends in die groote watervlakte, die altijd blijft zooals zij kwam uit de hand des Scheppers.

Wat was de reis toch vervelend! Dag na dag werden dezelfde onderwerpen besproken. Hoe lang zou de Wet het

nog uithouden, en tot wanneer zou de oorlog nog duren? Waarom zou men ons zoo ver wegzenden, en welken invloed zou dat wegzenden hebben op de nog strijdende burgers? Hoe zou het ook weer in Europa gesteld zijn? Zouden de groote Christelijke naties dan nooit tusschen beiden treden om een einde te maken aan dien onchristelijken oorlog? Zou de Bokser-opstand in China ons niet ten nutte kunnen komen? Hoe zag het eiland Ceylon er uit? Hoe ver was het daarheen? Wat leverde het land op? Dit waren de vragen van den dag. De antwoorden luidden min of meer als volgt: Hoelang de oorlog nog kon duren, was moeilijk te bepalen, aangezien wij geen nieuws meer kregen, maar het kon best gebeuren, dat wij tegen nieuwjaar zouden terugkeeren. Bij de statie van Victoria West had een hooggeplaatste Engelsche officier met zonderlinge openhartigheid aan één van ons verteld, dat de menschen van dat district verschrikkelijk woelig en ontevreden waren. Wat daar het geval was, kon in andere districten ook wel het geval zijn. Aan een ander station had iemand ons bemoedigend toegeknikt, en met teekenen te verstaan gegeven, dat er alle reden was om te blijven hopen Te Graaff Reinet was een tijd te voren een congres gehouden, waarop Minister Te Water het Afrikaander vaandel zoo hoog opgestoken had, dat hij door zijn medeminister Solomon met tronkstraf bedreigd werd. Daarna was het Kaapsche Ministerie uiteen gespat. Mogelijk vreesde men een opstand in de Kolonie, en was dit de oorzaak waarom wij naar Ceylon gingen. De hoop op Europeesche tusschenkomst bleek maar flauw te zijn. Onze deputatie zou in Europa blijven, en onze zaak voor de aandacht van het publiek houden, maar mocht zij al iets uitrichten, dan zou dit eerst aan het eind bekend worden. Ook de Chineesche troebelen, dat stond vast, zouden ons vooreerst niets baten. Waarschijnlijk zouden de Boksers het onderspit moeten delven, en hun land onder de blanken uitgedeeld zien, en het scheen ons niet onredelijk toe te verwachten, dat de hoogbeschaafde mogendheden bij die buitverdeeling onder elkander aan het twisten en het vechten zouden raken.

Wie wist of Groot-Brittanje dan niet daar de vernedering zou vinden, welke het naar onze beschouwing zoo ruimschoots verdiend had.

Zoo spraken en redeneerden wij op een streep, steeds terugkomende op dezelfde punten. Werd er bij die beraadslagingen een nieuwe gedachte geuit, dan dwaalde deze rond van mond tot mond, om later door den verzender zelf van iemand anders opgevangen, en in veiligheid gebracht te worden. Onze kennis van Ceylon was erg gebrekkig. De ligging van het eiland was algemeen bekend; ook dat er thee gewonnen werd. De een had in een Engelsch schoolboekje gelezen dat er nog wilde olifanten in de bosschen rondliepen, die door de Engelschen gevangen en getemd werden, met behulp van makke olifanten, op dezelfde wijze als men makke Afrikaners gebruikte om hunne wilde landgenooten in de kraal van Britsche gelukzaligheid te slepen. Een ander wist iets te vertellen van parel-visscherijen welke zich daar ergens moesten bevinden. Nog een ander kon uitrekenen dat wij er zouden aankomen in den aanvang van den winter, dus uit den eénen winter in den anderen. Maar dat was ook al; over de wonderbare natuurschoonheid van het land, had niemand ooit een enkel woord vernomen.

Ondertusschen zeilden wij voort, over den onmetelijken oceaan, blijkbaar altijd in het midden van een waterlaagte. De vliegende vischjes en scholen tonijnen verloren spoedig hun aantrekkingskracht. Het eenige land, dat wij te zien kregen, was een tamelijke hooge berg, waarvan men zei dat het één van de Comore Eilanden was, ten noorden van Madagascar.

Eindelijk in den morgen van Zondag 9 September, doemde de kust van Ceylon uit de wateren op, en weldra verrezen ook de palmen, die er zoo welig groeien, voor ons oog. Wat een hartversterking was dit! Wij naderden onze eindbestemming, en hoewel die een gevangenis zou zijn, toch verheugde een ieder zich over het vooruitzicht, weer eens voet op vasten wal te zetten; van den immer waggelenden

GEZICHT OP DIYATALAWA KAMP

tronk had elkeen meer dan genoeg gehad. De laatste bezending verliet het schip eerst vijf dagen later, na een inkerkering van precies één maand. Wij hadden het loopen al bijna verleerd; — het hoofd draaide bij iederen stap.

HOOFDSTUK XIV.

Diyatalawa.

Op het oogenblik dat dit geschreven wordt, zijn er in het kamp te Diyatalawa zoowat 4735 krijgsgevangenen: geboren en genaturaliseerde Vrijstaters en Transvalers, eenige Kaapkolonisten, één kaffer, één „bruine mensch", en laatst maar niet minst, eenige „huursoldaten", die nooit gehuurd werden, en ook nimmer betaling voor hunne diensten verwachtten. Onze buitenlandsche kameraden, zooals wij hen met dankbaarheid noemen, zijn voor het grootste gedeelte verplaatst naar een ander kamp, Ragama geheeten, dichter bij Colombo; het restant dat hier nog onder ons verkeert, is maar gering. Diyatalawa is gelegen in de middellandsche theeprovincie Uva, 150 mijlen per spoor ten oosten van Colombo, en omtrent 4300 voet boven de oppervlakte van de zee. In het Noordoosten, eenige mijlen verwijderd, zijn eenige huizen zichtbaar van het dorpje Bandarawela, de terminus van den spoorweg. De rest van het dorp versteekt zich achter een heuvel.

De trein loopt langs den hang van een schilderachtige bergreeks welke zich rondom ons, cirkelvormig, al wijder en wijder uitstrekt, tot in het Noordwesten. In het noorden wordt het uitzicht belemmerd door de toppen van nabij gelegene bulten of heuvels. Uit het kamp ziet men den trein van uit Bandarawela al hooger klimmen, door tunnels en uitgravingen, en over plassende bergstroomen heen. Nu

houdt hij stil bij den een of andere kleine statie in het bosch, en dan stoomt hij verder langs theefabrieken en rustige planterswoningen, totdat het scherpe prisoniersoog mat wordt van het staren naar de lange rookwolk, welke de lokomotief al stijgende van zich uitstort. Langs diepe afgronden gaat de trein omhoog, vaak langs zulke steilten, dat er twee lokomotieven noodig zijn, de één om te trekken, en de ander om te stooten. Op tal van plaatsen heeft men de rotswanden moeten doorboren, maar nauwelijks is men uit de tunnel gekomen, of men wordt voor de dikke duisternis die er heerscht, beloond door een verrukkelijk panorama, dat zich verscheidene honderden voeten beneden den reiziger, aan het bewonderende oog ontrolt. Hangt het wolkenkleed, waarin de bergen zich zoo gaarne hullen, wat laag af, dan kruipt ook de trein daaronder en verdwijnt alzoo; is daarentegen de lucht minder bewolkt dan gewoonlijk, dan raakt de trein weg in een tunnel hoog in de bergen, ten noordwesten van ons. Zoo gaat het elken dag. Zoolang wij hier zijn, ten volle zes maanden, is het geen enkele maal gebeurd dat de lucht den geheelen dag door onbewolkt was, zooals zoo dikwijls in Zuid-Afrika het geval is, en dit is maar goed ook, want de zon staat ons bijna recht boven het hoofd, en zou als er geen beschutting was, een buitenlander het leven onmogelijk kunnen maken. Maar regenen kan het in dit gedeelte van de wereld. Kort na onze aankomst alhier lazen wij in een der nieuwsbladen van Colombo:

„Nbagawuma, 12 September:" Kan een district dit overtreffen? 6.25 duim regen gemeten op Maandagmorgen; 4.50 Dinsdagmorgen en 4.80 hedenmorgen, met alle vooruitzicht op nog minstens 4 duim morgenochtend. Totaal voor drie dagen 15.55 duim. „Voor September tot op datum, bijna 25 duim." Vergelijk dit met den regenval te Bloemfontein, welke in 1884 beneden 18 duim was en nooit hooger stijgt dan 30 duim per jaar. Hier is 150 duim per jaar niets buitengewoons.

De krijgsgevangenen zijn gehuisvest in zinken hutten, van 120 bij 20 voet, met planken vloeren. Vroeger waren er 64

HOE WIJ TE CEYLON DE KOST BEREIDDEN.

man in zulk een hut; thans is dit getal verminderd tot 56. De bewoners van iedere hut zijn verdeeld in vier tafelgezelschappen van 14 elk, onder vier korporaals met een hutkapitein aan het hoofd. De inspektie-uren zijn 's morgens om zes uur; 's middags om twee uur en 's avonds om acht uur. Zondagsmiddags is er geen inspektie. De spijslijst is als volgt: voor ontbijt: brood en koffie; voor middagmaal: buffelvleesch, aardappels, rijst, en een weinig uien en pompoen; later in den dag: thee en brood. In het begin was het brood zeer slecht, ook het vleesch liet veel te wenschen over. Door de bemiddeling van den Gouverneur van het eiland, Sir J. West Ridgway, die ons af en toe een bezoek brengt, is onze voeding grootelijks verbeterd. Aan hem hebben wij het ook te danken dat ons éénmaal in de week wat komfijt verschaft wordt, en des Zondags een soort van schaapvleesch in plaats van buffel. Het schaap van dit eiland wordt elders in dit boek beschreven. Het lijkt akelig, en smaakt even akelig. Toch moet onze Zondagsportie als een bizondere gunst beschouwd worden; een van de nieuwsbladen van Colombo maakt er ten minste den Gouverneur een verwijt van dat hij ons tweemaal in de week schapenvleesch te eten geeft. Als dat waar was, dan waren wij inderdaad te bejammeren. Het brood, uit den zak gebakken, wordt ons geleverd. Het overige voedsel moeten wij zelve bereiden in de keukens, die overal tusschen de hutten verspreid zijn. Deze keukens zijn zeer primitief ingericht, en bestaan uit een zinken dak op ijzeren palen, en twee muurtjes, hol van boven, op den vloer. Daarop staan de potten of groote kastrollen en de parafine-blikken te koken. Het hout, waarmee vuur wordt gemaakt, is gewoonlijk halfnat en geeft een rook af, welke tranen in overvloed ontlokt aan neus zoowel als aan oogen. Desniettegenstaande ontbreekt het niet aan burgers die zich verhuren tegen 15 shillings of £ 1 per maand, om de kost te koken van eene tafel van 14 tot 16 man. Zij verdienen hun loon zwaar. Ook de waschhuizen zijn erg eenvoudig — schuren van klei en palmbladeren, met cement

vloeren, die altijd uit orde zijn, een aantal kleine en eenige grootere balies — dat is al. Prachtig helder water wordt in ruime mate aangevoerd in pijpen, en is overal in het kamp verkrijgbaar bij de kranen. Een zwembad is in aanbouw, en zal in de heete maanden zeker hoog gewaardeerd worden.

Het kamp is omheind door drie rijen doorndraad. Daarbuiten loopen gewapende wachters op vrij korte afstanden dag en nacht heen en weer. Groote electrische lampen verlichten des nachts hun weg, en toch zijn er van onze buitenlandsche vrienden, die herhaaldelijk geslaagd zijn om de draden door te komen zonder opgemerkt te worden. Zij zijn echter allen weer gepakt, meestal door gedienstige koelies, die er wat voor krijgen. Twee Duitschers hadden reeds Rangoon bereikt, voor men hen inhaalde. Zij zitten thans ergens op het eiland in den tronk. Een Oostenrijker werd een nacht binnen den draad doodgeschoten. Het is mogelijk dat hij getracht had te ontsnappen, maar het schot vond hem binnen de omheining; .... de wachter werd vrijgesproken. In het kamp zelf zijn er een aantal Tommies die als politie dienen. Des avonds, kwart voor tienen, moeten de lichten uitgedaan worden, en de politie ziet nauwlettend toe dat dit gedaan wordt. Deed men dat niet, dan zou er in de verschillende hutten nooit rust of stilte zijn.

Onze hutten, zoowat 80 in getal, vormen twee dorpjes, onder ons bekend als Krugersdorp en Steijnsburg. Zij zijn natuurlijk dicht bij elkander gelegen. Krugersdorp heeft een soort voorstad, dat den naam draagt van Mazelsquare, omdat daar een bezending gevangenen die bij hun aankomst aan mazels leden, afgekampt werden. Thans is de jongste bezending, welke waarschijnlijk de laatste zal zijn, daar afgezonderd; om welke reden is ons niet recht duidelijk. Daar heerscht geene bizondere ziekte en de aldus afgekampten kruipen door de draden heen, zooveel en zoo dikwijls zij maar willen. De Catalonicensen worden zij genoemd, naar het schip de „Catalonia" dat hen naar Ceylon bracht. De behandeling aan boord was zoo ellendig, dat zij heimelijk het

KRUGERSDORP.

plan vormden om het schip van de Engelschen af te nemen en naar Madagascar koers te zetten. Eenigen van de bemanning waren in de samenzwering betrokken. Ongelukkig lekte het voornemen op de eene of andere wijze uit. De autoriteiten lieten op het laatste oogenblik een van de twee trappen leidende naar het dek verwijderen, en toen was het feitelijk onmogelijk, de wachters met succes te bestormen.

EEN KOELIE-WINKEL BUITEN HET KAMP.

De Catalonicensen, onder wie geteld worden de dapperen van de Wet, die gevangen werden te Bothaville, hadden evenwel het voorrecht eene deputatie naar Rusland te mogen afvaardigen. Leden ervan waren de heeren W. Steijn, zoon van den gewezen landdrost van Ficksburg, vroeger van Philippolis; G. en L. Steytler van het distrikt Wepener, en E. Hauschner, een Duitscher, die te Bloemfontein bijgekomen

was. De zaak heeft zich zoo toegedragen. Bij hun aankomst in de baai van Colombo werden de Boeren, die op dek stonden, hartelijk toegejuicht door de bemanning van een Russisch schip, dat daar voor anker lag. De gevangenen beantwoordden deze vriendelijke begroeting met gejuich en het zingen van de Vrijstaatsche en Transvaalsche volksliederen. De Russen al stouter wordende, begonnen nu ook te zingen, en beduidden met gebaren aan de Boeren dat zij hun bewakers de keel moesten afsnijden en ontvluchten. Dat was natuurlijk aan geen dooven gezegd, maar de Engelschen waren op hun beurt ook niet linksch; zij joegen de gevangenen naar onder, en lieten het schip verder wegtrekken.

Dienzelfden middag werden de uitlander-gevangenen naar Ragama verzonden. Den volgenden ochtend ging de eerste bezending Boeren naar Diyatalawa. Den tweeden dag gebeurde er niets bizonders. Den derden dag kwam er een vreemd schip nabij de „Catalonia" anker werpen, en opnieuw begon de wederzijdsche begroeting met toejuiching en gezang. Dien nacht werden de gevangenen onder dek gehouden, maar zij schopten daar zulk een lawaai op, dat er met hen geen huis te houden was. Toen het rumoer lang genoeg geduurd had, ging Steijn, die op reis de voorman der gevangenen geweest was, den Britschen bevelhebber opzoeken, om van hem te vernemen waarom de menschen zoo vast gehouden en gemarteld werden. De Brit zei dat zij daar vergeten waren, en maakte zijne verontschuldiging over de onoplettendheid van zijne ondergeschikten. Daarna mochten de Boeren, of zoovelen als zulks verkozen, weer boven komen slapen. Den volgenden dag ging de tweede bezending weg naar Diyatalawa, en den dag daarna zou de laatste troep volgen. Intusschen had men tijd genoeg gehad om de kans af te kijken, en de zaken voor het vertrek van de deputaties te regelen. Dien nacht om twaalf uur begon de uittocht. Een na den ander lieten de heeren afgevaardigden zich langs een touw van het voorschip afzakken. De eerste liet te gauw los, en viel als een stuk lood in het water, de anderen maakten het

minder dol. Er lagen wachtschuiten rondom het schip, maar de wachten sliepen gelukkig zoo vast, dat zij het niet hoorden, toen een van de vluchtelingen, die niet eens behoorlijk kon zwemmen, in hunne onmiddellijke nabijheid begon te schoppen, dat het water naar alle kanten spatte. Het Russisch schip lag een heel eind weg, en de afgevaardigden waren er zeker niet allen veilig aangeland, hadden zij niet de voorzorg genomen zich allen behoorlijk van reddingsboeien te voorzien.

HOUT UITDEELEN VOOR HET KAMP.

Sommigen beweren dat de brave Russen een boot afzonden om hen halfweg op te vangen. Hoe het ook zij, onze vijf nieuwe deputatie-leden glipten ongemerkt er door, en toen hunne edelmoedige gastheeren den volgenden morgen naar hen begonnen te zoeken, waren zij „baing weg"... het schip was om twee of drie uur uitgezeild. Later hebben wij vernomen dat zij veilig in Rusland waren aangeland. Of zij ook iets zullen uitrichten? Mogelijk zijn zij, met de kleinzieligheid

van het groote Europa teleurgesteld, alweer op weg naar Afrika, om den gehaten Brit andermaal het hoofd te bieden. Buiten ons kamp en hooger gelegen, zijn de hutten van onze bewakers — één afdeeling Gloucesters, en een bataljon Duke of Cornwall Light Infantry. De hoofden zijn Kolonel W. Jesse Coope, een in Zuid-Afrika niet te gunstig bekend figuur, die zich hier voordoet als een welmeenende, maar lastige bemoeial; en luitenant-kolonel Vincent, een boefachtige Schotsche krijgsoverste. Eerstgenoemde heeft zijn zetel in ons kamp; laatstgenoemde houdt daarbuiten huis. Een burger die zich in een of ander opzicht verongelijkt acht, kan zich achtereenvolgens tot de volgende personen wenden: den korporaal van zijn tafel, den kapitein van zijn hut, den sergeant van zijn straat, Kolonel Coope, Kolonel Vincent, en Gouverneur Ridgway. Als hij dan nog niet recht heeft verkregen, kan hij revolutie maken. Dusver heeft geen burger aanleiding gehad al die stappen te nemen; wel hebben onze officieren een en andermaal bij den Gouverneur aangeklopt per memorie, en steeds heeft hij hen een verhoor verleend.

Voor de volledigheid dient vermeld te worden, dat de meeste officieren en ook eenige predikanten gehuisvest zijn in twee speciaal voor hen afgezonderde hutten in Steijnsburg. Zij hebben verlof om op zekere dagen binnen afgebakende perken buiten het kamp te gaan wandelen, en mogen ook met speciaal verlof en een pas, Colombo en andere dorpen bezoeken. Generaals Roux en Olivier wonen in zinken huisjes op een koppie tusschen de twee dorpjes; rondom hunne woningen zijn tenten opgeslagen voor hunne adjudanten en sommige officieren, meestal van de artillerie. Onder de officieren te Steijnsburg zijn er verscheidene, die eerst op weg hierheen ontdekten, dat zij die waardigheid deelachtig waren, terwijl er aan den anderen kant officieren zijn, die hier onder de burgers ingestopt werden, en slechts met veel moeite verlof kregen, om ook buiten het kamp te gaan wandelen. Al de krijgsgevangenen dragen, wegens de heete zon, leelijke kurk-

BEWONERS VAN ÉÉN HUT.

hoeden, veel gelijkende op looikuipen, hun vriendelijk verstrekt door hunne beminnelijke gastheeren. De hoeden van de gewone burgers vertoonen blauwe verfstrepen om den bol, die van de krijgsofficieren hebben roode banden om, en die van de hutkapiteins, gele.

Hoe de krijgsgevangenen te Diyatalawa zich bezig houden, is uit het voorgaande reeds ten deele gebleken. Wij moeten kost koken en onze kleederen zelf wasschen. Wij moeten rantsoenen en brandhout een eind buiten het kamp afhalen en aanvoeren; de rantsoenen in groote manden; het hout deels in ijzeren stootwagentjes op ijzeren spoor. Wij moeten de hutten rein houden, en ons beddegoed luchten, wanneer het weder zulks toelaat. Dat is het noodzakelijk deel van onze werkzaamheid, en het is niet veel. Voor de reiniging van het kamp zorgt een aantal koelies.

Zeer verschillend is de manier waarop de gevangenen hun ledigen tijd doorbrengen. Velen, wellicht de meesten, doen niets dan slapen, eten, rondslenteren, en gezelsen over de ervaringen door hen opgedaan in het oorlogsveld. Deze verhalen mogen iemand belang inboezemen die niet zelve gevochten heeft; den medestrijder worden zij op den duur ondragelijk vervelend. Eén van den hutten en wel No. 1, is afgezonderd tot schoollokaal, waarin tal van onderwijzers van den vroegen morgen tot den laten avond, onderricht geven in de vakken van het lager onderwijs, en ook in de moderne talen enz. Er zijn klassen voor onderwijs in lezen, schrijven, rekenen, enz., welke door omtrent 300 leerlingen worden bijgewoond; klassen voor beginnenden en voor gevorderden in Fransch en Duitsch, welke natuurlijk niet zooveel leerlingen tellen; klassen voor gevorderden in Hollandsch; catechisatie-klassen en Bijbel-klassen. In dezelfde hut worden ook gehouden de vergaderingen van de Christelijke Strevers-Vereenigingen en Debat-Vereenigingen. Het gebouw is gevoegelijk haast geen oogenblik van den dag onbezet.

Tusschen de twee dorpen ligt een groot huis van ijzer en gevlochten cadjan-bladeren, waarin afwisselend godsdienst-

oefeningen en vermakelijkheden gehouden worden. Het grootste gedeelte van den dag echter wordt het gebruikt door degenen, die een stil plekje verlangen, om te lezen of een brief te schrijven. Het gebouw is ook voor het houden van concerten ingericht, en heeft een platform met een voorhangsel, waarop de slag van Magersfontein geschilderd is. In de officiershutten Nos. 27 en 36 te Steijnsburg, bevinden zich twee leeskamers, welke vrij goed voorzien zijn van geestelijke en andere werken, en lezen verschaft dan ook aan menigeen eene welkome afleiding. Geheel afgesloten van de buitenwereld zijn wij niet. De nieuwsbladen van Colombo komen geregeld door tegen betaling, en berichten van Afrika, hoe schraal ook, worden steeds met spanning opgewacht. Ook enkele nieuwsbladen van Afrika en Engeland worden doorgelaten. Bladen welke de Britsche regeering vijandig gezind zijn, zooals „Reynolds Newspaper", Truth", en „Review of Reviews", zijn ons ontzegd, maar wij krijgen er toch nu en dan een exemplaar van in handen op de eene of andere wijze.

Krugersdorp en Steijnsburg zijn met elkander verbonden door een straat, welke den naam draagt van Commissarisstraat. Daarlangs zijn een aantal winkeltjes opgesteld, waarin de gelukkige die wat geld heeft kunnen machtig worden, bijna alles kan koopen, wat hij hier noodig heeft, zooals kleerage, boerbrood, vruchten, groenten, koffie en andere lichte dranken; koek, komfijt, lekkergoed, kaarsen, tabak en vuurhoutjes. Zeep wordt ons door de Engelschen verschaft. De vruchten hier verkrijgbaar zijn: pisangs, pijnappels, klappernoten, mangos, pawpaws, lemoenen, naartjes en lemmetjes. Ook granaten en guavas worden soms gezien, maar die moeten erg schaarsch zijn. De vruchten en groenten zijn meestal van mindere kwaliteit; de lemoenen bepaald slecht. De beste naar hunnen aard en de goedkoopste zijn de pisangs tegen 4 of 6 voor één penny. De winkeltjes zijn samengelapt uit al wat men maar bij elkander kon krijgen: stukken plank, halve zinkplaten, patrolje-zeiltjes uit Afrika, stukken graanzakken, linnendoek, enz. De gewone grootte is omtrent

KNAPPE WERKLIEDEN.

6 voet bij 6 voet, en voor zulke ruimte moeten alle houders, alle krijgsgevangenen, licentie betalen van een rupee (16 d.) per maand. Behalve deze winkels is er nog een koeliewinkel aan de hoofdstraat van Steijnsburg, met meer of min denzelfden inhoud als bovenomschreven, alleen in grootere hoeveelheid.

Sommige gevangenen brengen hun tijd door met het vervaardigen van wandelstokken, boterspanen, pensteelen, pijpen,

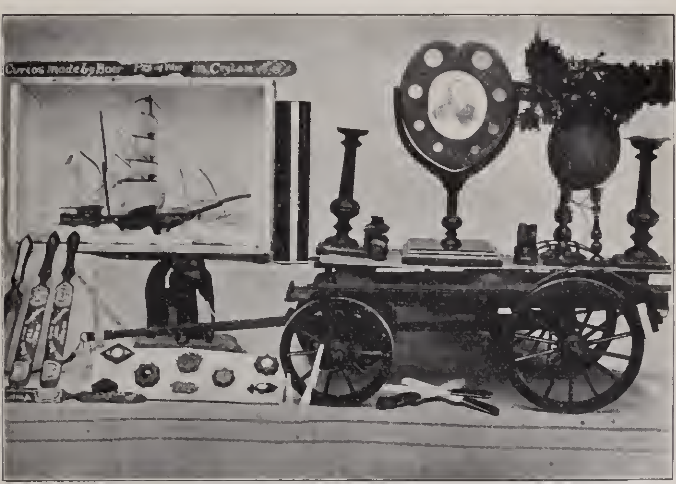

ARTIKELEN DOOR DE KRIJGSGEVANGENEN GEMAAKT.

portretramen, servetringen, borstspelden, horlogekettings en andere voorwerpen, te veel om op te noemen; alles uit hout. In aanmerking nemende de eenvoudigheid van het gereedschap, dat in sommige gevallen uit niets meer dan een knipmes bestaat, moet men zich bijwijlen verbazen over de resultaten, de fijne kunst en goede smaak ten toon gespreid in het vervaardigde. Twee burgers uit Ladybrand, de heeren Straus en Meijer, zijn er zelfs in geslaagd, met veel moeite en

jobsgeduld, een draaiorgel naar eigen model, als het ware, te scheppen. Deze bedrijvigheid is en blijft echter maar peuterwerk, een ambacht waarmee men moeilijk den kost zou kunnen verdienen.

Een gebeurtenis van groot belang in het kamp is de uitgifte van de post uit Zuid-Afrika. Vroeger ontvingen de burgers hun brieven voor het luik van het postkantoor, en toen was het bijna met levensgevaar dat men een brief bemachtigde, zoo verdrongen de menschen elkander. Thans wordt de lijst op borden aangeplakt, en zorgen de hutkapiteins voor het afhalen van de brieven, hun hutten toekomende. De hunkering naar nieuws van huis blijft natuurlijk even sterk als vroeger. Jobstijdingen van ziekte en dood, van ontbering en ellende, zijn niet zeldzaam, maar meestal zijn de boodschappen van onze moedige vrouwelijke aanverwanten van opbeurenden aard. Onuitputtelijk schijnt het vernuft, waarmede zij gunstige mededeelingen weten door te smokkelen. Nu eens wordt gesproken van zwermen roode sprinkhanen, die verdreven worden door de vogels, dan weer van een rood span ossen, dat uitgeput en ziek is, dan weer van een vaal span waarmee iemand fluks aan het ploegen is aan den overkant der rivier en zoo voort. De jongste tijding van dien aard is van den volgenden inhoud: „Wij hebben een goede erwtjesoogst gehad hier, zoowel als in den Transvaal. De erwtjes worden uitgeslagen in de kombuis. Het is een nieuwe soort. Wij noemen het vertaal erwtjes." De sleutel tot het bovenstaande is gemakkelijk te vinden. Erwten vertaald in het Engelsch zijn „peas" gelijkluidend bijna met „peace" of vrede; en „kombuis" is Kitchen(er). Dus wij hebben de vrede op Kitchener uitgeklopt. Moge dit toch maar de juiste opvatting van den loop der zaken zijn! Te oordeelen naar de officieele berichten die wij hier krijgen, lijkt het er nog niet veel naar.

De feestdagen der Republieken worden in het kamp geregeld waargenomen. Dan heft men „het lied der vrijheid" aan, en zingt ook van „het vrije volk", dat het davert en kraakt.

DE INWONERS VAN HUT No. 10.

Jawel, het lichaam is wel gevangen, maar de geest blijft vrij, en zoolang dat het geval is, zal de vijand over het Afrikanerdom nooit triomfeeren. Maar het is toch een akelig gezicht, zooveel duizenden gezonde burgers in de macht van den verdrukker te zien, en treurig om te bedenken dat er nog zooveel duizenden uit dat kleine volk elders vastgekeerd zitten. De eerste feestdag door ons gevierd was de verjaardag van President Steijn. Groote optochten liepen door de straten zingend, juichend en slaande op blikken. Het was een rumoer, waarbij hooren en zien vergingen; een alleszins merkwaardig gedoe, als men de gewone kalmte van den Afrikaner in gedachten houdt. Om het dolle nog doller te maken, trokken sommigen hun stokken langs de geriffelde zijden van de hutten, wat een geluid maakte zoo na mogelijk gelijk aan dat van een „chargie" (peloton-vuur), afgeschoten door een afdeeling Britsche soldaten. De Tommies renden mede als hennen bij de kuikens, om de orde te bewaren, maar de feestvierenden gaven hun geen aanleiding of gelegenheid, om zich ergens in te mengen. Kort daarop volgde de verjaardag van President Kruger, welke minder luidruchtig maar zeker niet minder hartelijk gevierd werd.

Op Kerstdag zouden wij pudding hebben bij het middagmaal. Dagen lang te voren waren de aanstalten al gemaakt. Om negen uur waren de meeste puddings in de pot, en sommigen daarvan zoozeer aan het rijzen, dat ze dreigden de potten uit te klimmen. Daar kwam op het onverwachtst het bevel, dat allen naar de hutten moesten om geteld te worden. In het zoogenaamde „grashuis", het groote cadjan-gebouw was Ds. Postma bezig aan een groote schare, de boodschap van „vrede op aarde en in den mensch een welbehagen" te verkondigen, toen een Tommie hen kwam zeggen, dat de dienst gestaakt moest worden. Het was zeker in geen vreedzame stemming dat wij dien dag onze hutten opzochten. Het bleek, dat er op dien morgen een gevangene van buiten af was binnengebracht, van wien men niet eens geweten had, dat hij ontvlucht was, en dat feit werd aangegeven als de

oorzaak, waarom men ons dien dag zoo lastig moest vallen. Onnoodig te zeggen dat er van de feestdiners in de meeste gevallen zoo goed als niets terecht kwam. De puddings waren òf rauw òf verbrand, en de kost verbrouwd. Kort te voren was er al ontevredenheid verwekt, toen de burgers die in het grashuis bijeengekomen waren om naar de redevoeringen van hunne voormannen in verband met Dingaansdag te luisteren, van daar verdreven werden, omdat de zaal niet vooraf voor dat doel was aangevraagd. En dat kwaad bloed werd nu nog warmer, door de stoornis op Kerstdag. Maar wat baat het ook, dat een krijgsgevangene zich boos maakt over de houding zijner gastheeren? Hij moet maar weer goed worden, en wij zijn ook al lang weer afgekoeld, maar de Kerstdag van 1900 zal toch geruimen tijd in de gedachten voortleven. Vrijstaat's verjaardag is eenige dagen geleden het onderwerp geweest van heel wat welsprekendheid en goede wenschen. Bij die gelegenheid liepen de verrichtingen ongehinderd af.

De gezondheid van het kamp is op het oogenblik vrij goed, schoon er nog enkele gevallen van koorts voorkomen; maar wij hebben verleden jaar ons deel van beproeving in ruime mate gehad. Gedurende de maanden October, November en December stierven er ruim tachtig burgers aan maagkoorts en andere ziekten; twee tot drie op een dag, en tegen het eind van het jaar tot zes of zeven in de 24 uur. Dat was een verschrikkelijken tijd. De dooden werden met militaire eerbewijzen begraven, hetgeen meebrengt dat de Engelsche hoornblazers, bij de terugkomst van het kerkhof, een opgewekt deuntje doen hooren, en dit gebeurde zoo dikwijls dat op het laatst de jonge menschen er een straatdeuntje van maakten. De hospitalen liepen spoedig over. Andere hutten werden tot hospitalen afgezonderd, en die werden ook overvol zoodat honderden zieken in de gewone hutten bleven liggen. Vier, vijf, geneesheeren deden eerlijk hun best en waren onvermoeid. Zij werden bijgestaan door een paar verpleegsters en een aantal verplegers, gekozen uit de krijgsgevangenen aan wie

HET HOSPITAAL TE DIYATALAWA.

wij veel dank verschuldigd zijn. De terugkeerende patienten werden weggezonden naar herstellingsoorden nabij het kamp en naar Mount Lavinia, nabij Colombo, alsook naar een hospitaalschip en andere oorden op het eiland. Wij vreezen voor het weder uitbreken van de koorts, zoodra het nieuwe regensaizoen een aanvang neemt, wat binnen kort verwacht wordt.

Onder de vele betreurenswaardige sterfgevallen die in het kamp plaats vonden, moesten wij vooral het afsterven van Advocaat Cleaver betreuren. Hij bezweek aan de koorts op den 18den November 1900. In ieder opzicht was hij een hartstochtelijk voorstander van zijn volk. In woord en daad was hij ten allen tijde gereed de belangen der krijgsgevangenen op het hart te dragen. Als wakkere en beminde voorzitter van de hut-kapiteins, deed hij altijd zijn best de grieven der krijgsgevangenen onder de aandacht der autoriteiten te brengen, om langs dien weg te trachten de smarten van dat deel zijns volks te lenigen. Zijn dood stemde velen tot droefheid, en toen zijn overschot, bedekt met de Vierkleur, ter aarde besteld werd, moesten wij getuigen „Afrika heeft andermaal een kostbaar offer op het altaar der vrijheid gelegd".

Ja! de heldendood dier krijgsgevangenen hier in vreemde oorden, deed ons beseffen, hoeveel de met heldenbloed gedrenkte vrijheid van ons volk zou kosten.

„Rust' zacht de asch dier eed'le helden".

De treurige berichten van de duizende sterfgevallen in de Concentratiekampen van Zuid-Afrika, die wij van tijd tot tijd ontvingen, stemden ons nog meer om te verstaan hoe groot het offer zou zijn, dat wij als een volk moesten brengen. Het kamp werd als het ware in rouw gedompeld. Onder die omstandigheden besloten de officieren dus, om namens de krijgsgevangenen van Ceylon, een protest te richten aan de Engelsche regeering. Langs dien weg zou men dan ten minste trachten de betreurenswaardige toestand van onze geliefden in Zuid-Afrika onder de aandacht te brengen, met een dringend

verzoek een einde te maken aan de hachelijke omstandigheden, waarin de moeders en kinderen van ons volk door Engelands toedoen verkeerden.

Het zal misschien interessant zijn, het protest met zijne aanhangsels hier te laten volgen.

DIYATALAWAKAMP, 25 Juli 1901.

Den Hoogedelen St. John Brodrick,
Staatssecretaris van Oorlog.

Hoogedele Heer!

Wij, de ondergeteekenden, officieren van de burgermachten van den Oranje Vrijstaat en van de Zuid Afrikaansche Republiek, thans krijgsgevangen te Diyatalawa, Ceylon, wenschen ter kennisse van UEd. te brengen: *a.* een aantal feiten betreffende de behandeling van diegenen onzer nabestaanden, zijnde niet-strijders, die uwe strijdmachten tot kort geleden nog bezig waren bijeen te brengen, en gebracht hebben naar zekere kampen in de twee voornoemde staten, in de Kaapkolonie en Natal, en die zij misschien nog zoo bijeen brengen; en *b.* verklaringen van mannen in dit kamp, welke zij bereid zijn onder eede te bevestigen, aangaande de mishandelingen hun met hunne huisgezinnen aangedaan door uwe strijdmachten.

De feiten hierboven aangehaald, zooals aan den dag gelegd in verschillende brieven in dit kamp ontvangen, van betrekkingen en vrienden in Zuid Afrika, waarvan vertalingen zullen worden gevonden in de aanhangsels hierbij (gemerkt A) zijn als volgt:

a. Vrouwen en kinderen benevens oude mannen, ongeschikt voor den krijgsdienst, en oude vrouwen in den Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek, zijn verwijderd geworden van hunne woningen, waar zij door ons gelaten werden, levende betrekkelijk op hun gemak, en waar zij zoo konden voortgeleefd hebben, mits hun privaat eigendom hun niet

ADVOCAAT F. R. M. CLEAVER.
(OVERLEDEN TE CEYLON 18 NOVEMBER 1900).

ontnomen werd, in strijd met de gebruiken en wetten van beschaafd oorlogvoeren.

b. In sommige gevallen werd zeer onvoldoende, in andere gevallen hoegenaamd geene voorziening gemaakt voor het vervoer van vrouwen en kinderen naar de kampen, en gevolgelijk hadden deze onschuldige slachtoffers groote ontberingen te ondergaan op de reis.

c. In sommige gevallen kwamen groote getallen van vrouwen en kinderen aan bij de kampen, waar geene voorziening hoegenaamd voor hunne ontvangst gemaakt was. In een ander geval bleven vrouwen met groote families van jonge kinderen, vele dagen lang blootgesteld aan de wreede ruwheid van den Zuid-Afrikaanschen winter.

d. Op last van uwe militaire autoriteiten, werden kleedingstukken en beddegoed, gevonden in de woningen van waar vrouwen en kinderen op het punt stonden verwijderd te worden, moedwillig vernietigd, en in de kampen worden zoodanige artikelen in het geheel niet, of in zulke kleine hoeveelheden uitgereikt, dat onze vrouwen en kinderen in sommige gevallen bijna naakt en blootsvoets loopen.

e. Vanwege het ongemak, de ellende, ontbering en blootstelling zijn honderden en nog eens honderden bezweken aan den eersten aanval van ziekte, algemeen heerschende in deze kampen, welke in de beste tijden ongeschikt zijn ter bewoning door menschen in zulke groote getallen. wegens de schaarschheid van brandstof en water.

De verklaringen genoemd in paragraaf 1 behoeven hier niet opgesomd te worden. Zij spreken voor zichzelven, en zijn hieraan gehecht, (gemerkt B).

4. Het spijt ons te moeten zeggen dat de informatie, welke ons bereikt heeft, na een strenge censuur te hebben ondergaan, en welke wij thans de eer hebben voor u te leggen, zoowel als de verklaringen van mannen in ons midden, er toe gestrekt hebben de bestaande rassenhaat grootelijks te verergeren. Wij gelooven niet, dat het mogelijkerwijze uw doel kan zijn ons ras geheel en al te doen uitroeien, en derhalve

wenschen wij in het belang van de toekomstige betrekkingen tusschen Afrikaners en Engelschen in Zuid-Afrika, allerplechtigst te protesteeren tegen uwe afwijkingen van, en met den meesten klem aan te dringen op een dadelijken terugkeer naar de gebruiken en nakoming van de wetten van beschaafd oorlogvoeren. In het geval van vrouwen en kinderen in de kampen, weten wij nauwelijks wat wij aan de hand zouden kunnen geven. Daar zij van al hunne aardsche bezittingen beroofd zijn, en in de meeste gevallen zelfs hunne woningen zijn verwoest, kunnen wij u niet vragen hen te laten teruggaan naar wat eenmaal hunne woonplaatsen waren. Wel echter eischen wij, te meer daar volgens brieven hier ontvangen, heele families van vrouwen en kinderen in voornoemde kampen uitgestorven zijn, dat de ergste kampen dadelijk verplaatst zullen worden, naar onbesmette en geschikter plekken; dat beter voedsel, meer kleederen en andere noodzakelijke artikelen, zullen uitgereikt worden zonder verzuim, en dat in het algemeen de levensomstandigheden voor de ongelukkige ingezeten van deze kampen minder ongunstig zullen worden gemaakt.

Ten slotte geven wij UEd. de verzekering, dat de folteringen, waaraan onze dierbaren in Zuid-Afrika onderworpen zijn, ons slechts versterkt hebben in de determinatie, om zoolang er nog een enkel commando in het veld is, geen getrouwheid aan de kroon van Engeland onzen manschappen aan te bevelen, of zelve te beloven.

Wij hebben de eer te zijn, hoogedele heer,

UEd. dw. dienaren,

Aanhangsel A.

Uittreksels van Brieven.

1. Vrouwenkamp. Springfontein, April 20, 1901, (van vrouw aan man hier.)

Ik heb alleenlijk nog mijne drie kinderen over. Ik ben in het kamp te Springfontein. Wij kwamen hier aan in een

„coal-truck", en bleven vier dagen daarop, voor dat wij een tent outvingen. Wij worden door en door nat van regen. Hoe onze gezondheid dit zal doorstaan, weet ik niet. Bij onze woning hebben wij niets; alles is weggenomen.

2. Norvals-Pont, Juni 27, 1901, (van vrouw aan man hier.) Mijne kinderen, Malie en ik, zijn bijkans nakend. De kinderen loopen blootsvoets. Annie is ook met mij in mijn tent, en zij is zoo te zeggen, bijna nakend. Het is bitter koud en beddegoed is schaarsch.

3. Vrouwenkamp, Krugersdorp, Jan. 3, 1901, (van vrouw aan man.)

Ik weet niet wat van ons vrouwen hier zal worden, want wij krijgen geen vleesch te eten. Ik denk hongersnood zal het einde van alles zijn.

4. Vrouwenkamp, Bloemfontein, Mei 28, 1901, (van vrouw aan man.)

Zij, (met betrekking tot een klein meisje van twaalf jaar), is vandaag bezig voor ons in Bloemfontein oude schoenen en kleederen te verzamelen, want wij zijn nakend en blootsvoets. Ik weet niet wat te doen.

5. Vrouwenkamp, Kraairivier, Mei 10, 1901, (van vrouw aan man.)

Ik ben met vader en moeder. Wij hebben nog niet eens een tent. Wij bevinden ons in het zand. Ach! wat zal toch van ons worden. O! hoe bitter is het toch! Menschen die zooveel aardsche goederen hadden! Van morgen zeer koud; zonder tent in het zand. Dit is zeer slecht. Baby wordt verwaarloosd.

6. Vrouwenkamp, Volksrust, Juni 18, 1901, (van vrouw aan man.)

Ge vraagt mij hoe het te Volksrust gaat? Zeer slecht. Wij lijden veel honger, voornamelijk gebrek aan vleesch. Menschen die geld hebben, kunnen leven, doch Ellie, Hannie en ik, hebben niets. Wij wasschen voor anderen om onze kinderen te kunnen dekken.

7. Pretoria, Juni 2, 1901, (vrouw aan man.)

Ik heb zeer veel gebrek aan alles. Ik ben bijkans nakend en koud met mijne kinderen. Schrijf mij of ik de Mapochgronden moet verkoopen, opdat ik iets krijge om in mijn gebrek te voorzien. Indien ge instemt, lieve man, zend mij dan volmacht daartoe.

8. Refugee-Kamp, Kraairivier, Mei 17, 1901, (vrouw aan man.)

Ik kan niet alles aan u schrijven, want wij worden schrikkelijk behandeld. Ik bezit vandaag alleenlijk twee kindertjes, en zusters. Vandaag zijn wij tien dagen hier, en nog zonder beschutting. Zij hebben ons op een kalen heuvel afgeworpen. Ik had nooit kunnen denken, dat ik zulke bittere dagen zou ondervinden.

(Later schreef deze dame op 27 Mei). Ik was 15 dagen onder den blooten hemel, voordat ik een tent kreeg. Ik denk onze krankheid is daaraan te wijten.

9. Bloemfontein, Juni 1, (van tante aan neef.)

De menschen sterven hier dertig op een dag. In Bloemfontein-Kamp zijn er 8000.

10. Potchefstroom, Juni 5, 1901, (van nicht aan neef.)

Wie kon denken dat ik zoo behoeftig zou worden, om voor anderen te wasschen, teneinde kleederen te koopen.

11. Bloemfontein, Juni 3, 1901, (van vrouw aan man.)

De toestand van zaken is hier schrikkelijk. In het kamp zijn er 30 lijken per dag.

12. Refugee-kamp, Springfontein, April 16, 1901, (van zuster aan broeder.)

Ge kunt wel veronderstellen, dat het onmogelijk is, goede gezondheid te behouden, gewoon zijnde in huizen te leven, en nu in tenten. Sommige van ons waren door en door nat op de „trucks".

13. Harrismith, Refugee-Kamp, Juni 1, 1901, (vriend aan vriend.)

O! het is een verschrikkelijk leven! Zoo vreeselijk koud, en wij leven nu in kleine tenten, die zoo dun zijn, dat wij des nachts daardoor de maan en sterren kunnen zien. God alleen weet wat van ons worden zal. Ge kunt niet denken

hoe droevig wij waren in de laatste paar weken. Wij hadden niets dan wind en stof; en geen kookplaatsen of kombuizen.

14. Vrijburg-Kamp, (vrouw aan man.)

Ik ben zeer droevig en wensch dat ik dood was. Dit is zeker verkieselijker dan zoo aan honger te lijden, en onze kinderen zonder voedsel te zien.

15. Rustenburg, Mei 24, 1901, (van nicht aan neef.) Wij zijn in het kamp te Pieter Maritzburg geweest. O! het is ongeloovelijk te zien hoe de arme vrouwen hout kappen, hunne kleederen wasschen, en water dragen.

16. Vrouwenkamp, Bloemfontein, 5 Juni, 1901, (van vriend aan vriend.)

Hier zijn de menschen in zeer treurige omstandigheden. Zij hebben noch kleeding, noch kombaarzen, en het is zoo bitter koud. Men komt bij een tent waar de moeder en al haar kinderen ziek liggen, zonder iemand om in hun behoeften te voorzien. O! het is treurig! Van December tot dezen morgen zijn er 325 sterfgevallen in dit kamp geweest.

17. Germisten, Mei 30, 1901, (van vrouw aan man.)

Vele vrouwen en kinderen sterven in de kampen hier. In 12 dagen zijn er 51 sterfgevallen geweest. Twee dagen geleden arriveerden hier vier „trucks", beladen met vrouwen, bij het station, en bleven daar den geheelen nacht. De koude is zoo vreeselijk, dat men niet een hond buiten zal jagen. Onze vrouwen moeten in de opene trucks slapen zonder beddegoed. Deze vrouwen zijn op weg van Heidelberg naar Kroonstad.

18. (Uittreksel van een brief gericht aan Generaal Olivier van zijn zoon.)

„. . . . Ik ben door tante Truija in kennis gesteld, dat Martha ook door den vijand krijgsgevangen genomen werd, die haar voor een afstand van twee uren te paard, te voet, naar den tronk naar Smithfield voortdreef, waar zij later door haar schoonvader losgelaten werd, en dit alles, omdat zuster Martha beschuldigd werd dat zij brood voor haren man gebakken had."

In een brief gedateerd 30 April van gemelde dame aan haren vader, den Generaal, zegt zij: „Het zal morgen een maand zijn, dat ik in dit kamp te Norvalspont ben. Acht dagen voor mijn arrest werd mijn woning met alles erin verbrand. Al onze levende have werd door den vijand weggevoerd. Ik heb mijn echtgenoot Marthinus voor 13 maanden niet gezien. Tweemaal werd ik gevangen genomen."

In een brief aan haren broeder schrijft dezelfde vrouw: „Gisteren moest ik meer dan zes mijlen loopen om brandhout te krijgen voor ons gebruik in het kamp,"

19. Ophirten, 10 Juni, 1901, (van kleindochter aan grootvader.)

Het is hier zoo koud! Wij hadden in de laatste week wat sneeuw, en verscheidene kinderen en oude menschen zijn van koude op de renbaan bezweken. Nicht Kitty Roux was een week geleden te Potchefstroom, en zij zegt, indien men ellende wil zien, men daarheen moet gaan. Voedsel is daar zeer schaarsch.

20. Aliwal Noordkamp, Juni 1, 1901, (van vrouw aan man.)

Tranen vullen mijne oogen als ik de vrouwen en kinderen aanschouw, die zich geenszins kunnen behelpen. Zij die geld hebben, kunnen eenigszins gemakkelijk leven. Maar ach! de hongerigen en naakten! Sommigen werden in de bergen gevangen genomen gekleed met zakken. Dit is de grondige waarheid. Het gebeurde te Vechtkop nabij Zasten. Het gaat schrikkelijk met vrouwen en kinderen. Het is bitter in het kamp en oh! zoo koud. Arme kinderen! Als de dag aanbreekt, hoort men ze weenen, en dan behoeft men niet naar de oorzaak te vragen. Het is van de koude.

21. Refugeekamp, Aliwal Noord, 17 Mei 1901. (Vrouw aan man).

Hier is veel ziekte in het kamp. In den nacht is het bitter koud. Wij zijn bijkans verkleumd van kou. Een kindje van 5 dagen verkleumde en een ander stierf bijkans van koude.

Aanhangsel B.

Declaratie I.

Ik, de ondergeteekende J. L. Louw, ben ter eeniger tijd gereed de volgende declaratie onder eede te bevestigen:

Ik ben eigenaar van de plaats Vermeulenskraal Noord, in het district van Winburg O. V. S. Zuid Afrika. Een Engelsche patrouille van omtrent 40 man bezocht mijn plaats, omstreeks één uur in den nacht van den 9den November 1900. De patrouille stond onder bevel van twee officieren, de een J. geheeten; de andere was mij onbekend. De deuren van mijne woning werden opengebroken. Wij sliepen vast, doch door het geraas, veroorzaakt door de soldaten die zich door de deuren met geweld een weg baanden, werden wij wakker. Mijn vrouw was erg ontsteld en ik sidderde van schrik. Vijf soldaten kwamen onmiddellijk in onze slaapkamer, en andere soldaten waren de kamer, waar de kinderen sliepen, binnengestormd. Wij werden allen uit bed gedreven, en ons werd geen gelegenheid gelaten ons te kleeden. Mijne vrouw, de kinderen en ik werden allen in ééne kamer gedreven, en een wacht werd bij de deur geplaatst. Wij moesten daar blijven, terwijl de soldaten het huis plunderden. J. aanschouwde alles met voldoening en zorgde goed zich meester te maken van de geldkistjes en de gouden en zilveren horloges. De horloges en juweelen, ter waarde van ongeveer £ 70, behoorden aan mijne vrouw en kinderen en waren in een kistje. Aan kontant geld had ik omtrent £ 30 aan goud en £ 4 aan zilver. Nadat elke kleerkast nagezien was, werden wachten buiten en binnen het huis geplaatst. De officieren en overige soldaten gingen toen buiten. Mijn vrouw, de kinderen en ik kleedden ons toen met de kleedingstukken die wij bij ons hadden en die de kinderen met zich hadden gebracht in hun vlucht uit de kamer. Omstreeks veertig minuten later werden mijn zwager, zijne vrouw en hun kind naar de kamer begeleid waar wij waren. In den vroegen morgen werden wij naar Virginia Siding gezonden. De vrouwen en kinderen

bleven voor een paar dagen bij Mrs. Nieman op de plaats, een kleinen afstand van het Engelsche kamp. Mijn zwager, mijn oudste zoon en ik werden dienzelfden dag nog naar Bloemfontein gezonden, en van daar naar Ceylon. Onze vrouwen en kinderen werden later naar Kroonstad gezonden, met niets bij zich dan de kleederen die zij droegen. Volgens berichten van daar, zijn twee van mijne kinderen twee maanden na hun aankomst, aldaar in het kamp gestorven. Toen ik ze verliet waren zij allen in de beste gezondheid. Sedert de Engelsche troepen het land binnenkwamen, bleef ik op mijn plaats waar ik stil en rustig leefde. Ik hield hoegenaamd geen gemeenschap met de commando's op het veld, en zoover ik weet, noch iemand van mijn huisgezin, noch iemand anders die op de plaats woonde.

Declaratie II.

Ik de ondergeteekende Andries C. Hauptfleisch, ben ter eeniger tijd gereed de volgende declaratie onder eede te bevestigen.

In November 1900 leefde ik met mijne familie op de plaats Vermeulenskraal, in het distrikt Winburg O.V.S. De plaats behoorde aan mijn zwager J. C. Louw. Ik woonde in zijn vroegere woning, omtrent een honderd treden van de zijne verwijderd. Ik was gouvernements-onderwijzer op de plaats. De school was sedert het begin van den oorlog gesloten. Ik deed een tijd lang velddienst en op den 2den Mei ging ik wegens ziekte naar huis. Ik werd spoedig beter, en na ik twee dagen uit bed was opgestaan, kwamen er Engelsche troepen op de plaats. Zij namen dadelijk bezit van alle vuurwapenen en ammunitie die wij hadden. Mijn zwager en ik werden toen naar het hoofdkwartier van Lord Roberts, te Virginia Siding, geroepen, omtrent vijf mijlen van onze woning. Wij gingen te paard Volgens één van de proclamaties van Lord Roberts, kregen wij elk een verblijfpas, omdat wij op onze plaatsen gevonden werden. Wij moesten

den eed van neutraliteit afleggen. Dit gebeurde op den 10den Mei 1900. Wij bleven stil en rustig op de plaats, en aangezien het Britsche kamp nabij onze woningen opgeslagen werd, werden wij dagelijks door de Engelschen bezocht. Luitenant-Kolonel North was destijds „Provost Marshal", en Luitenant-Kolonel White, kamp-commandant te Virginia Siding. Het kamp bleef aldaar, en eene afdeeling van 10 of 12 man hield de wacht bij een spruitje, omtrent 500 treden van onze woningen. Deze toestand van zaken duurde tot ongeveer den tijd der gebeurtenissen, die ik nu zal verhalen.

In den nacht van 9 November 1900, toen mijn vrouw en ik met ons eenigst zoontje van 11 maanden vast sliepen, werd er schielijk een schrikkelijke schok gehoord, en de buitendeuren vlogen open. Wij sliepen in een achterkamer, doch door het geraas werden wij dadelijk wakker. De dienstmeid liep uit de kombuis onze kamer binnen, en schreeuwde: „Baas! de Engelschen zijn hier." Ik sprong op, liep uit de kamer, en trok een lucifer. Onmiddellijk viel mijn oog op de tromp van een Lee-Metford geweer, die bijkans in mijn gezicht gedrongen werd. Ik bleef onder de omstandigheden kalm, niet wetende wat dit alles beteekende. Ik zag toen dat er ongeveer tien man, insluitende twee officieren, in mijn huis waren. Een der officieren was mij bekend als J. De andere manschappen had ik meermalen gezien, doch hunne namen waren mij onbekend. Ik vroeg wat zij zochten. J. antwoordde: „Niets; zeg uw vrouw dadelijk op te staan en uit de kamer te komen." Mijne vrouw was zoo aangedaan dat zij nauwelijks spreken kon. Ik sprak haar moed in. Elke soldaat droeg, behalve zijn wapenen, een graanzak bij zich. Zij begonnen het huisraad omver te werpen. Geslotene kasten, kleerkasten, en laden werden opengekapt. Zij schenen te haastig te zijn om voor de sleutels te vragen.

Wegens gebrek aan afzondering, was het voor mijne vrouw onmogelijk zich te kleeden. Zij zochten toen naar geld en kostbaarheden, voor omtrent een kwartier, en niets vindende gingen de officieren buiten. De soldaten echter bleven in

het huis, en gingen voort met buit maken. Zij hadden spoedig hunne zakken vol van nuttige artikelen, die zij bijkans niet konden wegdragen. Gedurende de afwezigheid der officieren, zeide een soldaat: „Zij gaan het huis afbranden; draag uw huisraad buiten; misschien zult gij toegelaten worden wat buiten is te behouden." Wetende dat dit niets baten zou, weigerde ik eerst zulks te doen, maar ten einde mijn vrouw tevreden te stellen, bracht ik in haast zooveel ik kon van de nuttigste artikelen naar buiten. Mijn vrouw deed ook wat zij kon. Wij waren nauwelijks begonnen, toen J. terugkwam. Hij sprak ons woedend aan. Hij dreigde mij bovendien neer te schieten indien ik voortging de goederen buiten te dragen. Mijn vrouw, mijn zoontje, en ik werden toen in een hoek van de eetkamer gedreven, en een wacht met gevelde bajonet over ons geplaatst. Mijn vrouw begon bitterlijk te weenen, toen ik mijn zoontje van haar nam. Ik kon mijn tranen niet weerhouden, toen ik haar en mijn zoontje in hun nachtgewaad aanschouwde. Ik smeekte J. haar de gelegenheid te geven om zich en haar kindje te kleeden. Het eenig antwoord dat ik kreeg was: „Hou je mond" (Keep your tongue.) J. was toen bezig. kasten en trommels, die voor hem op de tafel stonden, te doorzoeken. Hij vond niets daarin en gebood mij op ruwen toon hem te volgen. Wij deden zulks. Het was donker en omtrent twintig minuten over twee in den morgen. Ik kon echter een aantal paarden en ook een wagen met ossen bespannen zien. Er waren ook een aantal kaffers. Zij waren ongewapend. Ik hoorde hen het pluimvee dooden. Van de 250 hoenders en eenden zag ik in den morgen nog alleenlijk één hen en drie kuikens. Bij de woning van mijn zwager gekomen, werden wij bij zijn gezin in een kamer gebracht. J. sprak ons toen aan. Hij zeide „Ik zal u nu verder zeggen wat gedaan zal worden, zoodra de dag aanbreekt. Ik zal u met de vrouwen en kinderen naar de plaats van de weduwe Nieman te Virginia Siding brengen. Mrs. Nieman zal u met open armen verwelkomen, en gij mannen zult morgen naar de Kaapstad gezonden

worden. De vrouwen en kinderen zullen bij Mrs. Nieman blijven tot verdere orders". Toen de moeders en kinders dit hoorden, begonnen zij te weenen. De officier J. stond te lachen en zeide: „No, no, no, you must not make such a bloody noise". Daarna verliet J. ons, nadat hij een korporaalschap als wacht over ons gesteld had. Hij gaf strenge orders dat indien iemand van ons, hetzij man, vrouw, of kind, trachten zou de kamer te verlaten, wij met geweld teruggebracht moesten worden. De officieren gingen toen in de voorste kamer slapen. Toen de dag aanbrak, en de officieren opgestaan waren lieten zij ons in de voorste kamer komen. De officier plaatste toen de geldkistjes, enz. enz. op de tafel. Hij zeide dat als de twee dochters van mijn zwager voor hen breakfast bereiden zouden, hij de geldkistjes enz. zou terug geven. De meisjes beloofden dadelijk dit te zullen doen. J. kwam om zijne belofte te vervullen. Bijna elk lid der familie had iets in de kistjes. Elk moest op de vraag: „wiens is dit?" antwoord geven, en het artikel werd dan overhandigd. Wij vonden dat maar een paar pond in zilver teruggegeven werd. Wij ontvingen ledige beurzen. De officier J. bleef in bezit van omtrent £ 60 in contant en juweelen. Nadat de officieren gegeten hadden, vroeg ik om kleederen voor mijn vrouw en kind, doch ontving geen antwoord. Mijn vrouw vroeg J. of zij en haar baby dan in hunne nachtkleederen moesten gaan. J. riep daarop een soldaat, en beval hem mijn vrouw naar het huis te nemen om kleederen te krijgen. Het was helder daglicht toen zij voorbij de soldaten in haar nachtkleederen moest gaan. Zij kwam spoedig terug, weenende, en zeide: „Daar zijn geen kleederen; alles is buitgemaakt en op den wagen geplaatst". Later kwamen J. en een kaffer met een bundel binnen. J. vroeg waar de vrouw was en zeide: „hier is een bundel, kijk of gij daarin kleedingstukken voor u vinden kunt, en val mij niet weer lastig".

Gelukkig was de bundel uit mijn huis genomen, en mijn vrouw vond eenige kleedingstukken voor haar en het kindje. Kousen, noch schoenen, noch bedekking voor het hoofd,

waren er in. De officier J. weigerde iets meer te laten nemen dan wij aan hadden. Wij kregen bevel om naar buiten te gaan. Later toen J. een eind ver weg was, zeide de andere officier aan mijn zwager, dat aangezien het huis verbrand moest worden, hij wat huisraad moest buitendragen, en hetzelve onder de zorg van de kaffers laten. De soldaten die dit wenschten, konden hem helpen. Hij zou vijf minuten toestaan. De soldaten waren dadelijk gereed hem te helpen en binnen vijf minuten waren de nuttigste artikelen buiten. Toen J. terugkwam gaf hij bevel dat alles teruggeworpen moest worden, en zeide „mijn orders zijn dat alles vernietigd moet worden." De soldaten keken elkander aan, en een van hen, die nabij mij stond, zeide duidelijk: „the damned fool", Alles werd teruggeworpen en de deuren en vensters werden stuk geslagen. Het woonhuis alleen kostte mijn zwager £ 2000. De vrouwen en kinderen begonnen andermaal te weenen; ook de kaffers en kaffermeiden weenden. Later werden de vrouwen en kinderen, bitterlijk weenende, naar een tentwagentje gevoerd, in hetwelk zij vertrekken moesten. Mijn zwager moest drijven, terwijl zijn twee zoons en ik, elk met een kombaars onder den arm, te voet liepen. Korporaal Bell met omtrent tien manschappen eskorteerden ons. Eens sprak hij met mij op zeer medelijdende wijze. Hij had niets van de dingen uit mijn huis genomen, terwijl de paarden van de andere soldaten met buit en hoenders beladen waren. Sommigen droegen van zes tot acht hoenders. Bell vertelde mij, dat J. zeer opgeruimd was, toen hij den vorigen avond order ontving dit afschuwelijk werk ten uitvoer te brengen."

„Het schijnt mij toe," zeide Bell, „alsof dit werk was waarin hij behagen schepte, maar geloof mij, voor mij was het inderdaad niet aangenaam toen J. mij bevel gaf om met hem te gaan. Ik zou liever eenig ander werk gedaan hebben, al had ik ook mijn leven moeten opofferen."

Toen wij omtrent 100 treden van de woningen weg waren, stonden de woonhuizen en drie andere buitengebouwen, het

schoolhuis ingesloten, in vlammen. Toen wij bij de plaats van Mrs. Nieman kwamen, moesten wij van onze families afscheid nemen. Mijn zwager, zijn oudste zoon, en ik werden naar Bloemfontein gebracht, toen naar Groenepunt en van daar naar Ceylon. Gedurende den tijd dat ik op de plaats was, leefde ik stil en rustig. Ik had, noch, zoover ik weet, eenig lid van mijn familie, noch iemand die op de plaats woonde, ooit eenige gemeenschap met de burgermachten."

Dit protest werd op den 25sten Juli, den Gouverneur van Ceylon overhandigd om verzonden te worden aan den heer Brodrick, den Staats-Secretaris van Oorlog. In antwoord daarop ontvingen wij het volgende:

Oorlogskantoor, LONDEN Z. W., 24 Augustus 1901.
Copie 0103/1829 (AG4)

Mijnheer!

Ik ben door den Staatssecretaris van Oorlog gelast ontvangst te erkennen, van de confidentieele depêche van Uwe Excellentie d.d. 25 Juli, insluitende eene memorie van de voornaamste officieren onder de krijgsgevangenen in het Boerenkamp te Diyatalawa. In antwoord moet ik Uwe Excellentie mededeelen, dat elke poging gedaan wordt om in de behoorlijke voeding huiselijke, gezondheids- en andere gemakken van het groot aantal personen die vergaderd zijn in de Concentratie-kampen, te voorzien.

HOOFDSTUK XV.

Godsdienstig en Christelijk Maatschappelijke toestand te Diyatalawa.

Op 9 Augustus 1900 zijn de eerste krijgsgevangenen ten getale van 244 alhier aangekomen. Deze eerste bezending bestond uit de helft Afrikaners, terwijl de andere helft Europeanen waren. Zij werden eerst door elkander in ver-

scheidenene hutten geplaatst. Later werden zij gescheiden en afzonderlijk geherbergd.

Opmerkelijk is het hoe Afrikaners zich in toestanden, hun geheel vreemd, kunnen schikken, en zich nederleggen bij de hun opgelegde regulatien. Inderdaad, menigmaal trof ons de gedachte: „Het Afrikaansche volk heeft niet alleen moed en dapperheid in den strijd getoond, maar weet ook te dulden en te dragen". Eéne gedachte die velen bezielt is deze: het lot waarin wij ons thans bevinden, maakt ook een deel uit van de loopbaan die God voor ons nedergelegd heeft in den worstelstrijd voor het dierbaar vaderland. Dit is zekerlijk een zwaar lot voor den moedigen strijder, die slechts van uit de verte hoort van de dappere daden van zijne medeburgers, die nog in den strijd zijn en dikwijls hoort hij niet eens het juiste. Men kan dikwijls bij zulk een gevangene opmerken hoe hij zich gedrukt voelt bij de gedachte, dat hij zelf ont-trokken is van den strijd waarheen zijn hart hem heen trekt. Ook menigmaal komt in het hart het verlangen op naar de dierbaren, van wien men door zulk een grooten afstand gescheiden is. Maar zoo hem heden de vrijheid geschonken werd en de keuze om tot zijne dierbare betrekkingen terug te keeren, zoo zou hij dit niet kunnen doen, indien hij niet terzelfder tijd verlof bekwam om weer zijne wapenen te mogen opnemen, tot vrijmaking van het vaderland. Verneemt hij ontstellende berichten van verwoesting van eigendom, en smartelijk leed zijne dierbaren aangedaan, dan voelt zijn hart een oogenblik snerpende pijn, maar dadelijk daarop ontbrandt er weder een heilig vuur in zijn binnenste, waardoor hij hijgt om toch daar te mogen zijn, ten einde de gespierde arm uit te strekken, om dat leed te wreken. Dat kan hij thans niet, en hij weet dat het Gods beschikking is; doch tevens weet hij dat de Rechter van Hemel en Aarde niet slaapt. Eens komt er een dag wanneer ook zijne armen vrij zullen zijn. God laat dit alles toe, opdat het Afrikaansche volk geperst worde om eens allen te gevoelen: „Sterven of overwinnen moet alleen de leuze zijn". Ja! dat is de les

door de bittere dagen te Ceylon aan allen gepredikt. Mogen die woorden als met een ijzeren stift in aller harten gegrift worden. Er wordt soms wel eens te gemakkelijk gezegd: „het is Gods wil", en men bedenkt niet, dat er ook vele dingen geschieden onder de toelating Gods, waarvan de mensch de oorzaak is. Want zoo hoorde schrijver eens dit indrukwekkend woord van Generaal De La Rey: „Broeders! God wil onze verlossing door zijn Almacht, als in de dagen van ouds, maar wij verhinderen Gods werk, waar wij niet willige en moedige instrumenten zijn in de Hand des Heeren. Gideon's bende zou niet zulke heerlijke daden verricht hebben, als zij niet moedig waren geweest".

Wij spraken van den moedigen strijder, die ook met taai geduld kan dragen en dulden. Wat geeft hem die wonderbare lijdzaamheid? Hoe kan de man, die in zijn vrijheid zoo bedrijvig en actief was, thans maanden van werkeloosheid met stille berusting verdragen? Wat houdt hem staande zoodat zijn hart niet verteerd wordt, en zijn gestel niet verkwijnt? Het is de godsdienst; het is de kracht des geloofs, die een invloed uitoefent op al zijn daden en gangen. Het is zeker niet te ontkennen, maar te betreuren dat het geloof in vele opzichten verdoofd was, en de godsdienst niet klonk als het echte goud, en van menigeen moest uitgeroepen worden: „Hoe is het kostbaar goud zoo verduisterd geworden?" Omgeving en levensomstandigheden hebben soms een nadeeligen invloed uitgeoefend en eenigermate het goede zaad verstikt en vele smetten hebben den godzaligen vaandel verduisterd. Maar, Gode zij dank, Ceylon is de bestemde plaats geweest, waar God Zijn volk als in de woestijn geleid had, om daar naar Zijn hart te spreken. God heeft een doel met deze wegvoering onder Zijne toelating — een geestelijk doel. Omdat dit gevoeld werd, daarom was bij dezulken die in den beginne als voorgangers der godsdienst optraden ook geen verzuim. Onmiddellijk na de aankomst der krijgsgevangenen te Ceylon, werd dagelijks de onderlinge godsdienstoefening 's morgens en 's avonds in de hutten aangevangen. Wij

spreken van onderlinge godsdienstoefening in het begin, want hoewel Ds. Postma van Pretoria als krijgsgevangene in ons midden was, werd het hem in den beginne niet toegestaan voor te gaan in de prediking. Zijn Eerw. was krijgsgevangen genomen omdat hij te Pretoria na de Britsche Occupatie, niet kon nalaten met het woord des Heeren, ons volk tot geloof en vertrouwen op te wekken op onzen getrouwen Verbonds. God, Die licht kan schenken in de duisternis; die regeert en blijft regeeren, ook waar rondom Zijn troon wolken en duisternis mogen zijn.

Treurig zou onze toestand geweest zijn met een leeraar in ons midden, op den duur verboden om den godsdienst te leiden. Den eersten Zondag moest Ds. Postma zich onthouden van den dienst. Boven alle verwachting werd in de volgende week op zijn ingezonden verzoek antwoord gezonden, dat het hem vergund zou worden, mits hij zich verbond om zich van de politiek te onthouden. Nu werd er gedurig 's avonds dienst gehouden, eerst, terwijl er niet zoovelen waren, in een of ander der hutten. En toen telkens meer krijgsgevangenen aankwamen, in grooten getale, sinds de overgave van generaal Prinsloo, werden de godsdienstoefeningen in de opene lucht gehouden.

In de maand September en half October was het meestal goed weer, en waren de avonden zeer bekoorlijk en geschikt om buitendiensten te houden. Daarbij namen de opkomsten steeds toe, zoodat het menigmaal zeer indrukwekkend was. Heerlijk was het menigmaal op te merken, hoe gespannen de aandacht van het gehoor was. Krachtig weergalmde het heerlijk gezang en plechtig was de stilte van die groote schare, als smeekelingen voor vaderland en dierbaren, of als schuldbelijdenden, diep in het stof gebogen. Daar generaal Roux zich ook bevond bij de officieren van Prinsloo's macht, werden na zijne komst door de beide leeraren schikkingen omtrent de diensten gemaakt, alsook omtrent het herderlijk toezicht over de burgers. Daar er nu een tweede kamp naast het oorspronkelijke kamp gevormd was en generaal

EENE KERKVERGADERING TE DIYATALAWA.

(N.B. De plaat werd in verschillende Engelsche geïllustreerde bladen gepubliceerd als eene vergadering der Boeren te Diyatalawa om den Hertog van York (de Prins van Wallis) te ontvangen, hetgeen natuurlijk eene absolute onwaarheid was).

Roux bij dat kamp zijn verblijf had, nam hij de zorg van dat kamp op zich, dat Krugersdorp werd geheeten, terwijl Ds. Postma voor het andere kamp, Steijnsburg, zou zorgen. Door de beide leeraren werden toen geregelde diensten in de week en 's Zondags in de respectieve kampen gehouden. Ook wisselden zij verscheidene malen de beurten in het een of andere kamp. De kerkeraadsleden der verschillende kerkgenootschappen werden samengeroepen en de hutten allen geplaatst onder toezicht der ouderlingen en diakenen. Daartoe werd vrijwillig door het grooter deel der manschappen in de hutten toegetreden, en zoo werden er eenigszins twee tijdelijke gemeenten alhier gevormd. Men trachtte alhier, zooals wij te zamen in de hutten waren, geen kennis te nemen van kerkelijk verschil, en samen tot elkanders heil te werken. Dadelijk werd ook door de leeraren ingezien de noodzakelijkheid om catechisatie aan te vangen, aangezien er vele jongelieden in het kamp waren. Twee groote catechisatieklassen werden gevormd. En daar het eenigen tijd duurde voor de leerboeken konden aankomen, moest men zich redden met een paar catechisatie-boeken tusschen honderden. Door de predikanten werden eenige afschriften gemaakt, en dan kwamen de jongelieden weder in groepjes samen, om hunne lessen af te schrijven. Opmerkelijk was het dat de lessen hier menigmaal beter gekend werden, dan in vroegere dagen, toen er overvloed van boeken was. Zoo werd er toen reeds aan gedacht, en later het vaste plan gevormd, om de jongelieden die wegens den oorlog de gelegenheid niet hadden, hier belijdenis van geloof te doen afleggen. Dit werd dan ook ten uitvoer gebracht in de maand Januari 1901, toen er door 150 jongelieden belijdenis werd afgelegd. Onder de omstandigheden werd het 't best geoordeeld, dat hier voor de predikanten en opzieners alleen de belijdenis zou afgelegd worden, en dat zij, die dan alzoo aangenomen werden op getuigschriften van hier, eens in hunne gemeenten zouden worden voorgesteld. Op deze wijze zou het ook een daad des geloofs zijn, dat wij het vaste vertrouwen hebben,

om eens weder in onze bedehuizen God samen te verheerlijken.

Van den beginne werden ook Bijbellezingen gehouden onder voorzitterschap van Ds. Postma. Die Bijbellezingen werden door den voorzitter geopend met een inleidend woord over het opgegeven onderwerp, waarin Zijn Eerw. eenige hoofdgedachten uitsprak, en vraagstukken uitlegde. Daarop ving dan de bespreking en de beantwoording van vragen over het onderwerp aan. Deze vergaderingen werden met groote belangstelling bijgewoond. Velen getuigden dat daardoor veel licht voor hen op de Heilige Schrift geworpen werd. Ook werden vele practische vraagstukken uit het dagelijksch leven des Christens behandeld. Menige wenk, nuttig in deze bizondere omstandigheden, werd ons gegeven, en dit was op deze wijze doeltreffender dan in een preek, daar dit in zulk een broederlijke samenkomst nog vrijer uitgesproken werd. Zoo onder anderen, toen uit het Oude Testament behandeld werd, het zijn in de gevangenis van Jozef, werd de gedachte aangegeven: „nu is het voor ons geen tijd van tegenstand, maar om te gehoorzamen aan de bevelen ons gegeven. Er was een tijd van strijd, die niet door allen wel werd aangewend. Waar menigmaal nu het een of ander drukte, moest het geen geest van verzet wekken, maar moesten de gedachten teruggaan om te overdenken in hoeverre wij schuld hadden aan het bittere lot dat nu gedragen moest worden. Deze druk thans gedragen met lijdzaamheid moest ons vormen tot een krachtig, vastberaden volk in de toekomst". Zoo weder, toen uit het Nieuwe Testament het Evangelie van Markus behandeld werd, en wel over de wonderbare genezingen des Heilands. werd er heel wat gesproken over het geloof met het oog op de krankheid die in het kamp heerschte. Zeer hartelijke gedachten over het innerlijke leven des Christus uitgesproken in deze samenkomsten, waren menigmaal tot heerlijke vertroosting en wekten ons op tot ernstig zelfonderzoek.

De komst van generaal Roux werkte veel mede om de bijbellezingen nog levendiger te maken. En evenzoo toen

J. S. M. RABIE.
EX-EDITEUR VAN DE „EXPRESS" (BLOEMFONTEIN).

Ds. George Murray in ons midden kwam, wiens vaderlijke woorden en toelichtingen, geboren uit de ervaringen des levens, geheel de vergadering bezielden. De komst van Ds. G. Murray op 10 November 1900, die bij ons bleef tot 21 Maart van het volgende jaar, was ons een heerlijke bemoediging. Zeer dankbaar zijn wij aan de kerk en de vrienden in de Kaap-Kolonie, voor de liefdevolle zending van Ds. Murray, en aan Zijn Eerw. voor zijne opofferende liefde om zoolang bij ons te vertoeven. Zijn eerste woord, Spreuken 25 : 25 was waarlijk als koud water voor een dorstige ziel, en menig woord daarna was altijd verheffend. Ten allen tijde was hij gereed in de verschillende kampen en hutten de liefelijk vertroostende boodschap van het Evangelie te brengen. Bij alle ontmoetingen had hij altoos voor ieder een woord ter rechter tijd. En waarlijk bij eigen ervaring kunnen wij getuigen, dat wanneer menigmaal de last des levens ons terneder boog, wij van zijn preek terugkwamen, met het hoofd omhoog, en met de ondervinding van David bij Ziglags puinhoop: „Hij sterke zich in den Heere Zijn God". Het was dan ook met een gevoel van droefheid, dat wij hem op den 21sten Maart 1901 moesten vaarwel zeggen. Zijn afscheidswoord aan de krijgsgevangenen van Diyatalawa zal lang in gedachtenis gehouden worden. Bij die gelegenheid werd Zijn Eerw. het volgende adres aangeboden.

Diyatalawa-Kamp, Ceylon, 21 Maart 1901.

Den Wel Eerw. Heer George Murray;

Wel Eerw. Heer en Hooggeachte Vriend!

Gij staat op het punt ons te verlaten. Wij staan op het punt van U afscheid te nemen. Haast keert gij tot de kusten van ons geliefd Zuid-Afrika terug, en wij zullen, naar den raad onzes Gods, nog eene wijle alhier vertoeven: doch aleer gij ons verlaten gaat, stemmen wij saam in het toebrengen van onzen innigen en diepgevoelden dank aan U,

die vrijwilliglijk door de liefde van Christus gedrongen, ons de boodschap des heils kwam brengen. Die woorden die gij ons van Christuswege van tijd tot tijd toeriept, waren ons als zoovele droppelen koud water voor vermoeide zielen; want waarlijk wij waren vermoeid. Gij hebt u niet in den geest in onzen toestand verplaatst, maar zijt er werkelijk ingegaan. Met ons hebt gij in onzen druk gedeeld. Onze tranen hebt gij in het sterfhuis en bij het graf gedroogd, en den gewonden harten bracht gij steeds de olie der vertroosting. Daarenboven waart gij onvermoeid in liefderijke vermaningen, in ernstige waarschuwingen, in teedere bestraffingen, en in de aanwijzing van den kruispaal waar de schuldbeladene zich ontlasten kon. In kerk, in hut, in hart hebt gij niet opgehouden, gedurende uwe omwandeling onder ons, ons ruimschoots van het Hemelsche te voorzien. Den ouden waart gij een deelnemenden broeder, en de jongeren ontvingen steeds uw vaderlijken raad. Doch waartoe meer? Waar uwe tegenwoordigheid en hulp vereischt werden, daar waart gij.

De Groote Herder, vervuld met teedere zorg voor de afgedwaalde, verlorene en verstrooide schapen, heeft u onder Zuid-Afrika's herderen verkoren, om de afgedwaalden, de verlorenen en verstrooiden alhier den eenigen weg te komen aanwijzen. Hem loven wij. U, als Zijn mede-arbeider door den Heiligen Geest danken wij. De familiekring die u als man en vader missen moest, roepen wij uit het verre Oosten een hartelijken dank toe voor zijne ontberingen om onzentwil. De gemeente die U aan ons afstond, voor een tijd, zal bij ons immer in dankbare herinnering leven. Haar gebrek werd onze overvloed. In de Kerk, die u van de noodige middelen voorzag, zien wij het gewillig voertuig van Gods liefde, en in haar worde Gods liefde geroemd.

Wij zullen u missen wanneer gij niet langer, belast met de boodschap des heils, bij de Zuiderpoort de omheining binnentreedt, het kamp rondgaat, en ons bij de Oosterpoort voor wijlen slechts verlaat. Wij zullen u missen naar het

DE KRIJGSOFFICIEREN TE DIYATALAWA.

vleesch. In den geest weten wij, zult gij ons telkens weer op de breede voetbank van Gods genade-troon ontmoeten, en met ons zult gij één zijn in dankzeggingen en smeekingen. In dat bewustzijn van onze eenheid en onafscheidbaarheid, roepen wij eendrachtelijk u toe: Tot wederziens! Vaarwel! En zoo het voor altoos zij: Vaarwel!

Daar na Nieuwjaar, op 12 Januari, met een nieuw getal krijgsgevangenen nog twee leeraren kwamen, Ds. Minnaar van Heilbron, en Ds. Thom van Frankfort, werd er weder een nieuwe regeling van diensten gemaakt. Meer plaatsen voor de godsdienstoefeningen, 's Zondags en in de week, werden aangewezen waar gelijktijdig, beurtelings door de verschillende leeraren, dienst gehouden kon worden. Hunne komst was tot grooten zegen voor het kamp, daar zij de volle overtuiging hadden dat zij naar den raad des Heeren hierheen gezonden waren, om in dit groote arbeidsveld dat hier is, nuttig te zijn. De bijbellezingen werden nu ook nog onderhoudender. Eene algemeene kerkeraadsvergadering van alle kerkeraadsleden werd samen geroepen, door wie eene nieuwe regeling van toezicht op de hutten werd vastgesteld, alzoo dat de verschillende predikanten met de aangewezen kerkeraadsleden, elk over een zeker deel hutten toezicht zullen houden. Nog werd ook door Ds. George Murray een broederlijk onderhoud aangericht, waar steeds een onderwerp betrekking hebbende op het geestelijk leven, besproken werd. Deze bespreking uit de ervaring des levens getoetst aan Gods woord, was menigeen tot leiding, terechtwijzing, bemoediging en opwekking.

Ook de jongelieden richtten verschillende vereenigingen op tot bespreking van Gods woord, en tot samenkomst voor gebed. Zij getuigen dat deze vereenigingen hier nog meer doeltreffend zijn dan in het vaderland, omdat zij beter en geregelder kunnen bijgewoond worden, en omdat waar geen werkzaamheid hier aftrekt, de aandacht krachtiger op het onderwerp ter overdenking kan gevestigd worden. Er bestaat ook

eene Strevers-vereeniging met ongeveer 200 leden, waar de jongelieden arbeiden tot elkanders geestelijke opbouwing, en steeds overwogen wordt wat door hen als werkende Christenen ook hier gedaan kan worden, tot opbouwing van God's Koninkrijk. Uit deze vereeniging zijn later vele takken ontstaan, die thans ongeveer 600 leden tellen. Behalve deze vereenigingen open voor allen, zijn er ook verschillende debatsvereenigingen. In deze laatsten worden zaken uit onze verledene geschiedenis overwogen, om daardoor te wijzen op onze gebreken en tekortkomingen. En evenzoo worden vragen omtrent de toekomst overwogen en behandeld, om te verstaan wat onze gedragslijn in de toekomst moet zijn. Deze debatten zullen veel doen om een vast karakter bij ons volk te vormen, en hun een beslist beginsel in te prenten. Vooral verwachten wij veel zegen van deze besprekingen, daar de vraagstukken steeds in christelijken geest behandeld worden. De debatsvereenigingen voor de meergevorderden worden geleid door Generaal Roux.

Eene zaak waarin wij heerlijk slaagden, was de oprichting eener school. De school toch had zijn oorsprong aan de catechisatie te danken. Bij de catechisatien werd bevonden dat er jongelieden, en zelfs van meergevorderden leeftijd waren, die niet genoegzaam lager onderwijs genoten hadden, om een gewone catechisatie te kunnen volgen. Zoo werd besloten eerst geene school op te richten, maar een klas te vormen om gemelde personen voorwaarts te helpen, en daarvoor een onderwijzer uit onze geringe middelen te engageeren. Middelen waren er ook eigenlijk niet te vinden; men begon in het geloof, verwachtende dat de middelen wel zouden komen. Deze klas werd dadelijk een school, daar ook vele andere jongelieden, die begeerig waren onderwijs te genieten, zich aanboden. Al dadelijk was één onderwijzer niet genoeg. Telkens moesten er nog onderwijzers bijgevoegd worden, en nu heeft de school zes onderwijzers. Hoofdonderwijzer is de heer S. W. Pienaar, vroeger van Winburg. Zijne assistenten zijn de heeren: C. R. Ferreira en J. S. Kruger, vroeger van

EEN TAK DER STREVERS-VEREENIGING.

het distrikt Ladybrand, en de heeren G. Theron van Fouriesburg, F. van Biljon van Thaba Nchu, en J. Haupt, vroeger van Ficksburg. Het onderwijs in de school begint met elementair onderwijs, en gaat tot de hoogere vakken, stelkunde, meetkunde enz. Men was door de begeerte der jongelieden tot voortzetting hunner studien van het oorspronkelijk doel afgeleid. Op dit doel werd weder teruggekomen, na de aankomst van Ds. Minnaar en Thom, toen er eene catechisatie klas voor gehuwden, onder leiding van Ds Thom, gevormd werd. Zoo biedt dus ook onze verbanning eene gelegenheid aan diegenen, die er anders misschien niet toe gekomen zouden zijn, om belijdenis des geloofs af te leggen. Zeker zal menigeen dezer ook eens God danken voor de verbanning naar Ceylon.

Met de leermiddelen van de school was het ook eerst moeilijk, maar in behoefte is men vindingrijk. Het ging aan, hoewel er geen boeken waren. Men nam maar als in de dagen van ouds, den Bijbel voor leerboek. Ook deze waren nog schaarsch. In elke hut was er eerst maar een Bijbel, voor algemeen gebruik, die dagelijks aan de school geleend werd. Spoedig echter, nadat wij aldus begonnen waren, kregen wij milde fondsen van Nederland en Zuid-Afrika, en ook werden ons vele bijbels en psalm- en gezangboeken en andere boeken op letterkundig en geestelijk gebied gezonden. Zoo werden wij in staat gesteld om eene goede bibliotheek te vormen, welke in twee hutten geplaatst werd; het eene gedeelte bevattende een algemeene leesbibliotheek, en het andere gedeelte stichtelijke lectuur. Geregeld elken dag, behalve Zondag, waren deze bibliotheken open, en de leeslust werd zeer bevorderd. Het was een lust 's middags te zien hoe druk deze bibliotheken bezocht werden, waar men nauwelijks binnen den gestelden tijd er mee door kon, om de boeken der lezers te wisselen. Wij gelooven dat ook in dit opzicht onze gevangenis veel doen zal, voor de ontwikkeling van ons volk, daar men hier er van zelf toe gebracht wordt, tot vaststelling der gedachten, om veel meer te lezen dan anders

zou gedaan worden. Toch merken wij op, dat er sommigen zijn, die niet lezen. Wij zien eenigen die grootelijks den dag doorbrengen met Croquet-spel, of iets dergelijks. Natuurlijk is er niets aan te merken op zulke spelen, en vooral in onze eentonige gevangenis vinden wij het goed, dat men op deze wijze wat afleiding zoekt. Maar als men zijn geheelen tijd daaraan wijdt, dan toont men de ernst des levens niet te voelen.

De milde fondsen van Nederland en Zuid-Afrika stelden ons in staat, onze onderwijzers te salarieeren tegen £ 2 per maand (zegge 30 Rupees). Als wij aan het bijeenbrengen van deze fondsen denken, dan vervult ootmoedige dankbaarheid onze harten. Een fonds dat grootendeels bijeengebracht is, zoowel in Nederland als in Zuid-Afrika, door centen die soms gespaard werden met ontbering van de noodzakelijkste levensbehoeften. Daarom werd dan ook in de besteding van deze fondsen zorgvuldiglijk te werk gegaan, en thesauriers benoemd, die conscientieus moesten waken over de rechte besteding. Deze thesauriers waren Generaal Roux, Ds. Postma en Dr. Van Houten. Toen Dr. Van Houten naar Ragama vertrok, kwam de heer Fucke in zijn plaats. De rechte besteding van deze fondsen veroorzaakte heel wat moeite, meer dan men zou denken. Om dit te beseffen, moet men eerst in een groot kamp van krijgsgevangenen geweest zijn. Een ieder dringt er op aan, dat naar zijn wenschen zal worden gehandeld. Men heeft veel tijd om handen, en wil alles recht maken met veel praten. Jammer dat wij hierin moesten merken, dat de zelfzucht, de bron van zooveel ellende, ook nog zooveel invloed uitoefende. Maar toch, met wijs beleid werden alle zaken op het rechte spoor geleid. Uit deze fondsen kregen wij ook de gelegenheid om onze herstellende kranken, die uit de hospitalen kwamen, soms te spoedig en nog geheel zwak, te voorzien van versterkende voedingsmiddelen. Want in dezen tijd waren er zooveel herstellende kranken, dat wij nauwelijks in de behoeften van allen konden voorzien. Zwaar had de hand des Heeren ons geruimen tijd met doodelijke krankheid

EEN SCHOOL TE DIYATALAWA.

gedrukt. In het begin toen er nog maar een klein getal onzer hier was, was er geen krankheid; slechts enkele personen waren in het hospitaal wegens zwakheid. Van af onze komst op 9 Augustus tot 14 September was er geen sterfgeval. In dien tijd wanneer wij op parole uitgingen, en het kerkhof uit de verte aanschouwden, kwam menigmaal de vraag op, wie zullen hier op den doodenakker achter gelaten worden? Toen hadden wij nog geen denkbeeld dat er spoedig zooveel graven daar zouden gedolven worden. Het eerste sterfgeval bracht ons in een zeer terneer gedrukte stemming, want het was te wijten aan een strijd tusschen twee krijgsgevangenen. Juist omtrent dezen tijd heerschten de mazelen in ons kamp. Maar waarlijk in deze bezoeking was de Heer ons zeer genadig. Schoon er over de 300 zieken waren, en daaronder vele bejaarde menschen, waren er slechts zes sterfgevallen. Doch deze bezoeking van de hand des Heeren werd niet ernstig ter harte genomen in ons kamp. Want, schoon wij aan de eene zijde konden melding maken, dat de godsdienst der vaderen velen bezielde, en daardoor in den beginne alzoo ineens de betrachting van den dienst des Heeren tot stand werd gebracht, zoo heerschte er toch veel lichtzinnigheid in ons kamp. Zoo moesten de predikanten met allen ernst getuigen tegen Sabbath's ontheiliging, waar 's Zondags sommigen die het in ons land nooit zouden hebben gedaan, hier gebruik maakten van de winkeltjes die in het kamp waren. Ook moest heel ernstig gesproken worden tegen het dobbelspel. Denkende over dit alles, moesten wij getuigen met Jeremia: „waar ons volk geslagen werd, heeft het nog geen pijn gevoeld". Zooals wij opmerkten, was gedurende het heerschen van de mazelen Gods goedertierenheid en sparende liefde zoo groot, en waar dit niet ter harte genomen werd, ging de Heere voort ons te kastijden. Volgens het woord van Amos: „de strik zal van de aarde niet weggenomen worden, tenzij er wat gevangen zij", werd Gods kastijdende hand over ons verder uitgestrekt. De koorts, de typhuskoorts, was in ons kamp uitgebroken. Op den

30sten October was het eerste sterfgeval, en van dien tijd volgden de sterfgevallen menigmaal dagelijks elkander op. De hospitalen werden gevuld; telkens moesten nieuwe hutten voor de koortslijders ingeruimd worden. Op schrikbarende wijze eischte de ziekte hare offers in de maanden November en December, zoodat er tegen het einde van December op éénen dag zeven lijken werden begraven, twee in den morgen en vijf in den namiddag. Stel u dat voor, lieve lezer; eene begrafenis waar vijf lijken achter elkander grafwaarts gedragen worden. Ja waarlijk, wij gevoelden de kracht van Jesaias woorden: „Wij allen vallen af als een blad". Maar Gode zij dank, hier werd ook bewaarheid dat kernachtig woord des Heilands: „Het tarwegraan moet in de aarde gelegd worden, en sterven om veel vrucht voort te brengen".

Die ernstige roepstemmen des doods bleven niet ongezegend in ons kamp. De stemme des Heeren werd door velen gehoord. Menigeen gevoelde de waarheid: „De mensch gaat naar zijn eeuwig huis". Velen trof de gedachte: „de weg door het hospitaal naar den doodenakker kan ook mijn weg zijn." Er kwam ernst in ons kamp. Menigeen zal eens, wanneer God ons in ons vaderland teruggebracht heeft, geen berouw hebben van zijne gevangenis in Ceylon. En zal er niet eens in den Hemel een loflied aangeheven worden over den weg die over Ceylon heeft geleid? Dan wanneer Gods schilderstuk afgewerkt is in den Hemel der heerlijkheid, en op geheel Gods weg kan teruggezien worden, dan zal het verstaan worden: Ceylon kon in Gods plan niet gemist worden.

O! diepte des Rijkdoms, beide der Wijsheid en der Kennisse Gods! hoe ondoorzoekelijk zijn Zijne oordeelen en onnaspeurlijk Zijne wegen! Uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen.

Hier zit de balling. O! wat ramp!
Balling in Diyatalawa kamp,
    Sla mijn ellende ga!
Ceylon! uw schoonheid streelt mij niet,
Brengt mij geen troost in mijn verdriet.
    'k Verlang naar Afrika.

DE ONDERWIJZERS TE DIYATALAWA.

Hier zit ik nu, op vreemden grond,
En staar wanhopend in het rond,
    Geen enkel lichtstraal meer.
Zoolang vergeefs op hulp gewacht,
't Is alles nu één zwarten nacht,
    Ontferm! ontferm U, Heer!

'k Slaap ongerust; 'k zie in mijn droom,
Mijn graanveld rijp, mijn vrucht'bren boom,
    Mijn schapen duizendtal.
'k Word wakker, en helaas! helaas!
Het was de droom van eenen dwaas
    'k Bezit nu „Niet met al."

Ik droom. Aan d' oevers van de Vaal,
Staat lachend in de zonnestraal
    Mijn woonhuis, grootsch gebouw.
'k Word wakker. In een ak'lig hut,
Dat ze van 't gure weer beschut,
    Verbergt zich kind en vrouw.

Mijn paardenstal, mijn korenschuur,
Mijn kraal, omringd met sterken muur,
    Mijn eens zoo vruchtbaar tuin;
Geheel en al tot asch verbrand,
Door 's vijands onweerstaanbre hand,
    't Ligt alles nu in puin.

Wie zorgt nu voor mijn vrouw en kind?
Heb ik nog daar een enk'len vrind?
    Die hun erbarming toont?
Klopt in ons land, zoo zeer verward,
Nog warm voor hen een broederhart?
    Hij worde rijk beloond!

Maar is er dan geen hooger macht,
Die eens verdrijft den donk'ren nacht,
    Van 't hart zoo diep gegriefd?
Is nergens uitkomst, nergens licht?
Is er geen noordstar in 't gezicht
    Die de duisternis doorklieft?

Uw oor, o Heer, is toch niet doof!
Vergeef, vergeef mijn klein geloof,
Gij kent uw maaksel, Heer!
Ge hebt zelf gezegd: „Het vleesch is zwak"
En o! Gij ziet der jam'ren pak
Drukt „vleesch en hart" ter neer.

Ja, eeuwig dank, Gij zijt de Heer
Dat woord geeft moed en blijdschap weer,
Een lichtstraal in mijn ziel;
Des aardrijk's roer is in Uw hand
Die hand, die 't gansch heelal omspant,
Waaraan nooit iets ontviel.

Daarin is 't dat ik mij veilig vind,
Ook veilig daar mijn vrouw en kind,
Waar nimmer iets ons deert.
Want zeker weet ik dat ons naam
Is in die Hand, met andere saam
Voor eeuwig gegraveerd.

Nu hef ik, wat op aard m' ook wacht
Een lofzang aan, zelfs in den nacht
Aan mijnen God en Heer;
Mijn hoogste goed, mijn zalig lot,
Vind ik reeds hier bij mijnen God,
Ik vrees geen onheil meer.

Bereik ik eens dat huis omhoog,
Dat huis ver boven wolkenhoog,
Dan val ik Hem te voet;
Dan prijs ik Hem voor ied're ramp
Ceylon! ik prijs Hem voor uw kamp,
Daar is uw bittere zoet.

Dan zing ik daar eene nieuwe lied,
Dat ik reeds hier begon,
Dan „dankt voor al 't geleden kwaad,
De balling van Ceylon."

HET HOSPITAAL VOOR HERSTELLENDEN BIJ HET STATION.

Aanvulling op Hoofdstuk XV.

Schrijver van dit hoofdstuk arriveerde in Diyatalawakamp op Donderdagmorgen, 16 Mei 1901, dus kort nadat schrijver des vorigen hoofdstuks het kamp had verlaten, om op parole elders op dit eiland te wonen. Vandaar dat dit hoofdstuk slechts kortelijks de verdere indrukken, door het maatschappelijk en godsdienstig leven in het kamp opgewekt, zal weergeven. Over het een en ander dat treffend was, worden eenige aanmerkingen gegeven.

Oppervlakkig zou men denken dat onder zulke omstandigheden in zulk een kamp samengebracht, een vijfduizendtal burgers van Vrijstaat en Transvaal in groote liefde en eensgezindheid zouden samen wonen; dat ieder persoon ieder ander in het kamp zou kennen; dat opgewektheid en vroolijkheid niet aangetroffen zouden worden; dat het heele kleed des kamps somber zou zijn. Dat althans waren de gedachten waarmede schrijver dezes bij zijn aankomst het kamp binnentrad. Wat een ontnuchtering! Ieder scheen tevreden en zelfs blijmoedig. Men hoorde veel meer lachen dan zuchten. Waarlijk! ons volk draagt zijn hart niet op zijn mouw.

Het was Hemelvaartsdag. Men begon zich langzaam naar de verschillende plaatsen der aanbidding te wenden. Zulke plaatsen zijn er verscheidene. Immers nadat Ds. Murray en Postma het kamp hadden verlaten, zijn er nog de volgende Evangeliedienaars overgebleven: Ds. Thom en Minnaar; Eerw. Roux en Generaal Roux, terwijl schrijver dezes thans in het werk trad. Al de plaatsen der aanbidding zijn vol. In Diyatalawa is een ledige of half volle plaats der aanbidding, een haast onbekend ding.

De grashut of beter nog palmhut wordt binnengetreden. Er bevindt zich een gehoor van zoowat 1800 mannen. Het gehoor is ernstig en opgewekt. Maar men denkt, terwijl men die schare overziet, haast aan geen neerslachtigheid. Zoo is het ook met de biduren. Er is ernst maar geen hangende hoofden, en niet veel zuchtende borsten; behalve nu en

dan, als er snaren worden aangeroerd die niet anders kunnen dan trillen.

Ook in de gesprekken buitenaf vindt men dezelfde klank, alsof men zich voor het oogenblik had thuis gemaakt, om den verderen afloop der zaken met geduld en vertrouwen af te wachten. Het moest voor de menigte een ontzettende tijding geweest zijn, die hun werd medegedeeld bij de vredeverklaring. Men had het zoo niet verwacht, veel minder gewenscht; van daar dan ook zeker de opgewondenheid en verkeerde dingen waarvan men verneemt tegen het einde van het verblijf op Ceylon.

De groote vergaderingen der vele Strevers-vereenigingen en Jongelieden-Vereenigingen werden druk bezocht en waren altijd zeer verkwikkend. Men kon er opmerkingen hooren en gebeden afluisteren, die het hart roerden en opwekten. Men had er soms gecombineerde vergaderingen van jonge menschen en oude menschen met verjongde harten, die eenvoudig verrukkelijk waren. Immers men had een Heer leeren kennen, die onder de treurigste omstandigheden het hart kan verblijden en vertroosten. Zoo zelfs dat èn heidenen èn christenen op het eiland woonachtig, het moesten erkennen dat de krijgsgevangenen vreugde hadden die zij niet kenden. Zelfs hebben heidenen verzekerd, dat zij geen bezwaar hadden met den God der Boeren bekend te worden, omdat die God, huns inziens, heilig en gelukkig maakt.

„Maar was het alles dan zoo mooi?" vraagt de lezer. Neen vriend, dan zou de mensch geen zondig mensch meer zijn. Er waren ook daar te zien spotters, dobbelaars, sabbathschenders, luiaards en onverschilligen van iedere soort. En zij werden daar op hun best, of beter gezegd hun slechtst gezien. Men kon er niet halve maatregelen nemen.

Het kampleven heeft echter zeer donkere zijden ook. Daar ziet men soms onze jonge menschen op hun zwakst, vooral in hunne houding tot de ouderen. Daar ziet men soms ook eenige ouderen, die eerder jongeren ergeren dan hen voorthelpen. Daar verneemt men vaak twist over nietigheden

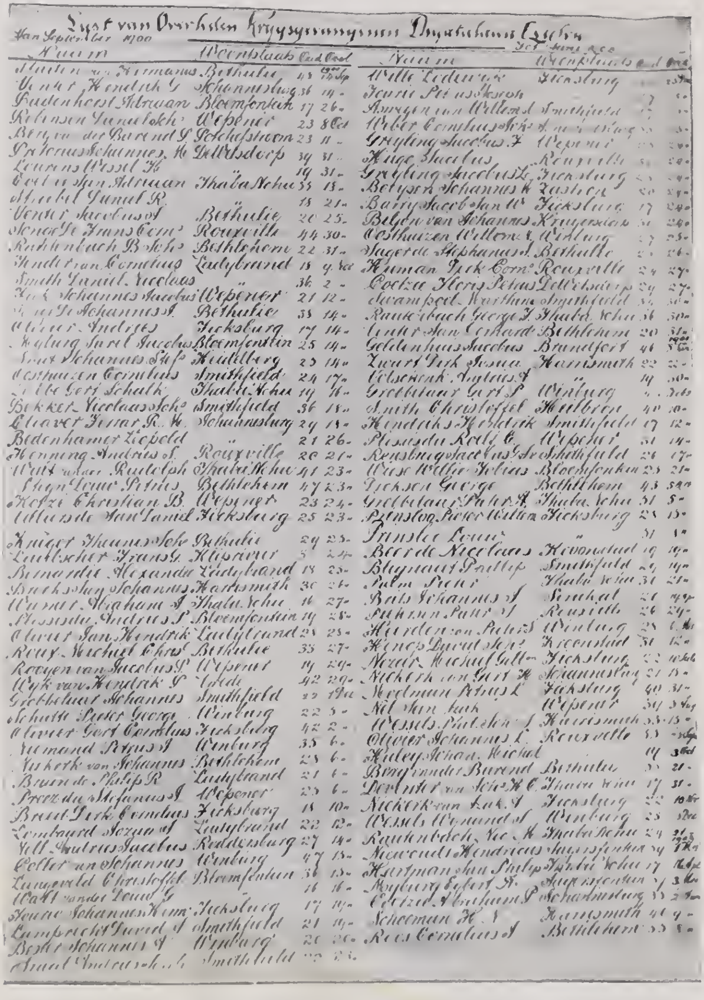

Lijst van Overleden Krijgsgevangenen Diyatalawa [illegible]

Van September 1900 — Tot [illegible]

Naam	Woonplaats	Oud	Overl.
Muller van Hermanus	Bethulie	48	21 Sep
Venter Hendrik G.	Johannesburg	36	14
Badenhorst Adriaan	Bloemfontein	17	26
Robinson Daniel Jch.?	Wepener	23	8 Oct
Berg van der Barend J.	Potchefstroom	23	11
Pretorius Johannes H.	Dewetsdorp	39	31
Lourens Wessel H.		19	31
Beer de Jan Adriaan	Thaba Nchu	33	13
Strebel Daniel R.		18	21
Venter Jacobus J.	Bethulie	20	25
Klerk de Frans Corn.	Rouxville	44	30
Rautenbach B. Joh.	Bethlehem	22	31
Heerden van Cornelius	Ladybrand	18	4 Nov
Smith Daniel Nicolaas	"	36	2
Kok Johannes Jacobus	Wepener	21	12
Klerk de Johannes J.	Bethulie	38	14
Olivier Andries	Ficksburg	17	14
[illegible] Jurel Jacobus	Bloemfontein	25	14
[illegible] Johannes Steph.	Heidelberg	23	14
Oosthuizen Cornelius	Smithfield	24	17
Tebbe Gert Schalk	Thaba Nchu	19	16
Bekker Nicolaas Joh.	Smithfield	36	18
[illegible] Isaac R. H.	Johannesburg	29	18
Bodenhamer Leopold	"	21	26
Henning Andries J.	Rouxville	20	21
Walt van der Rudolph	Thaba Nchu	41	23
Steyn Louw Petrus	Bethlehem	47	23
Kotze Christian B.	Wepener	23	24
Villiers de Jan Daniel	Ficksburg	25	23
Kruger Thomas Joh.	Bethulie	29	23
[illegible] Frans G.	Kliprivier	[illegible]	24
Bernardie Alexander	Ladybrand	18	25
Broekshuizen Johannes	Harrismith	30	26
[illegible] Abraham J.	Thaba Nchu	16	27
Plessis du Andries P.	Bloemfontein	19	28
Olivier Jan Hendrik	Ladybrand	28	28
Roux Michiel Chris.	Bethulie	33	27
Rooyen van Jacobus P.	Wepener	19	29
Wyk van Hendrik P.	[illegible]	42	29
Grobbelaar Johannes	Smithfield	22	1 Dec
Schutte Pieter George	Winburg	22	3
Olivier Gert Cornelius	Ficksburg	42	2
Niemand Petrus J.	Winburg	35	6
Niekerk van Johannes	Bethlehem	23	6
Bruin de Philip R.	Ladybrand	21	6
Preez du Stefanus J.	Wepener	23	6
Brand Dirk Cornelius	Ficksburg	18	10
Lombard Jozua J.	Ladybrand	22	12
Nell Andries Jacobus	Reddersburg	27	14
[illegible] van Johannes	Winburg	47	15
Langeveld Christoffel	Bloemfontein	36	15
Walt van der Louw G.		16	16
[illegible] Johannes Herm.	Ficksburg	17	19
Lamprecht David J.	Smithfield	21	19
Bester Johannes J.	Winburg	20	20
[illegible]	Smithfield	[illegible]	[illegible]
Witte Lodewijk	Ficksburg	[illegible]	25 Jan
[illegible]		[illegible]	[illegible]
Jurgen van Willem J.	Smithfield	[illegible]	[illegible]
Weber Cornelius Joh.	[illegible]	[illegible]	3
Greyling Jacobus J.	Wepener	[illegible]	20
Kruger Jacobus	Rouxville	51	22
Greyling Jacobus L.	Ficksburg	[illegible]	24
[illegible] Johannes H.	Zastron	20	24
Barry Jacob Jan W.	Ficksburg	17	24
Bergen van Johannes	Krugersdorp	51	26
Oosthuizen Willem J.	Winburg	17	25
Jager de Stephanus J.	Bethulie	[illegible]	26
Human Dirk Corn.	Rouxville	24	27
Coetzee Floris Petrus	Dewetsdorp	24	27
Swanepoel Matthias	Smithfield	[illegible]	30
Rautenbach George J.	Thaba Nchu	36	30
Venter Jan Gerhardt	Bethlehem	20	31
Geldenhuis Jacobus	Brandfort	46	5 Feb
Zwart Dirk Josua	Harrismith	22	[illegible]
[illegible] Andries J.	"	19	30
Grobbelaar Gert P.	Winburg	[illegible]	3
Smith Christoffel	Heilbron	40	10
Hendriks Hendrik	Smithfield	17	12
Plessis du Roelf C.	Wepener	51	14
Rensburg Jacobus J. v.	Smithfield	26	17
Wiese Willem Tobias	Bloemfontein	23	21
Dickson George	Bethlehem	43	5 Mrt
Grobbelaar Pieter A.	Thaba Nchu	51	8
Rensburg Pieter Willem	Ficksburg	23	13
[illegible] Louw	"	51	[illegible]
Beer de Nicolaas	Kroonstad	19	19
[illegible] Phillip	Smithfield	29	19
Palm Pieter	Thaba Nchu	31	21
[illegible] Johannes J.	Senekal	21	24
[illegible] Pieter J.	Rouxville	26	29
Heerden van Pieter J.	Winburg	28	6 Apr
[illegible] Daniel Steph.	Kroonstad	31	12
Meyer Michiel [illegible]	Ficksburg	22	[illegible]
Niekerk van Gert H.	Johannesburg	21	15
[illegible] Petrus L.	Ficksburg	40	31
Nel Jan Jacob	Wepener	54	3 Aug
Wessels Pieter Johs. J.	Harrismith	33	15
Olivier Johannes L.	Rouxville	33	[illegible]
[illegible] Johan. Michiel		19	3 Oct
Berg van der Barend	Bethulie	[illegible]	21
Merwe van der Joh. H. C.	Thaba Nchu	17	31
Niekerk van Jac. J.	Ficksburg	22	10 Nov
Wessels Wynand J.	Winburg	23	5 Dec
Rautenbach Nic. H.	Thaba Nchu	24	[illegible]
Nieuwoudt Hendricus	Bloemfontein	29	[illegible]
[illegible] Philip	Thaba Nchu	17	[illegible]
Meyburg Egbert H.	Bloemfontein	[illegible]	[illegible]
Coetzee Abraham P.	Johannesburg	33	[illegible]
[illegible] H. J.	Harrismith	41	4
Rees Cornelius J.	Bethlehem	33	8

LIJST DER OVERLEDENE KRIJGSGEVANGENEN VAN DIYATALAWA KAMP.

en gebrek aan inschikkelijkheid die bedroevend is. Daar vindt men wantrouwen en achterdocht, kwaadspreken en leugentaal. Daar vindt men in één woord ondeugden van duizenden bij elkander. En toch als het tot vergelijken met anderen komt, iets dat zeker niet wenschelijk is, dan danken wij God voor dat, wat Hij in staat is van een armen Afrikaner te maken. Vloeken, vechten; hoe zeldzaam!

En nu een kort woord, gewijd aan de gedachtenis van de geestelijke leidslieden die er waren.

Ds. P. Postma, B. A. van Pretoria. De Heer zij gedankt voor dezen Zijnen dienstknecht. Arbeidzaam en inschikkelijk om ook hen, die niet tot zijn kerkgenootschap behoorden, te gemoet te komen, zoo zelfs dat enkele zijner gemeente- en kerkeraadsleden meenden, dat hij te veel toegaf.

Ds. George Murray van Oudtshoorn, die vier maanden lang met groote liefde en zeer ruimen zegen heeft gearbeid tot vertroosting en opwekking.

Ds. P. H. Roux van Senekal, de hooggewaardeerde Generaal, die steeds als een wakker held, zijn groot en krachtig werk deed, tot afbreking van Satan's rijk.

Ds. Geo. Thom van Frankfort; zeker zal hij niet vergeten worden, die zoo stil en conservatief en vol liefde, vooral voor verwaarloosden en verachten, zorgde, en ten spijte van lichaamskwelling steeds deed wat hij doen kon.

Ds. D. Minnaar van Heilbron, die zich door snelle bewegingen, veelvuldige werkzaamheden, organiseeren, en geloofsfrischheid steeds onderscheidde. Eerw. Henry Roux van Bethlehem, die met veel onrecht, meer nog dan eenig ander predikant, kennis maakte en toch met geduld en nederigheid een voortreffelijk werk deed.

God heeft deze broeders gebruikt tot zegen voor ons volk in dat verre eiland. Het volk zal Hem dankbaar zijn, en de trouwe Opperherder zal hen loonen,

Aan het begin werd gezegd wanneer schrijver dezes in het kamp kwam; laat dit er slechts nog bijgevoegd worden dat op 25 Februari 1902, hij vriendelijk, doch beslist uit het

kamp werd gezet, en naar Zuid-Afrika verzonden. nadat hij waarschijnlijk de tien gemakkelijkste maanden zijns levens aldaar had gesleten. Een eer en voorrecht was het hem geweest, aldaar te arbeiden. Eene liefde waarvoor hij niet genoeg dankbaar zal kunnen zijn, werd hem aldaar, vooral door onze jongelingsschap, bewezen. De Heer zij er voor geloofd.

HOOFDSTUK XVI.

Dingaansdag in Diyatalawa-kamp gevierd.

Ook Dingaansdag werd alhier in onze ballingschap op plechtige wijze gevierd. Merkwaardig dat 16 December 1900 juist viel op den dag des Heeren, even als in het jaar 1838, toen deze gedenkwaardige dag in onze geschiedenis ontstaan is. Op den vorigen dag was eene samenkomst in de recreatie zaal gehouden, waar de geschiedenis onzer voorouders weder levendig in herinnering werd gebracht. De vergadering werd bijgewoond door een ruim aantal belangstellenden, en werd geleid door Generaal Roux, die naar aanleiding van Openb. 2 : 5 kortelijks, doch ernstig aanhaalde, dat wij gedenken moeten van welke voorouders wij afstamden.

„Ons bloed is verdund geworden, en wij zijn afgeweken van de inzettingen onzer voorouders” zeide hij. Zijne woorden maakten een grooten indruk op de vergadering. Niemand kon zijne woorden tegenspreken en een gevoel van schuld overmeesterde ons. Andere sprekers spraken ook met ernst over de geschiedenis van ons volk: hoedat onze voorouders omringd door duizende bloeddorstige kaffers, den Heer hunne geloften maakten, en de Heer op wonderbare wijze telkens uitredding gaf.

Nadat opwekkende aanspraken geleverd waren, werd een debat aan de orde gebracht: „Wat behoort onze taal voor

SPELEN TE DIYATALAWA.

TRANSVAAL VS ORANJE VRIJSTAAT.

de toekomst te zijn, Hollandsch of Afrikaansch?" Aan de bespreking van dit onderwerp nam de vergadering met veel geestdrift deel. Bij de stemming bleek het, dat de overgroote meerderheid meende dat Afrikaansch de taal der toekomst moet zijn. Met veel ernst werd ook gesproken van de vruchten die Jongelings-Vereenigingen afgeworpen hebben. Met veel genoegen en aandacht werd er geluisterd naar de aanspraken, die op bekwame wijze door eenige sprekers geleverd werden. De vergadering werd door Ds. George Murray mét dankgebed gesloten, en na eenige verzen van de volksliederen van den Vrijstaat en Transvaal te hebben gezongen, ging de vergadering uiteen.

Zondag 16 December 1900 zal lang blijven leven in de gedachten van de bannelingen van Diyatalawa Kamp. De vroege Sabbath-morgen van 16 December 1838 was een ontzettende morgenstond. Terwijl nog geen lichtstraal van den dageraad door de duisternis drong, werd alreeds het helsch geschreeuw der barbaren aangeheven. Het was onzen voorouders een Sabbath-morgen die met verschrikking begon; maar evenals de dageraad de duisternis verdrijft, zoo werd het spoedig licht, en de avond van dien dag gaf ruime en ongekende stof tot dankbaarheid. Ja! onze voorouders moesten met dankbare harten uitroepen: „God heeft groote dingen aan ons gedaan." De herinnering van dien dag stemt den Afrikaner immer tot rust en ernst. Op den vorigen dag was de geschiedenis weder levend geworden. Die levendige herinnering had een krachtige overtuiging bij ons als bannelingen opgewekt. Het kleine Afrikaansche volk zou uitgedelgd geweest zijn, ware het niet Gods wil ons in Zuid-Afrika tot een volk te vormen. Onder dezen indruk waren wij dan bij elkander gekomen, in de recreatiezaal, en de verschillende predikanten die op dien Sabbathdag den godsdienst leidden, spraken zeer ernstig naar aanleiding van deze groote gebeurtenis.

Niet alleen werd op de verledene geschiedenis gewezen; het volk werd bepaald bij den tegenwoordigen toestand en

de vraag gesteld: „God toch is onveranderlijk in Zijn trouw, en Zijn Almachtige hand is niet verkort. Zijn aangezicht is echter voor ons verborgen, en waarom? Omdat wij van de oude wegen van de rechten des Heeren waren afgeweken. Men moest tot een stilstand komen. Er moet gevraagd worden naar de oude wegen. De beslistheid onzer voorvaderen moet weer bij ons aangekweekt worden. De waarheidsliefde die bij hen gevonden werd, wordt bij ons volk grootendeels gemist. De ware godsdienst, die door hen in eenvoudigheid en oprechtheid onderhouden werd, is bij ons geworden, eene uiterlijke, eene vormelijke dienst. De prediking van dien dag in ballingschap was eene ernstige boetprediking, zooals gezien zal worden uit de predikatie, die wij hier laten volgen.

PREEK, uitgesproken door Ds. George Murray, op Dingaansdag 16 December 1900 in het Diyatalawa Kamp.

Zefanja III: vs. 19: „Ziet, Ik zal te dien tijde al uwe verdrukkers verdoen: en Ik zal de hinkende behoeden en de uitgestootenen verzamelen, en Ik zal ze stellen tot eene lof en tot een naam in het gansche land, waar zij beschaamd zijn geweest".

Toen wij eenige jaren geleden in den Vrijstaat reisden, hadden wij het voorrecht ook Vechtkop te bezoeken, en op de plaats te staan waar de waardige voortrekker, Sarel Cilliers, op zoo wonderbare wijze uit gered werd. Het is onmogelijk om het gevoel te beschrijven, dat zich van ons meester maakte, toen wij er aan dachten hoe een handvol trekkers de bloeddorstige horden verdreef. Waarlijk, men kon ze beschrijven als hinkenden en uitgestootenen, vergeleken met de duizenden, die aanvielen; maar de vijand werd verdreven, en terwijl zij God al de eer gaven, werd hun heldendaad, en wordt die nu nog, met lof en roem genoemd.

En zoo is het ook met den slag tegen Dingaan. Nooit hebben wij iets in de geschiedenis gelezen, dat ons meer

aangreep dan de plechtige gelofte door denzelfden held, zoo plechtig op een kanon uitgesproken, in den dag der benauwdheid. Wat er toen gebeurd is weet gij — hoe dat een aantal mannen die weer uitgestootenen en hinkenden in vergelijking met den vijand kunnen genoemd worden — verlost werd van de overmacht van ontelbare bloeddorstige barbaren. Zij schreven die overwinning aan God toe, wien zij hunne geloften gedaan hadden; Hem gaven zij al den roem en lof en eer.

Waar vinden wij in de geschiedenis eene meer heerlijke verlossing, eene meer roemrijke overwinning? Maar hoe is het vandaag met ons gesteld? Waar zijn wij, het nageslacht van zulke voorouders? Bannelingen in een vreemd land. En wat is de oorzaak? Hebben wij geen reden daartoe gegeven? Zou de Heere geen twist met ons hebben?

Beschouwen wij nu het tekstwoord en letten wij: *a*) Van wie hier gesproken wordt; *b*) welke belofte hier gedaan wordt.

Hier wordt gesproken van de hinkenden en uitgestootenen. Vooraf wordt in dit hoofdstuk gezegd hoe God Zijn oordeel over hen gebracht had, door de volkeren bijeen te brengen om hen te verwoesten, maar toen zij daaronder geworden waren een arm en ellendig volk, toen kwam het keerpunt.

Mijne hoorders! Hoe heeft de Heer ons als een volk vernederd en wanneer zal het keerpunt komen? Wanneer wij in eigen oogen worden een arm en ellendig volk hinkende en uitgestooten.

Hinkende. Wij lezen van Jacob, dat hij was hinkende aan zijn heup. Waarom? Een man worstelde met hem, totdat de dageraad opging, en toen de man zag, dat hij Jakob niet overmocht, roerde hij het gewricht zijner heup aan, zoodat het gewricht van Jakobs heup verwrongen werd, als hij met hem worstelde. De worstelaar Jakob kon den zegen niet ontvangen, maar met een verwrongen heup was hij geheel machteloos, hij kon maar aan zijn tegenstander hangen, en toen was hij zwak genoeg om den zegen te ontvangen.

Eerst hinkende, dan de zegen. En is het niet misschien Gods bedoeling met ons, dat Hij ons eerst als een volk klein

wil maken in eigen oog, alle kracht van ons wegnemen, aleer Hij tot onze verlossing opstaat. Eerst hinkende, zooals Jakob, en dan de verlossing.

Uitgestooten. De vrouw die eene zondares was in Simons huis, die was uitgestooten. De tollenaar was uitgestooten en bleef van verre staan. En die uitgestootenen van den mensch — en in eigen oogen — werden door God vergaderd. Van de eerste lezen wij dat de Heiland zeide: „Uwe zonden zijn u vergeven" en van den tweede: „Deze ging af gerechtvaardigd naar zijn huis."

Wij zijn thans uitgestooten uit ons vaderland, maar wij hebben van noode onze zonden zoo diep te gevoelen, en zoo eerlijk te belijden, als de zondares en de tollenaren; dan ook zal het Gods tijd zijn om ons te verzamelen in ons land....., of hebben wij geen zonden te belijden? Gij weet dat velen gelooven, dat de oorlog over ons gekomen is, omdat wij afgedwaald zijn van de eenvoudige oprechte godsdienst die onze vaderen kenmerkte. Die personen zeggen — en is het niet waar? — dat met het goud zooveel vreemde invloeden ingedrongen zijn: hoogmoed, wereldgezindheid, bedrog, de dobbelgeest, dronkenschap, en wat dies meer zij. Wie heeft niet opgemerkt, hoedat b.v. te Johannesburg, velen onzer jonge Afrikaners in den stroom van zonde werden meegesleept, die geheel ons volksbestaan dreigde. Zij kregen plaatsen lief, zooals drink- en dobbelkamers, waarvan het voorgeslacht een afschuw had. En velen die niet ons vijandig zijn, maar die goed en bloed voor ons volk veil hadden, en nog hebben, zeggen: „de oorlog was eene noodzakelijkheid om ons als een godsdienstig volk te redden — de kanker was zoo diep, dat slechts het oorlogsvuur die kon uitbranden".

Elkeen keere tot zichzelve in, en vrage den Heer nu aan hem te ontdekken de plaag van zijn eigen hart. Het is gemakkelijk om zonde in anderen te veroordeelen; maar de Heere ontdekke aan een ieder onzer, hoe het hier binnen gesteld is; dan zullen wij met den tollenaar uitgestooten zijn in eigen oog, en met hem uitroepen: „Wees mij zondaar

SPORTS TE DIYATALAWA.

genadig." Maar dan zal ook de bestemde tijd om ons genadig te zijn, gekomen zijn, en Gods tijd om de uitgestootenen te verzamelen.

Wat is nu Gods belofte? „Ik zal uwe verdrukkers verdoen." Wie is de hoofdverdrukker. Een jongeling, die zich aan den drank had overgegeven, klaagde aan een vriend, dat allen zijne vijanden waren. „En weet gij", vroeg de vriend „waar de ergste vijand is? „Waar"? Ga naar uw huis, sta voor uw spiegel, en dan zult gij hem zien. De ergste vijand, de oorzaak van al ons onheil is binnen in ons — het eigen ik. Laat den Heer toe, en Hij zal den verdrukker verdoen, dan krijgt Hij zijne rechte plaats in ons hart, en dan zal Hij zegenen. Hij heeft al dit kwaad over ons gebracht, om ons met onze doodsvijandin, de zonde, recht bekend te maken. Breng Achan uit — hij is Israëls beroerder; en vloek zal in zegen veranderd worden. Als het schuldgevoel en de schuldbelijdenis oprecht is, dan kan Hij Zijne beloften vervullen, om de hinkenden te behoeden en de uitgestootenen te verzamelen. Neen! nog meer dan dit: „Ik zal ze stellen tot een lof en tot een naam in het gansche land, waar zij beschaamd zijn geweest."

Welke eene belofte voor Israël en voor ons! Waartoe had de Heer Israël uit Egypte gebracht? In Jeremia 13 : 11 zegt God: „Want gelijk een gordel kleeft aan de lenden eens mans, alzoo heb Ik het gansche huis Israëls en het gansche huis van Juda aan Mij doen kleven, om Mij te zijn „tot een volk en tot eenen naam en tot lof en tot heerlijkheid." Maar wat gebeurt er? Wegens hunne zonde werden zij verstrooid en nu klaagt God in Ezechiel 36 : 20: „Als zij nu tot de heidenen kwamen, ontheiligden zij Mijnen heiligen naam, omdat men van hen zeide: „Deze zijn het volk des Heeren." In plaats dat zij God tot een naam en tot lof en tot eer waren, werd Zijn heiligen naam door hen ontheiligd. En hoe gaat het met ons? Wij dragen den naam van een godsdienstig volk, en zijn wij allen die Afrikaners zijn hier in dit vreemde land, onzen God tot een naam en tot lof? Of

moet Hij klagen dat door de nakomelingen van vrome ouders, zijn naam hier in den vreemde ontheiligd wordt? De Heer wil dit anders met ons maken, wanneer de kastijding haar doel heeft bereikt. Hij wil ons terugnemen naar ons land, en ons aldaar zetten tot een naam en tot Zijnen eer. Wij zijn geen profeten om te zeggen, wanneer en hoe God dit doen zal, maar dit gelooven wij allen, dat Hij het zeker zal doen. En wat zullen wij dan als een volk zijn? Wij gelooven en bidden dat wij zullen zijn een vereenigd volk, in den dienst onzes Gods afgezonderd en afgescheiden om Hem tot eene eer te zijn. Of wij een groot en machtig volk zullen zijn, weten wij niet; maar ik vertrouw, dat de Afrikaanders een volk zullen zijn, waardig ons vroom geslacht, velen waarvan als vluchtelingen naar Zuid-Afrika zijn gekomen — bannelingen ter wille van hun geloof.

In dat land waar wij beschaamd zijn geweest, waar de zonde zoo zeer de overhand nam, waar de Heer ons onder de roede bracht, wil Hij ons stellen tot een lof — een naam. Hij kan maken, dat wij als een volk en als personen ondervinden de heerlijke waarheid van Rom. 5:20 „Waar de zonde meerder is geworden, daar is de genade veel meer overvloedig geweest". Het zwakste punt wordt dan het sterkste. Gij weet een mensch maakt zich een naam door zijn handewenk en zoo ook de Heer. Hij kon niet zoo roemen, en den Satan op Hem wijzen als een blijk van wat God van een mensch kon maken. Dit is Gods plan met ons, Zijne belofte aan ons, zullen wij hem thans toelaten Zijn plan uit te voeren, Zijne belofte te vervullen?

Mijne hoorders! deze dag vervult ons met dankbaarheid waar Hij ons herinnert aan de verlossing den vromen voortrekkers geschonken; vervult ons met verootmoediging, wanneer wij denken dat onze zonde den Heer genoodzaakt heeft de tuchtroede over ons te brengen. Maar hij vervult ons ook met blijde verwachting, dat waar het vuur het goud gelouterd heeft, de roede ons tot oprechte schulderkentenis gebracht heeft. De dag komt zeker wanneer dit woord aan

ons vervuld zal worden, dat wij vinden in het vers dat ons tekstvers volgt: Te dien tijde zal Ik u herwaarts brengen, ten tijde namelijk als Ik u verzamelen zal. Zekerlijk Ik zal u ulieden zetten tot een naam en tot eenen lof onder alle volken der aarde, als Ik uwe gevangenissen voor uwe oogen wenden zal, zegt de Heer". Hij zelf verhaaste dien dag! En dit in ons eigen land! Het land waar wij zooveel beschaamd zijn geweest.

Maar wat hierna? Wie zal ons zeggen hoe het vuur waarin wij zijn, ons bereiden moet om eenmaal in de eeuwigheid onzen God en den Heiland tot een naam en tot een lof te zijn. Hij is bezig met Zijn scherpen beitel om den steen te kappen, om zich een pilaar te maken dat Hem in alle eeuwigheid tot lof en roem strekken zal, een pilaar dat Zijnen tempel daarboven versieren zal. „Die overwint, Ik zal hem maken tot een pilaar in den tempel mijns Gods, en hij zal niet meer daar uitgaan en Ik zal op hem schrijven, den naam mijns Gods, namelijk des Nieuwen Jeruzalems, dat uit den hemel van mijnen God afdaalt en ook Mijnen Nieuwen Naam".

Dit zij ons aller deel. Amen.

HOOFDSTUK XVII.

Redevoering van Generaal Roux op Dingaansdag.

Dingaansdag . . . . Terugkeer.

Jer. 6 : 16. Zoo zegt de Heere: „Staat op de wegen en ziet toe en vraagt naar de oude paden, waar toch de goede weg zij en wandel daarin."

Mijne Broeders, Landgenooten, Medegevangenen! Dit woord kwam eeuwen geleden tot een volk, dat op het punt stond in ballingschap te gaan. Dat zelfde woord komt nu tot ons

reeds in ballingschap. Zoo duidelijk klinkt ons in de ooren de roepstem Godes. „Gedenkt dan wanneer gij uitgevallen zijt en bekeert u." (Openb. 2 : 5). Wat ook uwe beschouwingen mogen zijn, de onzen zijn: dat wij als een volk van den ouden rechten weg zijn afgeweken; van daar de gerichten des Heeren over ons; van daar zoo vele tranen, zooveel hartzeer, zooveel smart; van daar bovenal zooveel bitter zelfverwijt. Noch tranen, of hartzeer, noch smart of zelfverwijt zullen ons herstellen. Terugkeer tot den „goeden weg", eene volksbekeering moet er zijn. Zoo het volk zegt: „wij zullen niet" zal God gelijk in de dagen van ouds, de Heidenen en de aarde roepen getuigen te zijn van het kwaad dat Hij over ons brengt.

Wat staat ons te doen?
Zelfs ons tranen en gebeden
Keeren schuldig tot ons weer.

Het nazaad der Hugenoten, de telgen der Voortrekkers, met Dingaansdag als bannelingen in ver Ceylon in het Diyatalawa Kamp! Wat is er verkeerd? Waarom heeft onzer vaderen God zulks toegelaten? Heeft God vergeten genadig te zijn? Hebben wij geen toekomst meer? Heeft God ons verlaten? De geschiedenis doet ons vreezen wanneer het met een volk zoover gekomen is dat het in ballingschap moet gaan. Jehovah zegt: „Staat, ziet toe, en vraagt". De man die het ernstig met zichzelve, met zijn volk, met zijn God meent, zal niet rusten alvorens hij weer in den goeden weg wandelt. Die verkeerd is moet niet vooruit, maar achteruit; moet niet naar de toekomst, maar op het verledene terugzien en terugkeeren. Het is noodig naar de oude paden te vragen, te gedenken waarvan hij uitgevallen is.

De knechten Gods, de Profeten, de Martelaren, hebben telkens bij rampen, dreigende gevaren, of ontaarding, of waar het volk tot getrouwheid en standvastigheid moest worden vermaand, dat volk in de gedachten teruggevoerd, hen wijzende op hunne geschiedenis, waarin Jehovahs hand zoo zichtbaar

was. Dat deed Mozes, de man Gods kort vóór hij Pisgahshoogte beklom. Dat deed Jozua vóór hij tot zijne vaderen vergaderd werd. Dat deed de vrome Azaf, toen hij in Ps. 78 en 81 door de geschiedenis zijn volk van hunne ondankbaarheid zocht te overtuigen. De dichter roept zijn volk in Ps. 105 toe: „Gedenkt Zijne wonderen". In Ps. 106: Wij hebben gezondigd" en bewijst dat door de geschiedenis. In Ps. 107 wijst hij door de geschiedenis op herhaalde uitreddingen: „Doch roepende tot den Heer redde Hij, verloste Hij, voerde Hij hen uit".

De Profeten Gods, getrouwe getuigen in donkere dagen, hebben dikwijls hun volk herinnerd aan hunne geschiedenis en hun verleden. Zelfs op den grooten Pinksterdag wijst Petrus op het verledene. Stefanus, de Martelaar vol des Heiligen Geestes, paste door de kracht des Heiligen Geestes de Geschiedenis zoo toe, dat het volk op de tanden knerst en hem steenigt.

Ontbreekt het onder ons niet aan getrouwe getuigen? Wanneer zal ons volk aan zijn geweten geslagen, en van zijn geweten overtuigd, op zijne tanden knersen? Hier in het kamp is een Afrikaander naar een leeraar gegaan, en heeft hem gezegd dat zoo hij zijne getuigenis in den Vrijstaat herhalen zou, het volk hem geweld aandoen zou. En wat werd er getuigd? Dat ons volk zelfzuchtig is en om zijn zelfzucht wordt gestraft. Daarom zal het volk in den Vrijstaat den getuige geweld aandoen. Is dit de stem des volks? Voorwaar! betere dagen zijn aanstaande wanneer de getuige om zijne getuigenis bedreigd wordt!

Ook wij hebben eene geschiedenis. Er was een tijd toen wij aan de Voortrekkers dachten als een bende roovers en buitmakers, die door geweld hunne doeleinden bereikten. En waarom dachten wij zoo? Omdat wij niets wisten van de geschiedenis die ons vertelde dat zij voor den laatsten duim gronds betaalden. Gij, die trotsch zijt op uwe afkomst, op uwe nationaliteit, hebt gij de beste geschiedenis van ons land en volk in uw huis? Wat zegt onze geschiedenis ons?

Zij vertelt ons dat onze voorouders:

1. Door een grooten trek uit Frankrijk in Zuid-Afrika aankwamen;

2. Door een grooten trek uit de Kaapkolonie, in Natal, den Vrijstaat en Transvaal aankwamen.

Waarom hebben de Hugenoten hun vaderland verlaten? Om vrijheid — gewetensvrijheid — godsdienstvrijheid. Na de herroeping van het Edict van Nantes in 1685 was zulks voor hen niet langer in Frankrijk mogelijk. Zij zochten geen vrijheid om rijk te worden, veel minder om voor zich zelven een naam te maken, of de aandacht van de grooten der wereld te trekken. Het was enkel en alleen een drang om God naar hunne eerlijke overtuigingen in vrijheid te kunnen dienen. De Hugenoot heeft gezegd: „Ik verlaat mijn vaderland, mijn huis, mijn goed, terwille van mijn God." Wat is na twee eeuwen de taal van menigen zoon van den Hugenoot? „Terwille van mijn geld en mijn goed verlaat ik mijn God!" De vrije dienst van God was hun eenigst oogmerk. Die dit ontkenne, ontkenne de geschiedenis, en vergenoege zich met eigen denkbeelden.

En waarvoor hebben de Voortrekkers de Kaapkolonie verlaten? Voor vrijheid. Het onrecht hun aangedaan was hun te veel.

Afrikaander! Raadpleeg uwe geschiedenis, en zie wat aanleiding gaf tot den grooten trek van 1835—36. Alles feil voor vrijheid. Geen uitlandsch God zou over hen heerschen. Zij drongen de onbekende binnenlanden van Afrika binnen, met hare duizende barbaren, dorstende naar hun bloed. „Verlaten, verdrukt, kwalijk behandeld", hebben zij in woestijnen gedoold, en op bergen en in spelonken en holen van Afrika. Voor vrijheid! Mannen, vrouwen en kinderen werden vermoord, folteringen, ontberingen en angsten, onbeschrijfelijk, waren hun deel — alleen voor de vrijheid! Weenen, Blauwkrans, Moorddraai, Dingaanstad — bloedbaden voor de vrijheid!

De geschiedenis leert ons dat een rijk volk of genootschap

levenskracht vertoont en zich ontwikkelt, alleen zóólang als het getrouw blijft aan de beginselen neergelegd door hunne grondleggers of stichters. Wijkt het daarvan af, dan wordt het ontzenuwd, verbrokkeld, vernietigd. Het Buddhisme is een dwaling, en toch telt het 400.000.000 aanhangers, enkel omdat zij getrouw blijven aan de beginselen waarop hun godsdienststelsel gegrond is. Het Mohamedanisme, hoewel eene dwaling, is machtig om dezelfde reden. Door eeuwen van vervolging zijn zij trouw gebleven aan hunne beginselen. De Calvinisten of de Wesleyanen, oefenen als zoodanig kracht uit, in zooverre zij voortbouwen op den grond gelegd door hunne stichters, doch verliezen hunne kracht zoodra zij daarvan afwijken. Naarmate Amerika den geest der Puriteinen niet ademt, valt het der corruptie ter prooi. Neem de Magna Charta van Engeland weg, en dat machtig rijk zal vallen. Laat Engeland zijn Magna Charta behouden, doch den geest ervan verloochenen, en vroeger of later zal het ineenstorten.

De volgelingen van Jezus van Nazareth zijn machtig slechts zoolang zij voortbouwen op den eeuwigen onwankelbaren fondamentsteen. De geschiedenis leert ons wat de grond van bestaan bij den Hugenoot, bij den Voortrekker, was. Verwijder de godsdienst uit het fondament door hen gelegd; ontneem aan zijn nageslacht hun godsdienst, en het toekomstig Afrikaanderdom zal eene loutere begoocheling zijn. De geschiedenis van Gods volk en de geschiedenis der wereld zegt het ons.

Wil men een paleis bouwen, dan legge men een fondament voor een paleis. Wil men een pondok optrekken, dan moet er een fondament voor een pondok worden gelegd. Het paleis zal niet kunnen staan op het fondament voor het pondok, noch het pondok op het fondament voor het paleis. Zooals het fondament is, zoo moet het gebouw wezen. Aan de Domkerk te Keulen werd er 620 jaar gearbeid. Het werd voltooid naar het oorspronkelijk plan van hem, die bepaalde dat fondament en gebouw één zouden zijn. De godsdienst

— de grond van ons bestaan — is zoo één met ons volk, dat zoo de afstammelingen van de Hugenoten, of de zonen der Voortrekkers, de grondzuilen aan het volksbestaan ontnemen, er haast van het volk niets meer zal bestaan.

En hoe zag het er in ons land uit met dien hoeksteen van ons bestaan? Laat ons in Godes naam duidelijk spreken, en slechts het een en ander aanstippen. In 1874 werd er door de zonen der voortrekkers een Moderne op den Presidentsstoel geplaatst — en al het volk zag het aan. God stiet hem van den stoel, doch het volk moest er voor betalen — weer met bloed. En daarna? Van onze eerste ambtenaren waren, zoo geen godloochenaars, stellig geen godvereerders, en schaamden zich zelfs niet bij klaarlichten dag verdachte huizen aan te doen. Sommigen waren niet eens leden der kerk en schuwden haar — maar het volk bekommerde er zich niet om. Anderen aarzelden niet openlijk met den godsdienst van den Boer te spotten. De Afrikaanders zwegen, en zwijgen, zegt men, is toestemmen. Ambtenaren en Raadsleden „hadden de geschenken lief". Onrecht werd door het volk stilzwijgend geduld. In eene Republiek toch spreekt het volk. Wanneer en bij welke gelegenheden is het volk opgestaan, en heeft het als een man tegen onrecht of bedrog geprotesteerd? Instede van krachtige volksprotesten, hebben wij vaak onze zielen gezalfd met vermenigvuldigde verbodsdagen. Vaak dachten wij: „De Heere ziet het niet, en de God van Jacob merkt het niet". Ps. 94 : 7.

Eene republiek is eene volksregeering. Het volk had geen recht op eenig ander te wachten, voor de vervulling van plichten die op hetzelve rusten. Het volk zweeg. Wanneer uit zijn midden nog al een de stem dacht zich te verheffen, dan was het dweeperij — een dwepen met den godsdienst. En wie namen dikwijls een leidend aandeel in de veroordeeling? Ontwikkelde jonge Afrikaanders, die „over de wateren" studeerden, terugkwamen, en het volk in hun vernuft diets maakten, dat de godsdienst verouderd is. Dat zoo het in tel — niet bij God maar bij de grooten der

wereld — wilde zijn, het meer ontwikkkeld, meer progressief. meer vrijgeestig, en onbekrompen moest zijn. Dit was hun programma voor een vrij onafhankelijk volksbestaan. Het beginsel waarin onze kracht gelegen is, moest er uit. De murg moest er uit, en het volk moest geboden worden zich aan het kale been te verzadigen. Helaas! dat dat programma ook gevolgd werd. Wij verlangen geen vrijdenker aan banden te leggen. Wat wij zeggen is: dat een volk godsdienstig aangelegd, een vrijdenker evenmin als een vrijdrinker behoort te hooren, en het bestuur des lands hun niet toevertrouwen mag. Wij hebben niet met het ontwikkeld vernuft te doen. maar met ons volk dat van hem raad ontvangt, en zich aan zijn bestuur onderwerpt. Wij willen hem niet uit het land verbannen, maar toezien dat wij hem niet in de gelegenheid stellen, de fundamentsteenen van ons bestaan te vernietigen.

„Staat op uwe wegen, ziet toe”.

Wat was de godsdienst der voorgeslachten? Reeds hebben wij uit de geschiedenis aangetoond, dat zij om die ééne zaak — de vrije vereering van hun God — alles hebben verlaten. En hoe vertoont de geschiedenis ze op Zuid-Afrikaansche bodem? Zij waren niet zoozeer vroom, als godvreezend. Hun waarachtige godsdienstzin openbaarde zich in wat zij voor den naam en de zaak des Heeren opofferden. Eerst een kerkgebouw op de plaats, later het dorp. Dat was regel. Landgenooten! dankt God dat dit nog veelal zoo bij ons is. Doch aan den anderen kant: welk een verslapping op godsdienstig gebied! Hier zijn wij 4000 Afrikaanders, en zij die tegenover ons staan, in vergelijking van 1 tot 8 hebben ons gisteren verdreven uit het gebouw, waar wij vergaderden ter viering van Dingaansdag. Waarom? Omdat wij hen steunen en toejuichen. Ik ben in de eerste plaats Christen, en in de tweede plaats Afrikaander. Van hem die in den oorlog zijn lot met mij als Afrikaander heeft ingeworpen, doch eene verachtende vijandige houding tegenover mijn godsdienst en mijn God inneemt, ben ik kant en klaar afscheid te nemen,

ten spijte van alles wat hij voor mij als Afrikaander heeft verduurd. Het is niet genoeg dat iemand zegt: „uw volk is mijn volk". Hij moet ook kunnen zeggen: „Mijn God is uw God". Van den Afrikaander zelfs die zich aan Godsverachting schuldig maakt, ben ik genegen afscheid te nemen. Moeten wij ze vervolgen? Noch de Hugenoten, noch de Voortrekkers, hebben iemand vervolgd. Zij gingen uit het pad van hen met wien zij niet over weg konden.

„Vraagt naar de oude paden", de wegen van waarheid, vastberadenheid, edelmoedigheid, eensgezindheid, de paden van recht en gerechtigheid. Wij hebben den adel onzer voorgeslachten grootendeels verloren. Welk een leugengeest hebben wij in dezen oorlog geopenbaard! En zelfs na een gevangenschap van vier maanden en langer, hoe gretiglijk verspreiden wij hetgeen in den duivel zijn ontstaan heeft. Wat dat duivelsch zaad zoo vruchtbaar maakt, is dat het in lichtzinnigen bodem valt. Toont dit niet gebrek aan zelf-respect? Vertelt de geschiedenis ons niet. dat men op het woord der voorvaderen staat maken kon? Dat men op hen rekenen kon? Een schuldbewijs te geven of te eischen, werd als eene beleediging beschouwd. Wat zij kochten betaalden zij; de koopbrief dikwijlf met bloed bezegelende. Hun woord was hun eer. Hun ja was ja, hun neen neen. Het overblijfsel van dat vertrouwen is nog onder ons. Helaas het wordt misplaatst! De mammondienaar wint het, en wij worden bedrogen. Waar is de vastberadenheid van vroegere dagen, die voor geen moeilijkheden terugdeinde? In die dagen waren er reuzen in Zuid-Afrika. Onze voorvaderen waren reuzen met staal in hun bloed. Zij waren beginselvast en konden hun voet dwars zetten; en met hun ja of neen was alles gezegd. Het was tevergeefs door flikvlooierij of vleierij hen te bewegen hun ja in neen te verkeeren. In hunne eensgezindheid lag hun macht. Zij spraken niet van schouder aan schouder te staan. Zij deden dit, en dikwijls lagen zij ook schouder aan schouder in hun eigen bloed. Waar zij door verdeeldheid geleden hadden, moest het ons tot een blijvende waarschuwing geweest zijn.

Indien deze oorlog tegen ons gaat, zal verdeeldheid een der groote oorzaken zijn. Het is pijnlijk; doch laat ons niet verzwijgen het feit dat honderden hunne worstelende landgenooten hebben verraden, en de wapenen hebben afgelegd aan de voeten hunner vijanden, nadat zij jaren lang den mond vol hadden, van nationaal gevoel en patriotisme. Het land met bloed bevlekt en betaald, werd prijs gegeven voor vee met zweet verdiend. Hoe hebben de leidslieden niet elkander benadeeld door afgunst en onderkruiperij? Onze achterdocht is spreekwoordelijk geworden. Een van de voornaamste Afrikaander leidslieden heeft gezegd, dat zoodra een Afrikaander iets begint te beteekenen, wordt hij zoo door zijn volk benijd, ondermijnd en benadeeld, dat men aarzelen moet iets in hun belang te ondernemen. Moeten wij eerlijk zijn, dan moeten wij erkennen dat door het vrij gebruik van vleitaal en honigkwast, menig onedel doelwit werd bereikt. De vleiende lip had te veel macht in ons land; zalf en honig namen de plaats van lancet. De waarheid zal u vrij maken; deze is de oude weg. Vleierij en honigkwast — de nieuwe wegen. Met het lekken aan den honig werd menige doode vlieg ingezwolgen, waardoor het bestaan van het volk groot gevaar liep aan stinken en opwellen te gaan. „Staat stil, en vraagt naar den ouden weg.''

Wij meenden te zeer, dat onze kracht bestond in het afsteken van gemoedelijke vaderlandslievende toespraken, die aanleiding tot toejuichingen gaven, maar geenszins het volk van zijne roeping overtuigde. Welk een gevaar tot zelfgenoegzaamheid te vervallen? Onze kracht bestond meer in de vijandschap tegenover anderen, dan in onze vriendschap tot God; meer in de kweeking van eene vijandelijke gezindheid tegenover andersdenkenden, dan in de kweeking van de innige godsvrucht en het edel karakter van onze vaderen. Slechts een paar schreden uit den ouden weg brengt iemand heel makkelijk er toe losbandigheid, teugelloosheid of wetteloosheid als vrijheid te beschouwen. Het eerste is duivelsch, het laatste goddelijk.

Zoo gemakkelijk komt men op den dwaalweg er toe slordigheid, onreinheid, luiheid en onkunde als zoovele vormen van nederigheid en ootmoed te beschouwen. Niemand was nederiger dan Jezus, maar ook van niemand waren die ondeugden verder verwijderd. Men liep reeds gevaar diefstal als de gauwheid en radheid van een man te beschouwen. Zullen wij zoozeer onze afkomst vergeten? Is het min volkszonden te verbloemen? Zal Israël er het minst bij winnen te drukken op de ongerechtigheden van Assyrië —, de tuchtroede van Gods verbolgenheid? Het is een ontzettende ramp die het volk van Zuid-Afrika heeft getroffen — eene ramp welker omvang eerst later ten volle zal beseft worden. God toch kan geen fout maken. En zelfs nu, te midden van de ontzettendste gerichten Gods, die ons als een volk treffen — gerichten die ons gerechtigheid moesten leeren — wordt het volk nog onophoudelijk gewezen op overwinning door de loutere macht van wapenen, laat het volk zich nog bewegen zich op gebrokene rietstaven te verlaten; wordt het nog toegeroepen: „vrede, vrede, geen gevaar!” Waar gaat God ons volk keeren? Of is het reeds te laat? Het volk antwoorde!

Broeders! Afrikaanders! waar zijn wij thans? Wat zijn wij? Is ons bloed dan niet een samenvloeiing van het edelst bloed van hen die in Holland tachtig jaren den strijd tegen Spaansche overheersching hebben volgehouden? Is er ook niet een weinig van het bloed bij van hen die ons uit Schotland de woorden des levens in tijd van nood brachten, wier landgenooten alle kerkelijke eigendommen voor vrijheid opofferden? Hebben wij nog van hun staal? Of is ons bloed verdund? Zijn wij zonder ruggegraat? Afrika's zonen! Gij in wier aderen het Hugenoten-bloed nog vloeit, zegt ons: Waar is onze duurgekochte vrijheid thans? Zal de erve der vaderen ons door de vingers glippen? Is onze bestemming de waterdragers en houthakkers onzer verdrukkers te worden? De God onzer vaderen verhoede dit genadiglijk, door te maken dat wij in Zijne inzettingen wandelen!

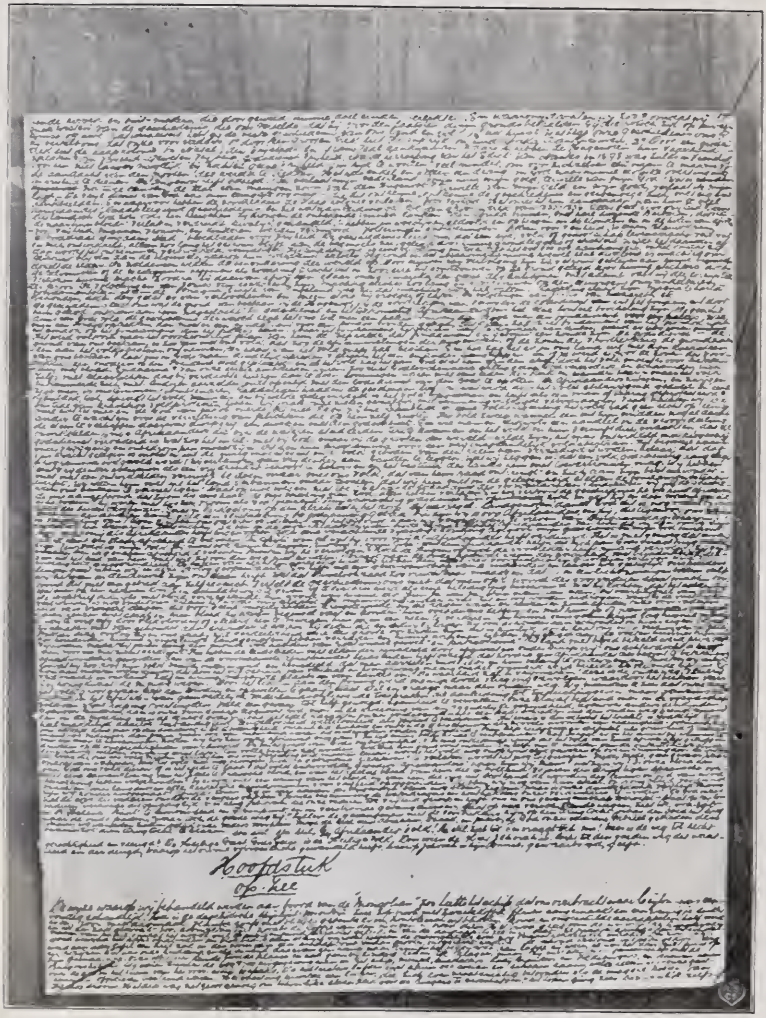
Hoofdstuk

HOE HET M. S. VAN DIT WERK MOEST GESCHREVEN WORDEN OM AAN DE HANDEN VAN DEN CENSOR TE ONTKOMEN.

Het is alsof Jehovah die onze vaderen tot vrijheid geroepen heeft ons in onze gevangenschap toeroept: „Staat op! Ceylon en St. Helena! Staat op te Simonsstad en Groenepunt, en in de verstrooide gevangenissen; staat op, op uwe verschillende wegen! Ziet toe! Vraagt waar de oude paden, waar toch de goede weg zij.” Zullen de gevangenen niet de voortrekkers zijn op den terugtocht naar den goeden weg, waarin wij wandelen zullen gelijk onze vaderen voorheen?

Moge God van Abraham, Izaak en Jacob, de God onzer vaderen, Gabriël gebieden de bazuin tot dien terugtocht te blazen.

Sta stil! Sta Stil! Gij Afrikaander volk!
Sta stil! Zie toe en vraag toch nu:
„Waar is de weg tot recht, gerechtigheid en vreugd?”
De Heilige Geest, Gods Geest, is de Heilige tolk
Door wien de Heer Jehovah U,
Roept tot den goeden weg der waarheid en der deugd,
Waarop het vrome voorgeslacht gewandeld heeft,
Waarop Jehovah en Zijn Gunst, gewaarborgd, geeft.

HOOFDSTUK XVIII.

De Gevangene van Diyatalawa.

In gindsch gehucht — tooneel van vaak verstoorde rust,
Waar ’t wemelt, woelt en werkt, waar ieder lacht naar lust —
Zit er gekromd, geknakt, verouderd vóór zijn tijd,
De moede banneling, wiens lot men nooit benijdt;
„Gekrookte riet, dat niet verbroken wordt.” Doch zie!
Zijn hoofd is zwaar en moe, en rust op matte knie.
Zijn oog, zoo scherp, beslist, beteekenisvol weleer,
Is diep gezonken nu, betraand, en gloeit niet meer.
Zijn bleek en bevend lip, bewogen door het hart,
Vertelt in stille taal de maat der bitt’re smart.

't Gerimpeld voorhoofd toont hoe diep de onheilsploeg,
Zijn vooren trekt en raakt zijn leven nagenoeg.
Heel zijn gelaat, zoo somber en verbleekt, getuigt,
Hoe laag de stroom de machtelooze biezen buigt.
Gij vrienden Jobs, laat af! uw woord verwijt, het wroet,
Het zinkt als kolen vuurs in 't diep gewond gemoed.
De ban'ling peinst; hij denkt aan haard en huis in puin, —
Een schijf voor Englands woê op Drakensbergen kruin —
Aan akkers woest, aan vee ontroofd, aan menig vrind,
Zijn schat — zijn land en volk, aan vrijdom, vrouw en kind;
Aan veld verschroeid — des vijands wraak op 't redeloos dier —
Aan Robert's heir, geschaard om *vlekkeloos* banier,
Dat Oost en West, dan Noord en Zuidwaarts omme dwaalt,
Verwoesting werkt in 't land, zoo duur met bloed betaald.
Weer ziet hij in den geest den held van vredestijd,
Die plechtig trouwe zwoer, doch, moede van den strijd,
De hand — de bloedbevlekte hand — thans drukt en kust,
Van hem, die vader, broeder, zoon — der moeders lust —
Meedoogenloos in ijl' van 't aardsche tooneel verband',
En keerde in een hel ons vreedzaam vaderland.
Hij hoort het noodgeschrei van weduwe en wees;
Hij ziet het bloedend hart, (O, God, in liefd' genees!)
Een roekeloos volk vertreedt, in woedend razernij
Het heiligst recht, met d' ijzeren hoef der hoovaardij.
Geen wonder dat er diep een heilig heimwee gloeit
Naar 't huis (geen huis), naar 't land waar teugelloosheid groeit.
Helaas! de ongeslaakte band belet de vlucht,
De hoop verkwijnt, de moed ontzinkt, hij slaakt een zucht,
Het is alsof 't geperste hart van weemoed berst,
Het is alsof de overmoed de tanden knerst,
Alsof de afgrond juicht, en God vergeten heeft
Den worstelaar, die als een weerloos rietje beeft.

— — — — — — — — — — — — — —

Straks heft hij 't hoofd omhoog, hij schouwt weemoedig rond,
Verneemt: „Vanwaar het volk, vergaard op vreemden grond?
„Vanwaar de zonen van een edel voorgeslacht?
„Vanwaar 't machteloos volk, dat huppelt, speelt en lacht,
„Van tegenspoed op tegenspoed gansch onbewust,
„Op vroolijkheid behept, haar deelt naar hartelust?

„Is 't mogelijk dat een volk, gekneld door 'n ijzeren band.
„Geen prang gewaart, veel min beseft hoe diep de tand
„Des onheils ingeslagen wordt; hoe ongemerkt,
„De kanker-wortel in 't verborgen doodend werkt?
„Lichtzinnigheid ontemb'ren volle bekers schenkt,
„En d' ijdelheid het gansche samenstel doordringt?"
Een koude priem doorsnijdt zijn ziel, hij rilt in nood,
Wijl elk verkeerde stap den last, de schuld vergroot.
't Is niet zijn bed, 't is niet zijn brood, dat klachten wekt,
't Is 't hart, verharde hart, dat God tot oneer strekt.
De dart'le wereldling waant zich nog immer vrij,
Gaat onbesuisd de donkere toekomst in en blij. —
De avondschaduw naakt, de zwarte onweerswolk
Verhaast den nacht en dekt het onbezonnen volk.
Meteen het woest rumoer der recreatie-zaal
Verkondigt luid den aard eens vrijen mans onthaal,
Men juicht dat toe, wat door 't godzalig voorgeslacht
Verfoeid, geschuwd, als 'vaarlijk speeltuig werd geacht. —
't Is niet *het volk:* het volk vergeet zich zelve nooit;
't Is kaf, dat d' onspoedswind meedoogenloos verstrooit.
't Waarachtig volk gevoelt de slagen Gods, en buigt
Zich laag, naarmaat de geeselroede valt, en juicht
Alleenlijk dan, wanneer de Heere God Zijn plan
Met hem, op kronk'lend, pijnlijk pad, bereiken kan.
Het volk is daar, waar in 't verborgen Godes hart,
Een ruime schuilplaats leent aan hen, in bitt're smart,
't Is waar, de harp hangt niet aan wilgentakken teer,
Men weigert niet het lied gelijk Gods volk weleer;
Hij zingt en prijst en menig hut verkondigt blij,
Door Psalmen lief, Jehova's opperheerschappij.
Een eenig volk, door éénen Heer, met eigen hand,
Op een Zuid-Afrikaanschen grond bijeen geplant,
Verwekt, gekweekt tot 't eenigst doel — Gods heerlijkheid,
Benat in gunst, opdat het vrucht' ter rechter tijd,
Wordt hier gezift; aanschouw het kaf — hoe ruim dat deel,
Sla gaâ de tarw', Goddank het zwaarst', het is niet veel.
Toch luidt het niet: „Al stonden Mozes, Samuel,
„Voor 't aanschijn Gods met Noach, Job en Daniël,
„Ik hoor ze niet: Mijn ziel kleeft aan dit volk niet meer.

„Uw roepstem reikt Mijn oor toch niet, verdrijft ze eer."
De ban'ling smeekt: „Mijn God, der Vad'ren God, zoo groot!
„Ontwaak, ontwaak! Trek sterkte aan! Uw arm ontbloot!
„Beteugel oud en jong, nog ongebonden, los,
„Zet paal en perk, uit 's vijands slavernij verlos;
„Ontslinger boeien ruw — der zonde bitter loon! —
„En haast', roep vrijheid uit — de vrijheid van Uw zoon!
„In liefd' verslind de windsels van ons aangezicht,
„Bestraal het hart, bereik Uw doel door dit gericht."
Genoeg! Aan d' Oosterkim verschijnt een glans alom,
Die nieuwe hope spelt voor 't Afrikaanderdom.
Een volk, door God eens vrijgekocht, zal willig nooit
Gedoogen dat een „uitlandsch god", zijn vlag ontplooit:
Het zal zich nimmermeer, de aard' ga eer voorbij,
Gewennen aan het juk der vreemde dwing'landij, —
De gruweldaân van ouds, de vrome huichelarij,
De schraapzucht onder schijn van zuiv'rer heerschappij,
De spot en hoon, de wraak, vervolging keer op keer,
De laster vuig, verkeer der waarheid, en veel meer,
Berusten daar waar God de zuivere weegschaal houdt,
Rechtvaardig uitspraak doet, benauwer wordt benauwd.
't Onwrikbre volkenrecht berust in Godes hand,
Hij is het, die d' banier voor neergedrukten spant,
In klare licht het lot der natiën beslecht,
En nimmer duldt 't verkeer der armen heiligst recht.
— — — — — — — — — — — — — —
De moed des helds herleeft, hij vaagt een traan; zijn oog
Het adelaarsoog, ontwaart in 't ver verschiet een boog,
Die 't volk — zoo menigwerf verguisd — Gods waarborg is
Van toegezeide gunst met hen, gevormd, gevormd gewis
In de oefenschool tot recht, gerechtigheid en deugd;
'n Geslacht, dat wijsheid langs den weg van ongeneugt
Den weg van druk en dwang, geleerd heeft en belijdt:
„'t Gerichte Gods leert immer Gods gerechtigheid."
Verdelging was des vijands doel; 't is niet gelukt:
Een toekomst wacht den vuurbrand uit het vuur gerukt!
Verbrande deel! Maar wat, zoo 't zij Jehovah's eisch —
Dat ook dat deel als feniks uit zijn asch verrijz'?
Beproevingsvuur, zóó fel, heeft niet vergeefs gewoed,

Gezuiverd in den kroes het diep onrein gemoed,
Heeft menig reus gewekt, op vrouw en kind gekrijt,
Zoo rustig in den schoot der zelfgenoegzaamheid.
Het heeft het volk dat roemt: „In eendracht ligt ons' macht",
Doen smelten meer ineen, (het openbaar zijn kracht!)
Verzengd de enge band, de hinderpaal tot bloei,
Verruimd den arbeidskring, bevord'rend nieuwen groei. —
Ontnuchterd volk, met ijzeren wil en staal in bloed!
Gelouterd goud, dat aan den eisch des smids voldoet!

— — — — — — — — — — — — — —

Wat ijvert daar een ander volk, een natie rood?
Voor wien richt het, met zooveel list, die galge groot?
De toekomst toont ons dat gewrocht in zuiver licht,
En zegt: „'t Is Hamans galg voor Mordechai gericht."
En 't graf naar Bismark's profetie, in Zuider grond,
Wacht willig op zijn prooi, met wijd gesperden mond.

— — — — — — — — — — — — — —

Terwijl elk speler op 't tooneel zijn rol nog speelt,
Berust zijn deel bij Hem, die 't wachten hier beveelt.

HOOFDSTUK XIX.

Ragama-kamp.

In de advertentie-kolommen van zeker Amerikaansch nieuwsblad, zag ik eens een uitnoodiging aan het publiek in het algemeen, om korte geschiedenissen ten nutte van de talrijke lezers te contribueeren. Gezegde advertentie was eenig, evenals alles wat Amerikaansch is, daar de eigenaars daardoor nooit eenige moeilijkheid konden hebben om het Engelsch lezend publiek van geheel de wereld te voorzien, van mogelijk de meest interessante geschiedenissen, zoowel verdichte als ware, als ook van degelijke en nuttige leesstof. Aangenomen, dat de doordrijvende eigenaars deze advertentie alleenlijk met het eerlijk doel hebben geplaatst om hunne lezers van

een groote hoeveelheid algemeene informatie te voorzien, kan men toch niet helpen ook een bezigheids-politiek in dit schijnbare weldadigheid-motief te bespeuren, namelijk het verkrijgen van het meest gewenschte materiaal tegen den minst mogelijken prijs. Dit zegt echter niet, dat er eenige grond bestaat om tegen zulk een winstgevend schema te brommen, of de eigenaars te veroordeelen, als het hun op deze wijze zou gelukken een tiendubbel fortuin te maken, iets dat wel mogelijk zou zijn door eene aanhoudende uitbreiding van circulatie van hun kostbaar tijdschrift.

Het is wel wenschelijk dat dit voorbeeld van Amerikaanschen ondernemingsgeest gevolgd werd door sommige onzer landslieden met eene litterarische neiging. Ongetwijfeld is er menigeen, in wiens leven er een of ander ongewoon ongeluk, ondervinding, ontmoeting of voorval te constateeren is. Het bijna romantische kan vooral tegenwoordig aangemerkt worden, en verwacht worden, vooral bij diegenen die deelgenooten waren in den wanhopigen strijd tusschen twee volken, den grooten oorlog tusschen Boer en Brit.

Ongetwijfeld zijn er honderden onder ons, die ieder voor zichzelven verhaaltjes van persoonlijke avonturen hebben — avonturen waarover de wereld verstomd zal moeten staan. Zouden niet sommigen hunner in staat zijn een of ander Zuid-Afrikaansch tijdschrift of nieuwsblad, met een kort en treffend verhaal uit persoonlijke ondervindingen te voorzien? Zoo zij niet bij machte zijn hun verhaal zelve op schrift te brengen, kunnen zij gemakkelijk iemand anders krijgen, die hen daarin tegemoet zou willen komen. Met het oog op maatschappelijke en politieke oorzaken, is eene verzameling van zoovele ware verhalen als mogelijk, eene dringende behoefte, meer bepaald terwille van het opkomend geslacht. Dit is vooral noodzakelijk, waar het de menigvuldige en onmenschelijke wreedheden betreft, door de groote Christelijke natie tegenover de Boeren begaan.

Wij moesten den buitengewoon bitteren inhoud van den beker drinken. De beker was tot overvloeiens vol; de inhoud

DE DRAADHEINING VAN RAGAMA KAMP.

was een mengsel van treurigheid en smart, bloed en tranen, weedom en wanhoop. Wij hadden dit bijkans bovenmenschelijk geestelijk en lichamelijk lijden te boven te komen, dat misschien verwant is aan sommige van de denkbeeldige opvoeringen in de binnenste deelen der hel. Wij verliezen, waar wij ons lijden bovenmenschelijk noemen, natuurlijk niet uit het oog, dat wij niet in staat zouden geweest zijn het te verduren, hadden wij niet onophoudelijk ons vertrouwen gevestigd op onzen Maker, op Hem, die altoos was en nog is, de eenige Almachtige God tot in alle eeuwen. Ik wil er nog eens met nadruk op wijzen. dat het te betreuren zou zijn zoo de herinnering aan persoonlijke en ongewone ondervindingen gedurende den Zuid-Afrikaanschen oorlog opgedaan, aan de wereld onthouden werd, en in de diepte der vergetelheid zouden verzonken raken; laat ieder in alle landen der beschaafde wereld de waarheid hooren. Laat het nieuws zoo mogelijk doordringen tot het hart van den meest verduisterden barbaar. zelfs in de onbekendste zandvlakten der woestijn.

Ik heb nu genoeg hierover gezegd, en zal mijne suggesties aan de opmerkzaamheid van mijne landgenooten aanbevelen. Om nu terug te keeren tot mijn oorspronkelijk doel: aan de wereld iets te vertellen over het leven van een tijdelijken banneling of Boeren krijgsgevangene in het Ragama kamp, Ceylon.

Ik twijfel niet. of dit kamp wordt in den breede naar dezelfde regels bestuurd als de andere in Indië, St. Helena en de Bermudas, behalve in de eenige merkwaardige kleine verschillen met betrekking tot het bizondere doel en regeling van het kamp zelve. Deze kleine uitzondering zal ik later breedvoeriger beschrijven.

Ragama ligt omtrent negen mijlen van Colombo, op eene hoogte van zoo na mogelijk 40 voet boven de oppervlakte der zee. Het is mij bijna onmogelijk een correcte beschrijving van het plekje te geven. Ik heb mij voor de beschrijving te verlaten op eerste indrukken, want eens binnen de om-

heining, is de positie niet veel voordeeliger dan die van een onbekend dier in de een of andere stikdonkere put. Ik werd hierheen gezonden als politieke midadiger, op 7 Augustus 1901 van Diyatalawa, het andere en oorspronkelijke kamp voor krijgsgevangenen te Ceylon, zoowat honderd-tien mijlen binnenslands. Na 20 minuten wandelens van het station Ragama, evenals bijna alle stations aan den spoorweg, zeer vriendelijk te midden van bloemen gelegen, bereikt men de ijzerdraad heining, die den vreemdeling „tot hiertoe en niet verder" toeroept. Gelukkige! wat weerhoudt u om na slechts een vluchtigen blik, rechtsomkeert te maken, en zoo spoedig mogelijk weder het spoorwegstation te bereiken? Gij weet niet hoeveel ijverzuchtige oogen u verlangend nastaren. Reeds bijna een jaar zitten zij daar die krachtige mannen, meest allen in den bloei huns levens, veroordeeld in nutteloos nietsdoen, het uur der vrijheid af te wachten. En dat uur zal eerst slaan als de strijd in Zuid-Afrika tot een beslissing gekomen zal zijn. Want om te beletten dat dit op andere wijze geschiedt zijn de meest zorgvuldige en strenge maatregelen genomen.

Volgens mijne herinnering trad ik het Ragama kamp omtrent 4 uur des namiddags binnen. Er heerschte een doodsche stilte, veroorzaakt door de drukkende warmte. De zon scheen de onschuldige aarde met heeten toorn te bestralen, de bloemen hingen neder als slapende, en raakten den grond aan met hunne veelkleurige bladeren. Voor ik tracht een beschrijving van ons kampleven te geven, vind ik het geraden een korte schets van de reis van Diyatalawa naar dit kamp te geven. Niet alleen beschouw ik het noodzakelijk, om den lezer te helpen een korrekt beeld van de omgeving van het kamp voor zich te roepen, maar ook vind ik dat het geen kwaad kan, zoo ik terwille van recht, ons volk iets omtrent de algemeene natuurtooneelen geef, zijnde die natuurtooneelen het eenige iets dat Ceylon bezit om zijn bestaan te rechtvaardigen.

De natuurtooneelen op den weg van Colombo naar Diyata-

lawa zijn, zooals mij verteld werd, en ik zelve ook waarlijk gelooven wil, een der meest grootsche en schilderachtigste van de geheele wereld. Hoe zou ik de schoonheid van het landschap beschrijven? Ik ben geen dichter en heb slechts een zeer geringe mate van romantisch gevoel. Waarlijk, het zou eene onrechtvaardigheid aan de grootschheid van de natuur zijn, zoo ik eene beschrijving er van zou beproeven.

KRONKELEND GAAN WIJ LANGS
REUSACHTIGE KRANSEN EN ROTSEN.

Op den morgen van ons vertrek van Diyatalawa moesten wij zeer vroeg onder de dekens uit. Wij stapten naar het spoorwegstation, zoowat twee mijl ver en klommen in den trein. Wij aanvaardden onze reis naar Ragama in den vroegen morgen, toen de dag met al zijn schoonheid en purperrood te voorschijn trad. Langzaam en zacht blies de locomotief dikke rookwolken uit, terwijl wij al kronkelend langs de

randen van reusachtige kransen en rotsen ons voortbewogen, en schrikwekkende diepten van afgrond en vallei vol leven waren van het gemurmel van kristalheldere waterstroomen. Dit schoone tooneel in het vroege morgenuur betooverde ons geheel. In stilte beschouwden wij het kabbelend water, diep onder de valleien, over met mosbegroeide rotsen en terrassen met varens bedekt huppelend, terwijl honderden van kleine vogels in al hunne verschillende kleuren aan het tooneel een levendigheid gaven door hunne vlucht tusschen de hooge boomen en het dichte loof, en langs rijstvelden en theeplantages. We reisden in de stilte, alsof onze omgeving heilig was, door de donkere dichte bosschen van palmen die van het strand zich uitstrekten, ver over heuvel en vallei, terwijl het droevig woud door de opgaande zon begroet werd. Naar gelang wij de kust naderden groeiden de spruiten en riviertjes tot rivieren aan, die zich met geweld een weg naar den Oceaan baanden. Voordat zij zich met den hoofdstroom vereenigden vormden de zijrivieren dikwijls grootsche watervallen die korten tijd zichtbaar bleven, tot een nieuwe tunnel of een vooruitstekende hoogte het landschap veranderde. Aan den tragen loop van de rivieren en het verdwijnen der theetuinen, die wij met de bergen ver achter ons lieten, konden wij vermoeden dat wij het doel van onze reis het Ragamakamp spoedig zouden bereiken. Na nog een tijd lang tusschen rijstvelden doorgereden te hebben, die afgewisseld werden met kokosnootpalmplantages, zagen wij een dicht begroeide hoogte van moerassige rijstvelden omgeven. Dit bleek Ragama te zijn.

Kunt gij u nu, waarde lezer, in uwe gedachten een panorama van deze landstreek oproepen? Misschien niet, en ik zal er u niet de schuld van geven, want het is mij onmogelijk u te beschrijven hoe prachtig het is. In alle geval moet dit genoeg zijn, om u te helpen een denkbeeld te vormen van wat het lot van een medemensch moet zijn, afgesneden van de buitenwereld, als het ware geblinddoekt om hem te verhinderen zelfs de schoonheid der natuur te zien. Maar ter zake!

Het Ragama-kamp is verdeeld in twee kampen van ongelijke

grootte. De redenen hiervoor waren wij niet in staat te ontdekken, of het moet geweest zijn om ons te tergen, want zij waren gereed eenig kleingeestig ding te doen zoo het maar berekend was, om ons het leven te verbitteren. Het was zeker erg onaangenaam, want in vele gevallen zijn de beste vrienden op deze wijze gescheiden geworden. Al wat toegelaten was, was over de draadheining naar elkander te kijken. Geen woord werd er toegelaten gewisseld te worden,

EEN RIVIERGEZICHT OP CEYLON.

zelfs niet met de intiemste vrienden. Zij waren zoo nabij ons, en toch zoo verre!

Het kamp is geheel door een afrastering van prikkeldraad omgeven, waarbuiten op bepaalden afstand de wachten waren. Evenals te Groenepunt hoort men onze getrouwe bewakers hun langgerekt „Allll . . . .'s Well!" uitgalmen, wanneer Ragama zich in diepe rust bevindt. Het behoeft niet gezegd te worden hoe ondragelijk en tergend de ervaring is, wanneer de stille slaap door dit geschreeuw gestoord wordt. Langs

de geheele prikkeldraad versperring is aan den binnenzijde een net van touwwerk gespannen, waarlangs zeer dunne, bijna onzichtbare, draden van koper loopen; bij de minste poging tot ontsnapping veroorzaakt het breken van die draden een elektrisch contact en in alle wachthuizen weerklinken elektrische schellen. Wij zijn nieuwsgierig om te weten, of deze wijze van inkamping afkomstig is van het blokhuizen-systeem in Zuid-Afrika, want het werd ons verteld, dat ook daar elektrische draden de blokhuizen verbinden, ten einde de nadering van een gevreesden Generaal De Wet te kennen te geven.

Is men deze hinderpalen te boven gekomen, wat niet heel onmogelijk is, omdat, zooals men weet, elektriciteit somtijds eigenaardige nukken vertoont, dan loopt men nog gevaar in handen te vallen van de ontelbare Singhalesen die het kamp omringen, en wien het niet moeilijk zou vallen in de moerassige velden den prijs te verdienen, die op het terugbrengen van elken krijgsgevangene is gesteld. Ontvluchten uit dit kamp wordt dus als eene onmogelijkheid beschouwd.

Door u alles omtrent de bizondere helft van het kamp te geven, waarin ik de buitengewone eer had opgesloten te zijn, krijgt gij ook terzelfder tijd volle informatie omtrent geheel het Ragama kamp, daar de twee afdeelingen in het algemeen overeenkomen. Het kamp werd betrokken in Januari 1901 door alle tot dusver te Diyatalawa verblijfhoudende krijgsgevangenen van vreemde nationaliteit. Later echter werden alle voor de autoriteiten ongewenschte personen, onverschillig van welke nationaliteit, ook daarheen gezonden.

De hutten, vier in getal, waren nog al geriefelijk. De officiershut is 125 voet bij 25 voet vloerruimte. De andere hutten zijn zoowat 15 voet korter. De samenstelling dezer hutten is zeer eenvoudig, toch zijn zij de eenige waarin een menschelijk wezen, niet in Ceylon of Indië geboren, leven kan. Zij zijn bij uitstek ingericht om geschikt te zijn in dit onmogelijke klimaat. Een raamwerk van ijzer, dak van ijzeren platen, en dan het geheel, hut en dak, bedekt met gevlochten

palmbladeren — ziedaar alles. De vloer is van cement, zoodat het gemakkelijk valt de hut te reinigen en schoon te houden. Hier geen graven van tunnels, hetgeen in de krijgsgevangenen kampen te Simonsstad en te Groenepunt, tot de meest geliefkoosde uitspanningen behoorde, want aangezien de vloeren van de hutten van cement zijn, wordt elk defekt daarin onmiddelijk ontdekt. De bedekkingen van palmbladeren de

BINNEN HET RAGAMA KAMP.

muren voorstellende, zijn bijna altoos opengezet. Op deze wijze is de ventilatie perfekt; in werkelijkheid woont men om zoo te zeggen, onder een dak. Bij gelegenheid van regen worden de muren gesloten, doch dit is zeer zelden noodig. De twee kampen hebben min of meer één grootte, 250 bij 80, en 110 bij 100 yards, en elk bevat minstens 150 man.

Ik ben verzekerd dat iedereen verwonderd zal zijn over deze beknoptheid, maar laat mij hem de verzekering geven

dat het niet veel verschil zou maken als het kamp zelfs viermaal grooter was; want door de onuitstaanbare hitte is lichaamsbeweging in de buitenlucht eene onmogelijkheid. Wij zijn tegen onzen zin verplicht in de hut te blijven gedurende den ganschen dag. Hadden wij ons niet te houden aan de militaire regel „lichten uit" om kwart voor tienen 's avonds, dan geloof ik wel dat wij in Ragamakamp reeds lang het voorbeeld van zekere dieren zouden hebben gevolgd en van den nacht een dag zouden hebben gemaakt. Dat zou echter vereischt hebben, dat Albion zijne liefdadigheid moest uitbreiden tot het verschaffen van genoegzaam olie voor onze lampen, wat natuurlijk te veel gevergd zou zijn. Zulk eene verandering zou uiterst aangenaam geweest zijn en wel om twee gegronde redenen:

De eerste is: het ontwijken van de ondragelijke hitte van den dag. Terloops mag aangemerkt worden, dat het bij ons niets buitengewoons is de thermometer 104 in de schaduw te zien aangeven. Men kan bijna geneigd zijn te denken dat de Voorzienigheid Ragama slechts voor zulke wezens heeft bedoeld, die niet gevoeliger zijn dan slangen.

De tweede reden is onze bepaalde en zeer natuurlijke afkeer van ons nachtelijk gezelschap in al hunne walgelijkheid. Ik wil niet overdrijven: het is slechts de zuivere ongemengde waarheid die ik geef in het volgende lijstje van onze medehutbewoners: — bedluizen, schorpioenen, padden, kakkerlakken, hagedissen van verscheidene soorten, slangen, en vele andere leelijke schepsels, die wij te voren nooit hebben gezien, en dus de namen er van niet kennen. De schorpioenen zijn soms nog al erg lief, dat is zij zijn moedig genoeg om een wandeling te nemen tusschen onze borden en schotels gedurende het middagmaal. Sommigen zijn erg klein, metende slechts zeven duim in lengte. Zij herinneren aan kleine hondjes. Ook de slangen hebben eene voorliefde voor onze hutten. En waarom niet? Arme schepsels! Het is zulk een heerlijke beschutting tegen de brandende zon. Eenige dagen geleden doodden wij een gezelschap van zeven, die allen op weg

KRIJGSGEVANGENEN TE RAGAMA.

waren naar onze hut. De padden zijn niet zoo erg lastig, behalve dat zij onophoudelijk kwaken gedurende den nacht. Slechts nu en dan brengen zij onze hutten een bezoek in grooten getale en eskadrons. Dan zijn wij verplicht een weinig voorzichtiger te zijn in ons loopen in het donker. Ja, zoo is het leven en meer bepaald het fortuin van den oorlog. We kunnen het niet verhelpen; wij moeten met alles tevreden zijn. De hemel schenke ons kracht alles te verdragen, en in blijmoedigheid te lijden, terwille van ons geliefd vaderland.

Wat doen wij den ganschen dag van zeven uur 's morgens tot zonsondergang? Als een regel wordt de tijd opgenomen met lezen, studeeren of kaartspelen. Het eentonige leven, de hitte, de lange duur van de gevangenschap, maakt de menschen lichtgeraakt, waardoor kleine twisten aan de orde van den dag zijn. Maar in ééne zaak zijn wij het eens, en dat is ons oordeel over het volk en het land waarvoor wij onze vrijheid hebben opgeofferd. Wee hem die zich daarover in ongunstigen zin uitlaat!

Hoewel volgens het oordeel van velen de Hollanders te Ragama hun Nederlanderschap verloren hebben, een kwestie waarover veel te zeggen valt, is hun liefde voor hun vaderland onverzwakt, en vond weder uiting in de geestdriftvolle wijze, waarop ook dit jaar de verjaardag van H. M. koningin Wilhelmina werd gevierd. Gaarne geven wij den lezer een beschrijving van dit feest.

Ragama is in diepe rust. Van kwartier tot kwartier slechts galmt de schildwacht zijn langgerekt „all is well" uit. De korte schemering kondigt den naderenden dag aan. Een vroege haan begroet op hoogen toon de komst der dagvorstin. Daar klinken plotseling de heldere tonen van een dwarsfluit in de Hollandsche hut. Goed op slag vallen een tweetal geïmproviseerde trommen in. Stilte en rust zijn heen. De „reveille" roept allen op. Geen slaap biedt weerstand aan de krachtige slagen der tamboers of aan de schrille tonen van den pijper. Op! Op! gij bannelingen! Vreest niet den dag onnoodig te verlengen! Op! Op! heden vliegt het leed van u; heden denkt

gij niet aan uw donker eentonig bestaan! Voelt gij niet hoe de scherpe klauw der gedachte zich ontspant? Op! Op! voor Neerlands koningin! Nog heeft Balder zijn Zonnewagen niet bestegen, als de Hollandsche bewoners van het kamp zich in feestdos vertoonen onder de wuivende kruinen der palmen.

Daar rijst het Hollandsch dundoek omhoog! Waai uit! heilige vlag, en verkondig het hier, aan den norschen Rus en den bruinen Spanjaard, dat al wat Neerlandsch bloed in de aderen heeft, thans jubelt en juicht. Leve Wilhelmina! Verkondig het den trotschen Franschman, en den donkeroogigen Italiaan, den stoeren Germaan, en den blonden Noor. Verkondig het vooral aan den pralenden Brit, hoe Hollands zoon in weerwil van zijn nieuw gekozen vaderland, waarvoor hij bloed en leven veil had, het kleine Nederland niet heeft vergeten; hoe het Hollandsch hart steeds kloppen blijft voor Neerland's Vorstinne.

Gebrek aan water is de oorzaak geweest, dat de interessante zwemwedstrijd niet plaats vinden kon. Maar andere vermakelijkheden zullen het toegestroomd publiek aangenaam bezighouden. De bittere koffie heeft zoo juist zoet gesmaakt, en thans wapperen reeds de roode en witte seinvlaggen als teeken dat de hardlooperstrijd zoo dadelijk een aanvang zal nemen. Daar schiet reeds het eerste tweetal vooruit! Ziet hoe zij zich inspannen. Zijn dat dezelfde menschen die loom en kregelig den dag doorbrengen? Wien een zucht van voldoening ontsnapt als weer een lange dag voorbij is? Maar het is Oranje vandaag, en een ieder is anders dan anders. Ziet een oogenblik later, het driebeen loopen, dat de treurigste gelaatstrekken ontspant, en een lach tovert op de lippen die het lachen schier verleerd hebben. Ziet hoe de vroolijkheid stijgt ten top, bij de wanhopige pogingen, die de eiloopers aanwenden het ei op den lepel te houden. Ziet hoe nauw de kring der nieuwsgierigen zich sluit, om ook getuige te zijn van de zonderlinge plaatsen waar het op den grond geteekend varken een oog wordt gegeven.

Laat ons een oogenblik verwijlen bij de aanschouwing van de feestelijke versierde hut No. 6. Een frisch groene geur waait u bij het binnentreden tegemoet. Groote palmbladeren sieren de ijzeren spijlen en welven zich in een schoonen boog boven uw hoofd. Bloemen en vlaggen trekken het oog door bonte mengeling. Vóór in de hut, in het midden van een woud van groen en bloemen, hangt een schilderij, gedrapeerd in

EEN KEURIG UITGEDOST TOONEELTJE.

wit, rood en blauw, die straks bij de onthullingsrede zal worden omgekeerd, en de beeltenis der geliefde koningin aan de nieuwsgierigen oogen zal vertoonen. Wapenschilden van provinciën en koloniën blinken hier en daar tusschen het groen, aan het achtereinde is een keurig uitgedost tooneeltje zichtbaar — het fraai bewerkt programma prijkt tusschen de festoenen. De aanblik der zaal doet het harte goed. Het Rood, Wit en Blauw herinnert aan het verre

vaderland, aan geliefde betrekkingen, en die gedachten schenken moed, vertrouwen en berusting.

Daar treden de genoodigden in. De kapitein der hut heet hen officieel maar hartelijk welkom, waarna de voorzitter der Feestcommissie zijne onthullingsrede aanvangt, die luidt als volgt:

Mijne Heeren! De maand Augustus die met den huidigen dag eindigt, is de tweede maand van dien naam, die de meesten onzer als krijgsgevangenen doorbrengen, en dus ook de tweede verjaardag van onze geëerbiedigde koningin, die door ons op dit eiland herdacht wordt.

Tusschen 31 Augustus 1900 en 31 Augustus 1901 zijn twee gebeurtenissen voorgevallen met betrekking tot onze koningin, die het meest onze belangstelling gewekt hebben. De eerste is de zending van de „Gelderland". De tweede het huwelijk van koningin Wilhelmina. Met hoeveel belangstelling ook de tweede gebeurtenis begroet werd, en hoezeer wij ook hopen dat dit huwelijk zal bijdragen tot het geluk van onze koningin en van Nederland, zoo wensch ik liever stil te staan bij de zending van de „Gelderland", omdat deze daad bewijst, dat diegenen onder ons, die het indertijd betreurden dat wij geen kroonprins maar een kroonprinses hadden zich blijkbaar vergist hebben, en dat zooals in dit geval het beter is eene moedige koningin te hebben, dan een staatshoofd dat hoewel mannelijk zijnde, dit niet toont.

Er is gezegd geworden, dat in den tegenwoordigen tijd de regeeringen voortdurend meer afhankelijk worden van den volkswil. Indien dit meer of min waar is voor andere volken waar de pers nog niet geheel veil is, zoo is dit zeker waar voor Nederland. Door deze daad heeft de koningin getoond dat zij het voorbeeld volgt van hare roemrijke voorgangers, die steeds den volkswil geëerbiedigd hebben. Ook in dit geval was het Nederlandsche volk vervuld om Z. HEd. President Kruger te helpen. Hoe echter wist men niet. De koningin toonde echter dat zij het wèl wist. Zij handhaafde door deze daad, gedachtig aan de spreuk „Je maintiendrai", de vriend-

schap met het Boerenvolk en door President Kruger zelf te ontvangen, en hem te bezoeken met haren echtgenoot aan het Afrikaansche Tehuis te Amsterdam, evenals door het bezoek door haar gebracht aan de echtgenoote van Generaal Botha op het Loo, toonde zij geheel in sympathie te zijn met de Boerenzaak, de zaak die ook ons het naast aan het hart ligt, en waarvoor wij heden Koningin Wilhelmina's verjaardag in ballingschap herdenken. Het is niet moeilijk de koninklijke waardigheid op te houden, indien men de hulpbronnen van een machtig rijk, een groot leger en een sterke vloot heeft. Anders wordt het echter, als men het hoofd is van een staat, die wel zijn eigen onafhankelijkheid kan bewaren, maar geen groote mogendheid zijnde, niet over een groote macht beschikt. Dan valt het moeilijk om zonder den staat in gevaar te brengen, duidelijk te toonen, wat men meent dat recht is, en in eene waardige houding te volharden. Het ophouden van de waardigheid van het Nederlandsche volk, heeft Koningin Wilhelmina getoond, uitstekend te kunnen doen, en daarom vertrouwen wij ook dat, indien het ooit noodig mocht zijn, het geheele Nederlandsche volk als één man opkomen zal voor onze koningin en ons land, want beïde zijn onafscheidelijk. Moge zij deze eerste verjaardag van haar huwelijk gelukkig met haren echtgenoot Prins Hendrik herdenken!

Leve Koningin Wilhelmina!

Onder drie krachtige hoera's, wordt het doek voor het sierlijk tusschen het groen uitkomende portret weggetrokken en plechtig ruischt door de zaal het:

Wien Neêrlandsch bloed door ad'ren vloeit,
Van vreemde smetten vrij,
Wiens hart voor land en koning gloeit,
Verheff' den zang als wij.
Hij stell' met ons vereend van zin,
Met onbeklemde borst,
Het Godgevallig feestlied in,
Voor vaderland en vorst.
Voor vaderland en vorst!

Daarop volgen de volksliederen van de Republieken en de genoodigden — de niet-Hollandsche officieren en hutkapiteins — verdeelden zich hier en daar. Een ieder is vol lof bij het zien van de hut.

Het is twee uur. De scherpe tonen van de dwarsfluit roepen de vroolijke menigte weer naar het terrein, waar nieuwe nummers van de volksspelen uitgevoerd zullen worden. Uitbundig is het gejuich en het gelach der omstanders bij het mastklimmen, bij de potsierlijke sprongen onder het zakloopen. Zenuwachtig trachten de aardappel-rapers elkander den loef af te steken. Ook het „hanengevecht" en het „lijnhappen" geven stof tot lachen. De dag is warm. De zon zendt verzengende stralen naar het aardrijk, en de hooge palmen werpen slechts zeer weinig schaduw. Maar wie let daarop? Het is Oranjedag vandaag, en een ieder is vol ijver.

Een korte pauze is ingetreden. Men maakt zich klaar voor het feestmaal. In de met groen en vlaggen versierde zaal, waar het eetmaal zal plaats hebben vormen de net aangerichte tafels, de flesschen oranjekleurig bier, dat schittert in de laatste stralen van de neigende zon, en niet het allerminst de gevangenen in feestkleederen zelve, een scherp contrast met den alledaagschen en vervelenden toestand en omgeving. Een ongewoon rijk menu met een keur van spijzen, die te danken zijn aan de milde gaven van den heer B. A. Wennink, Consul der Nederlanden te Colombo, aan onze landgenooten te Kandy en ook aan de opene beurzen in het kamp zelve, brengt het water in den mond. De aangenaamste, reeds lang vergetene geuren prikkelen den neus. Een ieder is gezeten. De voorzitter van de feestcommissie neemt het woord:

„Mijne Heeren"! Een Hollander is een mensch. Zoolang de zon schijnt is er vroolijkheid en leven in een mensch, waar hij ook al is. Hoeveel te grooter moet dan de vroolijkheid zijn voor een Hollander als de Oranjezon schijnt. Die zon schijnt heden, 31 Augustus, schitterender dan ooit. Immers de laatste rechtstreeksche afstammeling van het

Oranje-geslacht viert heden haar geboortedag. Dat op zichzelf is al reeds een reden tot vreugde, voor rechtgeaarde Nederlanders; doch hier komt nog bij, waaraan reeds van morgen herinnerd werd, dat die afstammelinge, vrouw als zij is, het eenige gekroonde hoofd der wereld is, dat woorden en daden van vriendschap en rechtvaardigheidsgevoel durft te laten overeenstemmen. Wat de tijd brengen zal over haar, ligt nu in het duister, doch daarvan ben ik overtuigd, dat zoo ooit Holland onder haar bestuur in gevaar mocht komen zijne onafhankelijkheid te verliezen, wij allen als één man haar zullen steunen. Dan in bange dagen de bladen der geschiedenis teruggeslagen — herlezen wat daar geschreven staat — trachten dit te herdoen — steeds de oranjevaan omhoog houdende. Moge God haar leven beschermen en haar eene gelukkige moeder maken tot heil van land en volk.

Mijne Heeren! Driemaal hoera voor H.M. de Koningin Wilhelmina!

Daverende toejuichingen volgden. Dan is het voor eene wijle stil. Als het katje muist, dan miauwt het niet. Maar dan klinkt ook toast op toast, beter of slechter — allen echter getuigenis afleggende van een warm gevoel voor Nederland en zijn Vorstin. De voorzitter der Commissie sluit dan den feestdronk. Dezelfde tafels zullen dienst doen bij het tooneel.

Ook dit item van het programma liep behoorlijk af. Een ieder is voldaan, want tijdens den langdurige gevangenis is de maag het voornaamste lichaamsdeel, niet zoo bevredigd geweest.

Het is avond. De feestelijke stemming — de bekoorlijke aanblik der versierde feestzaal en het keurige tooneeltje met zijne primitieve voetlichten — alles belooft eenen aangenamen avond. Het programma is rijk, te rijk misschien voor den korten tijd, waarover beschikt kan worden. Een interessant gespeeld blijspel opent de reeks van meest kluchtige voordrachten en tooneelstukjes. De spelers zijn rolvast. Alles ontlokt het tot pret gestemd publiek een schaterlach. In

bijzonderheden te treden omtrent de uitgevoerde items verbiedt de ruimte. In één woord, de avond van den 31sten Augustus 1901 is, gelijk den geheelen dag, een succes geweest. Vermoeid maar voldaan, vleit een ieder zich eindelijk neer als de schrille fluitjes, „lichten uit" verkondigen. En geen krijgsgevangene zucht er: „Goddank, al weer een dag voorbij." Integendeel, bedenkend hoe hij voor een wijle vergeten heeft zijn doelloos bestaan, herinnert hij zich en zal zich steeds herinneren, dat de dag van 31 Augustus 1901 de minst sombere en droevige geweest is van zijn leven tusschen elektrisch stekeldraad. En hij sluimert in met een zucht op de lippen, maar de wensch in het hart: Leve Wilhelmina.

Alhoewel feestvieren niet eigenlijk bij ballingschap past, kan men toch niet nalaten aan de gewaarwordingen van het hart op zulke dagen uiting te geven. De nationale feestdagen van den Afrikaander worden ook hier geregeld herdacht. Zoo o. a. werden de verjaardagen van onze geëerbiedigde presidenten op den 2den en 10den October met veel geestdrift gevierd. Reeds vroeg in den morgen wapperde de vierkleur in het kamp en weerklonken de nationale volksliederen overal. Een der liederen die met geestdrift op die dagen werd gezongen, laten wij hier volgen:

Generaal De Wet.

Wie noemt gij wel een flinke vent?
De Wet.
Bij Boer en Engelschman bekend?
De Wet.
Wie heeft John Bull zoo vaak verrast?
Zijn trein en mannen aangetast?
't Is Christiaan De Wet: 't Is Christiaan De Wet.

Wie is de held van Koornspruit?
De Wet.
Wie won daarbij een groote buit?
De Wet.

Wie is nu daar en dan weer hier?
Wie vliegt van Vaal naar Grootrivier?
't Is Christiaan De Wet: 't Is Christiaan De Wet.

Wie is de dappere Generaal ?
De Wet.
Die den Engelschman ontnam zijn maal?
De Wet.
Verschijnt, verdwijnt ter goeder uur,
En Roberts maakt het leven zuur,
't Is Christiaan De Wet: 't Is Christiaan De Wet.

Wie breekt gedurig sporen op?
De Wet.
Wie slaat den vijand op zijn kop?
De Wet.
Wie is de schrik van den Engelschman
Dien Kitchener niet vangen kan?
't Is Christiaan De Wet: 't Is Christiaan De Wet.

Wie is de Vrijstaat uitgestapt?
De Wet.
Aan twee, drie generaals ontsnapt?
De Wet.
Wie is vereend met De la Rey?
En maakt de Boerenvrienden blij?
't Is Christiaan De Wet: 't Is Christiaan De Wet.

Wie houdt daar gindsch den moed er in?
De Wet.
Wie toont den waren vrijheidszin?
De Wet.
En maakt dat alles recht zal kom?
Tot heil van het Afrikanerdom?
't Is Christiaan De Wet: 't Is Christiaan De Wet.

Onze verzameling boeken is prachtig. De verzameling ons door philantropische vereenigingen van Holland, Frankrijk,

Duitschland en Neêrlandsch-Indië geschonken, zou menige leeskamer sieren. Met uitzondering van slechts een paar waardelooze romans, is litteratuur van minder gehalte een ongekend iets bij ons.

Wij zijn niet allen vroege ontwakers en dit is jammer, want de vroege morgens zijn niet slecht. Dan ondervindt men een diepe stilte, zoo stil dat men bijna de dauwdruppels

OM 5 UUR 'S NAMIDDAGS KUNNEN WIJ WEDER WAGEN NAAR BUITEN TE KOMEN.

in de hartjes der bloemen kan hooren vallen, of zelfs de voetstappen van een geest op een pad van zacht licht wandelend. Geplaatst zooals wij zijn, in de diepten van een uitgestrekte cocosplantage kan men inderdaad niets anders dan diepe stilte verwachten. Van onze afgezonderde woningen is niets anders zichtbaar dan de lucht boven ons en het bosch

rondom ons. Om 5 uur des middags kunnen wij weder wagen naar buiten te komen. Van af dit uur tot den tijd van lichten uit, zijn wij dan ook meestal buiten; sommigen zittende op stoelen van melkkistjes gemaakt van verscheidenen aard en vorm, anderen op banken liggende, anderen weder lui op en afstappende tusschen de palmboomen, en nog weder anderen hunne lengte op den grond metende, terwijl zij de sterren tellen. Bij deze gelegenheden bespreken wij gewoonlijk de gebeurtenissen van den dag. Ge zult misschien vragen, welke gebeurtenissen zijn er dan om te bespreken? en zult denken dat er geen gelegenheid bestaat voor buitengewone voorvallen. Laat mij u verzekeren dat er verscheidenen zijn, en dat de meerderheid van de gebeurtenissen van den dag bizonder buitengewoon zijn. Zij zijn wonderlijk vreemd en ongehoord. Als voorbeeld zal ik hier uit vele zaken die ter sprake komen een paar aanhalen. Hoe vreemd zij anderen ook al mogen schijnen, kan ik de verzekering geven dat zij tallooze malen door ons behandeld werden gedurende onze uren van wijsgeerige redeneering, en wel op zoo kiesche wijze dat onze moreele toon 'er niet de minste schade door leed. Eerst noemen wij dan die wonderbaarlijke telegrammen, die dagelijks het bord versieren. Ze zijn de fabricatie van een bizonder genie; zij moeten het product zijn van een groot brein, of ook wel van een vereeniging van velen. Schijnbaar behooren die denkvermogens aan zulke van Gods schepselen, die hun aardsch genot vinden in het voorbijgaan en overtreden van het negende gebod. Stel u nu voor de verschillende opinies die geuit worden over de waarde van zulke verregaande onwaarheden. Elk telegram is voor ons een litterarisch vraagstuk, dat wij om de een of andere reden altoos getrouw trachten te ontcijferen. Eerst wordt het gelezen zooals het staat, dan tusschen de lijnen, dan weer wordt het geheel omgezet en zoo gaat het voort. Het maakt geen verschil of wij al tot eenig resultaat geraken al dan niet, en als algemeene regel kan aangenomen worden dat we er nooit toe komen. Nadat wij zorgvuldig van den inhoud hebben kennis genomen,

moeten wij noodzakelijkerwijze twee weken wachten op de Engelsche mail, want niettegenstaande de censors en Britsche „redtape", gelukt het ons nog al dikwijls die nieuwsbladen die wij noodig achten, binnen te krijgen — en dan wordt vergelijking gemaakt.

Ik ben overtuigd dat het interessant zou zijn als ik de resultaten van zulke vergelijkingen tusschen de rapporten der bladen, en die der telegrammen zou opnoemen, maar ik wil genadig zijn en zulks dus liever laten. Laat het genoeg zijn te zeggen, dat volgens de telegrammen Generaal Christiaan De Wet gedood en tweemaal gevangen genomen werd. Eens verdween hij geheel en al: nog eens werd zijn vertrek naar Europa gemeld, en treurig! eens werd ons bekend gemaakt dat hij krankzinnig geworden was. Dit is verschrikkelijk, vooral als men bedenkt hoe vele pakken slaag de vijand na dien tijd van hem ontvangen heeft. Generaal Louis Botha werd ook gedood en eenige malen gevangen genomen. Hij gaf zich verder bij verschillende gelegenheden over. De laatste maal ging men zelfs zoover, volledige informatie te geven: hij zou zich met zijn geheel commando hebben overgegeven om 9.45 v.m. van 27 Februari 1902. Zoodanige telegrammen omtrent President Steijn, Generaal de Rey, en andere prominent leidslieden van ons volk vond de vijand van tijd tot tijd noodig, ter versiering van het bord. Zij spreken van „drives" alsof de menschen vee zijn – „potting them over", „a good bag" voor den dag, een gelukkige „sweep" en zoo meer — deze zijn sommige van de onbeschaafde uitdrukkingen, die in hunne kennisgevingen gebruikt worden. Ik kon boeken vullen over deze telegrammen, maar genoeg!

Het zou u misschien, waarde lezer, interesseeren te vernemen dat het juist, toen er weer van een welgeslaagde sweep gerapporteerd werd, gebeurde dat Lord Methuen met zijn gansche bende door Generaal De la Rey gesnapt werd.

De beperkingen op onze correspondentie gezet maken niet alleen een onzer grootste grieven uit, maar vormen tegelijk ook een der hoofdonderwerpen van discussie. Er over klagen

dat doen wij onder ons zelven, want wij kunnen slechts troost daarin zoeken onze teleurstellingen aan elkander bekend te maken, als er een of ander onschuldige hoewel belangrijke brief aan een onzer dierbaren geadresseerd, teruggezonden wordt; of wanneer wij slechts erbarmelijke snippers van eenen brief uit Zuid-Afrika ontvangen. Sommigen dezer brieven bevatten bij ontvangst niets dan datum en handteekening. Zij ondergaan bijkans algeheele vernietiging. De gehuwden met families in Zuid-Afrika zijn in het laatste geval wel het meest te bejammeren. Wij zien naar brieven uit, als een dorstige in de woestijn naar water, wat ook al de inhoud moge zijn. Soms getuigen de brieven van hoop en blijmoedigheid, dan weer brengen zij slechts nieuwe wonden aan het hart; doch bitter of zoet, onze verwachtingen zijn altoos verbonden aan een dorst naar nieuws van hen die ons het dierbaarst zijn. Het klinkt barbaarsch maar het is niettemin waar, dat wij voor zekeren tijd niet toegelaten worden, zelfs een woord van bemoediging aan de onzen te schrijven. De vijand scheen bevreesd dat dit de onzen zou influenceeren den hopeloozen strijd vol te houden, en die „dwaze" hardkoppigheid had reeds meer last veroorzaakt, dan het Britsche Rijk aangenaam geweest was. Voor eenigen van ons was een brief echter bijzaak geworden. Zij wenschen hem niet en verwachten ook niet een. En waarom dan? Omdat de concentratie-kampen hun werk verricht hebben: de Engel des doods heeft reeds hunne echtgenoote en kinderen weggemaaid. Ja, er zijn gevallen waar een vader en man, zijne vrouw en alle vijf kinderen, alle beelden van gezondheid vóór zijne wegvoering, verloren heeft, een ander weer heeft vrouw en drie kinderen verloren, enz. Hun verlies is hartverscheurend en toch wanhopen zij niet, want de liefde tot hun land en nationale onafhankelijkheid is verreweg te sterk. Wij mogen tot ons dierbaar land terugkeeren slechts om een verwoeste kale woestijn te vinden zonder één van onze beminden om ons te verwelkomen, — het land echter blijft ons dierbaar — het is en blijft ons vaderland! Wij zullen

trachten de graven te vinden van onze moeders, vrouwen, zusters en geliefde kinderen, en toch lofzingen. Want het graf is de proeve van ware liefde! Het is daar dat het goddelijke gevoel van de ziel, meerderheid over de eenvoudige dierlijke liefde bewijst. De liefde die in de ziel zetelt, kan leven op herinnering. De droefheid over de dooden is de eenige van welke wij weigeren ons te ontdoen. Elke andere wonde trachten wij te heelen, elke andere bezoeking te vergeten — maar deze wonde beschouwen wij onzen plicht open te houden: deze bezoeking houden wij in levendige herinnering, en overdenken haar in de eenzaamheid. Maar ik wijk af.

Ik moet nu kortelijks beschrijven hoe wij leven, of liever, hoe wij blijven bestaan. Ons dagelijksch rantsoen per man wordt als volgt aangegeven: drie kwart pond brood; drie kwart pond vleesch; een kwart pond boonen; tien onzen aardappels; twee onzen rijst; een vijfde ons zout; een vijfde ons „limejuice''; een kwart pond jam (per week); een twaalfde pond melk; twee en een vijfde pond zeep (per week); vijf zevende ons thee of een en drie kwart ons koffie en twee ons suiker. Indien nu de vereischten voor het leven, zooals in werkelijkheid aan ons gegeven, in het geringste overeen kwam met het gespecificeerde lijstje, dan zou ik misschien niets er over gezegd hebben. Daar de vijand echter het recht achtte en nog acht, om het lijstje opzettelijk te mishandelen, gevoel ik mij verplicht tegenover mijne medeschepselen, een paar zachte aanmerkingen te maken over het goed dat wij eten. Het vleesch heeft nooit het geringste bewijs van vet; het is blauw, taai en slijmachtig. Daarenboven stinkt het gewoonlijk. Natuurlijk is het niet de stank van bedorven vleesch, maar een reuk die aan mager buffelvleesch eigen is. In die eigenaardige reuk is er veel van de onbeschrijfelijke bedompigheid van een onderaardschen gang. Er naar te kijken is bijna voldoende om iemand de handen te doen ineenslaan, de oogen hemelwaarts te doen keeren en uitteroepen met gebroken hart: „ik sterf!'' Ik kan de kwaliteit van het vleesch niet beter beschrijven. Ik ben er

echter zeker van dat geen christen, of mensch met gevoel, ooit zijn lievelingshond zulk vleesch zal te eten geven. Onze aanhoudende klacht heeft altijd dezelfde uitwerking gehad als die van water op den rug van een eend geworpen. Of zij kunnen niet òf zij willen geen gehoor geven. Boonen krijgen wij eerst gedurende de laatste zes weken. Wij krijgen twee soorten, allebei aan ons onbekend. De eene soort is zeer klein, rond en groenachtig: de andere wit, breed, hard en bitter. De aardappels komen, naar ik meen, uit Indië. Zij konden wel slechter zijn. Inderdaad houden wij er veel van: zij zijn al wat werkelijk onzen honger stillen kan. Wij durven niet om des gewetens wil onzen honger met vleesch of boonen stillen, want ik geloof bepaald dat dit ons zou dooden. De rijst is eenvoudig walgelijk; zij is niet schoon en zuiver en van slechte kwaliteit. Ik wil kort zijn, en verzeker den lezer, dat wat wij werkelijk ontvangen voor eten en drank, slecht is en betreurenswaardig. Ieder afzonderlijke krijgsgevangene zal gereed zijn — en ik geloof zelfs blijmoedig — om onder eede te verklaren dat deze opgave omtrent het voedsel correct en zonder eenige overdrijving is.

Men moge vragen: Hoedanig is de verhouding tusschen de krijgsgevangenen en de autoriteiten? De ondervinding door meer dan een banneling in bijna twee jaren opgedaan, werd door den kamp-adjudant getrouw weergegeven in wat hij bij hut N°. 7 zeide op 25 October 1901: „A prisoner of war has no rights." Een tweede gezegde door een der autoriteiten: „We can do what we like, with a prisoner of war; we only have to keep him alive." Ja! elkeen die maar eenigszins getracht heeft om of zijne eigene of de billijke rechten van een medekrijgsgevangene te beschermen, heeft steeds moeten ondervinden dat hij dit bij de militaire autoriteiten deed, op het gevaar af van voor overtreding aangemerkt te worden. Kolonel Coope zeide aan een Boerenofficier kort voor zijne verwijdering van Diyatalawa: „I would warn you to be very careful. We have you in our hands now, and we need never let you go back again to South Africa"; en dit omdat

hij gesproken had tegen het nemen van eenigen eed van getrouwheid, terwijl de oorlog nog aan den gang was. De straf voor een derde overtreding van een krijgsgevangene nog in Afrika, was verbannen te worden naar een of ander eiland of naar Indië; en was hij reeds in ballingschap, zoo hij optrad ter verdediging van rechten, die voor de Engelschen niet bestonden, dan was de straf verwijdering naar een strafkamp of naar de gewone gevangenis. Onder zulke omstandigheden is het te verwonderen, dat de arme stumpert voor hij zoo maar aanneemt dat een krijgsgevangene geene rechten heeft, zich verzet tegen het minachten, verachten en ignoreeren van wat bij hem levenslang als heilig gegolden heeft? En is het te verwonderen, dat hij in dit verzet, soms uit onkunde, soms uit wanhoop, wat te ver gaat en een toestand teweeg brengt, waardoor misschien meer dan een, die niet meegemaakt heeft, ook gestraft wordt? Hier is een voorbeeld. Een van de krijgsgevangenen was bezig zijne kleederen te wasschen toen de tijd van inspectie daar was. Het waschhuis met alle zich daarin bevindende emmers en balies moest op dien tijd schoon zijn. Een krijgsgevangene Franschman, moest hiervoor zorgen. Wat doet onze vriend die met zijn waschgoed bezig was? Hij pakt het in een balie en wil het naar zijn hut brengen. De opzichter belet hem. Hij doet het toch. De opzichter rapporteert de zaak bij een Tommy. De waschman is in een huisje gegaan. Tommy wil hem arresteeren. De Franschman heeft daar geen zin in. Tommy roept nog een Tommy, nog een, en nog een, totdat er later zes Tommies zijn. De waschman geeft de zes Tommies lachend, doch zeer beslist, te kennen dat hij voor hen klaar is. Zij kunnen maar inkomen, doch zij komen niet. Eenige vrienden komen op het tooneel en ze nemen hem uit het huisje naar zijn hut. En de kamp-profeten zeggen: „daar komt een herrie van": en dit blijkt ook al dadelijk correct te zijn, want een lange sergeant met eenige van de kamp-politie komen en willen den overtreder arresteeren. Dit gebeurt gedurende het algemeene etensuur.

Hij ziet hun doel, en over tafels en tusschen banken heen, houdt hij zich uit hunne handen. Doch zijn hemd blijft in den slag. Eenige koppen thee worden ook omgegooid. In den omtrek van de politie vloeit de thee wat hooger dan de tafels, bij toeval tegen de Tommies. Ook ditmaal wordt het arrest geen daadzaak. Later komt een luitenant met een aantal manschappen met stokken gewapend, naar de hut van den overtreder. Het kamp wordt meer en meer opgewonden, en de stemming der krijgsgevangenen dreigend. De luitenant wil weten waarom de overtreder zich niet wil laten arresteeren. „Omdat", zegt deze, „ik veroordeeld en gevonnist word, voordat ik kans heb om mij te verdedigen of eenige getuigen voor mijne verdediging op te roepen". De luitenant verzekert dat hij behoorlijk gelegenheid zal hebben om zich te verdedigen, doch hij antwoordt dat, tenzij hem behoorlijk waarborg gegeven kan worden, dat zijne getuigen met hem kunnen uitgaan, hij niet zal gaan. Dit wordt eindelijk door den luitenant toegestaan, en voor dien dag is de zaak geeindigd. Den volgenden morgen, na wat drentelen en dralen is de overtreder met zijne getuigen aan het hek. De politie wilde hem uitnemen naar de guardroom, de getuigen konden later komen. Dit was niet wat beloofd was. De overtreder beroept zich op de overeenkomst van den vorigen avond. Men kon niet vorderen; eindelijk wordt alles opgegeven, en de overtreder blijft nog in het kamp. Wat later wordt bij de waschhuizen om het kamp de wacht goed wakker geschud, het maxim in orde gebracht, en met een afdeeling van 30 man wordt de waschman er toch uitgekregen. Bij het verhoor, nog dienzelfden dag, werden de getuigen geroepen, de overtreder schuldig bevonden en tot 112 dagen harden arbeid in de Kandy-gevangenis veroordeeld. Is alles nu afgeloopen? Sommigen onzer meenden wel dat de geheele comedie over was, doch zeer vroeg den volgenden morgen was het in en om het kamp enkel leven en gewoel. Overal waren afdeelingen van gewapende Tommies geplaatst, ongeveer een 300 in getal. Eenige officieren stormden de officiershut binnen, en arresteerden

drie van onze officieren. In de andere hutten worden ook nog eenige personen gearresteerd. Elkeen is verbaasd. Een luitenant kwam, nadat de gewapende macht uit het kamp was teruggetrokken, en zeide een Boeren-officier aan, zich gereed te houden naar Colombo te gaan. Dit was, zeide hij, een verzoek van den Kamp-kommandant. Het duurde niet lang of de gouverneur van het eiland, Sir J. West Ridgeway, maakte ook zijne verschijning in het kamp, geescorteerd door een compagnie soldaten. Hij liet de officieren en hutkapiteins bijeen roepen, en zeide tot een van hen: „Ik ken u van Diyatalawa; daar hebt gij uw invloed gebruikt om opstand te verwekken; hier doet gij het ook. Ik zal u laten verwijderen". De officier tot wien dit gezegd werd, antwoordde dat hij zich niet schaamde over wat hij te Diyatalawa gedaan had; met wat hier gebeurd was, had hij niets te maken gehad. De gouverneur vroeg aan den kamp-kommandant of hij eenige hulp van den officier gekregen had in het onderdrukken van den opstand. „Geene hoegenaamd", antwoordde de kampkommandant. Een uur of wat later zat de Boeren-officier eenzaam in een cel opgesloten. Daar waren ook al de krijgsgevangenen, dien morgen te Ragama gearresteerd, met nog een tiental anderen die zich op de een of andere wijze hadden verzet tegen de geestdoodende beperkingen van de vrijste en rechtvaardigste regeering onder de zon. Het is hard voor ons, het geslacht van de twintigste eeuw, om te moeten ondervinden dat de menschheid eer achteruit gegaan is in zijne principes dan vooruit; om te zien hoe schandelijk men door huichelarij en eerloosheid de krijgsgevangenen oneer aandoet. Doch wie weet wat en hoe een Engelschman het in den zin heeft? En door bovengemeld voorbeeld ziet men hoe de bannelingen steeds op de hoogte werden gebracht van de rechtvaardigheid van de regeering van het machtige Albion.

Het Welikada misdadigers-gesticht is niet ver van Colombo, en is in vele opzichten een merkwaardige inrichting. De meesten van de gebouwen dagteekenen nog uit den tijd van de Hollanders. „Ja", zeide een Boerenofficier toen hij van daar

in het kamp terugkwam, „ik kan niet zeggen dat, toen ik daar zoo ingekerkerd zat, ik juist erg dankbaar was tegenover die goede vrienden van weleer, dat zij zulke hechte gevangenissen hebben gebouwd". Doch de beste profeet onder hen kon toch ook niet gissen dat hunne stamgenooten hier zouden worden opgesloten. Tijdens de gevangenschap van gemelden officier te Welikada was het getal gevangenen 839, mannen en vrouwen van allerlei soort en kleur, veroordeeld

BURGERS OP PAROOL.
(EEN BRUG IN DEN WEG NAAR BANDARAVILLE).

voor alle mogelijke misdaden. Zelfs moordenaars waren niet slecht vertegenwoordigd. Terechtstellingen aan de galg, ongeveer eens in de 14 dagen; het uitdeelen van katsslagen bijna dagelijks; beiden zoo uitgeoefend dat de militaire gevangenen bijna alles moesten zien; — hooren konden zij alles. De krijgsgevangene die dan ook te Welikada te lande komt, maakt eene ondervindig die hij nooit kan vergeten.

Het nageslacht moet voordeel doen met wat wij nu doormaken, en het is goed dat het weet waarom sommigen van de krijgsgevangenen daar gezonden zijn, en hoe zij daar behandeld werden. De meesten waren mannen, die het hun plicht hebben geacht, om te probeeren hun vrijheid door ontsnapping uit de kampen terug te krijgen, om dan weder mede te helpen in den strijd voor vrijheid en recht. Allen waren zij mannen, die zich niet gedwee konden onderwerpen aan de somtijds vernederende eischen van de Engelschen. Om hun doel te bereiken, zijn zij, wel is waar, niet altijd met de wijsheid van een Solon, of het beleid van Generaal De Wet te werk gegaan; neen in sommige gevallen ontdekt men zelfs wat genoemd mag worden tergerij, en dit is zeer af te keuren. De ondervinding leert dat als er niet bepaald iets goeds kan spruiten uit een of andere daad, het beste is om die ongedaan te laten. De mannen echter die kennis hebben gemaakt met den opziener van Welikada Tronk, hebben oprecht gemeend de heerlijke Afrikaander-zaak te dienen. Een onzer officieren die daar een tijdlang verkeerde, zegt o. a.: „Ik kan getuigen, hoe dat maandenlange afzondering van hun medegevangene vrienden, het verbod om met iemand een enkel woord te spreken — het terughouden van brieven, couranten en boeken, het verbod aan iemand hoegenaamd te schrijven, het weigeren om voor diegenen zelfs, die geld in overvloed hadden, eenige versnapering, zooals boter, thee, visch of jam te koopen, eenzame opsluiting in de gemeene gevangenis tusschen de laagste misdadigers, die men onder de armzalige schepsels, de koelies en Tamils, vinden kan, harde arbeid, alle mogelijke vernederende en walgelijke plagerijen, die een opziener die verhard door het bijwonen van 40 à 50 terechtstellingen in het jaar, en het toedienen van kastijdingen bijna dagelijks, alle gevoel voor den medemensch heeft verloren, zijne gasten aandoet. Ik zeg, ik kan getuigen hoe dat ten spijt van dit alles, die mannen toch de warmste trouw aan den dag hebben gelegd. De tronk voor krijgsgevangenen was wel gemerkt „Military Prison", doch dit was weer Engelsche bedriegerij.

De arme drommel eenmaal binnen de muren van dit pestgat, was òf hij privaat òf officier was, geen militair meer, maar moest zich onderwerpen aan de gewone tronk-regulatiën voor crimineele gevangenen. En wie zal beschrijven het bitter lijden van diegenen die in de eenzame, dampige cellen van de tronk ziek werden? Toen ik bij eene gelegenheid aanbood om bij een ernstige zieke te waken, werd dit beslist geweigerd. En wat is meer hartverscheurend, dan de van koorts razend geworden lijder te hooren schreeuwen, kermen en vloeken, in de akelige eenzaamheid van zijn kerker. Dit was niets buitengewoons in de Welikada-gevangenis. Denk bij dit alles aan het vreeselijk lijden van onze dappere vrouwen en kinderen, ja! van het gansche Afrikaansche volk, en gij weet wat de vrijheid kost."

Heden is het Vrijdag 30 Mei 1902. Uit wat wij tusschen de lijnen van Reuters pasklare telegrammen kunnen lezen, zijn er vredesonderhandelingen aan den gang. Wat eene spanning! Onze nieuwsgierigheid om maar een greintje waarheid te verkrijgen, is tot op haar hoogste gekomen. Wij weten dat de vertegenwoordigers van ons volk nog met Lord Kitchener en Lord Milner in conferentie waren, te Pretoria op Dinsdag 27 dezer. Van dien datum af, weten wij niets meer. Wij kunnen op dit oogenblik bijna eenig ander iets verdragen, behalve die angstvallige spanning. Het onderdrukken van nieuws, dat voor ons zoo waardeerbaar is, is niets minder dan een aanvulling van ons leed.

Op het oogenblik, gelijk bij zoovele vorige gelegenheden, gedurende het tijdperk van onze opsluiting, zijn wij erg treurig. Eene schaduw van mismoedigheid schijnt ons overvallen te hebben. Er is eene verwarde vreemdheid aan alles rondom ons. De wereld schijnt vol treurigheid, slechtheid en krankzinnigheid te zijn. Nog eens en nog eens, trachten wij onszelven te bevredigen met een ietwat geheimzinnig geloof, dat vrede reeds is hersteld in Zuid-Afrika, of ter eeniger oogenblik kan hersteld worden. Dan worden onze goede verwachtingen telkenmale den bodem ingeslagen zonder eenige duidelijke

reden. Het éene oogenblik voert de verbeelding ons naar een luisterrijke toekomst voor ons volk; het volgende vervalt men tot een toestand van mismoedigheid zonder het te bespeuren. Dan luistert men naar niets, merkt niets op, denkt na verzonken in gedachten. Men staart om zich als een stompzinnige, alsof er niets is, waarop het oog is te vestigen, dan een hopeloos niets, of levenlooze natuur. Ten minste voor het oogenblik erkennen wij de onzekerheid van onze positie. Het is best mogelijk, dat vrede hersteld wordt, en wij misschien met kennisgeving van een uur vooraf, opgeroepen worden gereed te zijn naar huis terug te keeren. Om deze redenen zijn wij thans beroofd van onzen anders zoo overvloedigen tijd, of door de onzekerheid worden wij verleid ons dit in te beelden.

Voor mij zelven, spijt het mij, dat ik verplicht ben kort te zijn, in de weinige opmerkingen die nog gemaakt moeten worden. Het is mij niet noodig kommentaar te maken, op wat het de Engelschen belieft van de Boeren te zeggen, door middel van Nieuwsbladen, want de wereld weet er wel alles van. Slechts wil ik aanmerken dat het woord „onkundig" of „onwetend", in de toekomst moet vermeden worden. Want nadat de andere volken nu beter met de Boeren zijn bekend geworden, is dat spel van onjuiste en valsche voorstellingen uitgespeeld.

HOOFDSTUK XX.

Het bittere einde van onze ballingschap.

De schrikkelijke spanning waarin wij verkeerden is ten einde geloopen. Op den vroegen morgen van 2 Juni werd ons medegedeeld dat er vrede is. Er is nu geen twijfel meer mogelijk. De vrede is geteekend. Lord Kitchener heeft het uit Pretoria geseind, en de Koning van Engeland deelt het in

een boodschap aan zijn volk mede. De oorlog is dus uit en helaas! helaas! het is met de onafhankelijkheid van ons dierbaar land gedaan. Iets als een pijl van smart vloog door ons bij de gedachte: Transvalers en Vrijstaters zijn nu onderdanen van Koning Eduard. Het heilig erfdeel van onze vaderen hebben wij verloren. Kunnen wij ons over deze vrede verblijden? Neen! o neen! Want ons kostbaar goed, ons hoogste ideaal, ja! de onafhankelijkheid van ons dierbaar land, gaat er mee ten onder; want tevergeefs hebben nu duizenden dapperen hun leven op het altaar der vrijheid gelaten; ons land met dierbaarste bloed zijner zonen gedrenkt; tevergeefs is al de heldenmoed geweest, waarmede ons klein volk den overmachtigen vijand lang heeft weerstaan; tevergeefs zijn duizenden vrouwen en kinderen in de kampen omgekomen; tevergeefs is het vertrouwen in de zegepraal van onze rechtvaardige zaak geweest; want het onrecht is door deze vrede schijnbaar gekroond.

De oorlog is voorbij. Nu geen drijfjachten meer, geen verrassingen van Boerenlagers, geen optelsommen meer van helden die gesneuveld zijn, van vrouwen en kinderen die in de concentratie-kampen bezweken zijn. En de verlieslijst van het Engelsche leger wordt gesloten. Het platbranden van boerenhoeven, het met den grond gelijk maken van dorpen, het vernielen van den oogst, het afmaken van paarden en vee houden nu op. Er worden geen krijgsgevangenen meer over zee weggevoerd naar vreemde oorden. Ja! het Afrikaansche volk heeft gestreden en geleden, zooals weinige volkeren der aarde. Onze geschiedenis is met bloed besprenkeld, en een priem doorsnijdt de gedachte, dat onze vrije vlag niet meer in ons vaderland wappert en nu tot het verleden behoort.

Op den 12den Juni ontvingen wij in het kamp een schrijven van Generaal Roux, gericht aan de H.H. officieren en manschappen, vroeger tot zijn commando behoorende. Wij laten zijn schrijven hier volgen:

Weled. Heeren en burgers!

Heden morgen zag ik in eene der plaatselijke nieuwsbladen den gewijzigden vorm van de termen van overeenkomst, getroffen tusschen de twee strijdende machten in Zuid-Afrika, en hoewel ik de overtuiging heb, dat gij u als verstandigen gedragen zult, heb ik, afwezig zijnde van u, het desniettemin wenschelijk geacht, slechts een paar woorden tot u te richten, voornamelijk in belang der twijfelenden, die in dit critiek oogenblik niet precies weten hoe te handelen.

Wij hebben gestreden; wij hebben geleden; en de strijd is uitgevallen zooals hij uitgevallen is. Onze waardige vertegenwoordigers in Zuid-Afrika, die ons vertrouwen volkomen waardig zijn, hebben termen verkregen, die niet juist mogen bevredigen, of het meest gewenscht mogen zijn, doch die stellig onder de omstandigheden aannemelijk zijn, en daarom zou ik een iegelijk raden ze te onderschrijven, wanneer de gelegenheid zich daartoe voordoen mag. Na den langen bangen strijd van 32 maanden, is er een vrede gesloten geworden, waarvoor wij den Allerhoogsten dank betuigen, en wat eischt Hij thans van ons anders dan getrouw te zijn aan de Overheden van Hem verordend? Die in het verledene het meest getrouw geweest is, zal ook in de toekomst het meest getrouw zijn. Het edelst karakter zal de zege behalen. Die de verzenen nu tegen de prikkels wil slaan, kan slechts zichzelven benadeelen. Laat ons met alle macht werken en samenwerken tot den bloei en het heil van Ons geliefd Zuid-Afrika!

U allen een luisterrijke toekomst toebiddende:

Blijf ik immer met hoogachting

Uw medestrijder en dienaar,

St. Andrews Hotel, Paul H. Roux,

Nuwara Eliya, 7 Mei 1902. Generaal.

Dit was het einde van ons bitter lijden en de raadgevingen van den generaal stemde ons, te beseffen hoe bitter de beker zou zijn, dien wij nu moesten ledigen. Wij waren ge-

zonken tot in de diepten van den stroom der beproeving. Wij leggen ons neder bij de beslissing van onze dappere vertegenwoordigers. Zij alleen zijn volkomen bevoegd tot oordeelen, en hebben zij besloten, dat nu de tijd gekomen is om vrede te sluiten, ook al moesten zij de onafhankelijkheid prijsgeven, dan vertrouwen wij dat het zoo het beste is. Wij voelen ons niet in staat onder den indruk van deze groote gebeurtenis, ten volle te zeggen wat zij voor ons inhoudt. Nu wij onze onafhankelijkheid verloren hebben, zijn onze hoop en vertrouwen beschaamd, en eene schoone droom is vervlogen. Toch voor de wereld is zij geen verlies. Zij is door dezen oorlog rijker geworden in onvergankelijk goed. De zuivere en bij vele volken, de brandende geestdrift, die onze rechtvaardige zaak ontstoken heeft, is een onvergankelijke winst voor het geestelijk leven van den mensch. De kracht, waarmede ons volk zich tegenover de Engelschen heeft staande gehouden, is als staal den zwakken volken in het bloed gegoten. De menschelijkheid, die onze burgers trots alle verzoekingen tot weerwraak, tegen hun vijand hebben getoond; het moedige gedrag dat onze groote mannen bij elke vervolging en in het gevaar getoond hebben; dat alles heeft de gemoederen verbeterd, waar de oorlog de hartstochten aanblies, en geleerd hoe een christelijk volk een geduchte vijand kan wezen, zonder in den oorlog alle middelen geoorloofd te achten. Dat is voor de wereld de winst van den oorlog in Zuid-Afrika geweest, maar helaas! wij hebben onze onafhankelijkheid verloren.

Is het echter goed gezien, dat nu al de offers die ons volk gebracht heeft, tevergeefs zijn geweest? Voor de wereld zeker niet, maar toch ook voor ons volk niet. Dit is de vuurproef geweest, en wij hebben die doorstaan. Een volk, dat gedragen heeft wat nu ons volk gedragen heeft, gaat niet onder. En daarom is het niet vergeefs geweest, wat de duizenden geleden hebben, en niet vergeefs de heldendood van zoovele dapperen en onschuldige slachtoffers, niet vergeefs wat onze edele Staatspresident Marthinus Teunis Steijn, Presi-

lent Kruger, de genenaals, de reeks van helden die de oorlog op den voorgrond heeft gebracht, en de wakkere burgers gedacht, gedaan, geleden en volbracht hebben. Ja! niet vergeefs is de dood geweest van zoovele burgers in ballingschap gestorven.

Op dit vreeselijke keerpunt in de geschiedenis van ons gevangenis-bestaan, en aan den avond van den bloedigen strijd van 32 maanden, waarin ons volk met geheele uitdelging bedreigd werd, moesten wij voor het laatst nog eens de slechte behandeling van onze getrouwe bewakers ondervinden. Na al den bitteren hoon en spot van het verleden, wat was onze verbazing toen wij een paar dagen na de aankondiging van de vrede, per post een pak pamphletten voor de krijgsgevangenen te Ragama ontvingen. Deze pamphletten bleken te zijn van de laagste en gemeenste soort, die men ooit gezien had en waren getiteld: „Een Afrikaners-beroep op Afrikaners om te helpen vrede tot stand te brengen in Zuid-Afrika." Het pamphlet was geschreven met de bedoeling, de in het veld zijnde burgers, maar vooral hen, die in Zuid-Afrika aan hen hunne sympatie geven, tot het staken der vijandelijkheden over te halen. Verder gaande dan het titelblad vonden wij de oude jingopraatjes, jingo-lasteringen en slijkgooierijen. Dat is den man niet kwalijk te nemen, maar waarom dan zijn geschrift gezonden aan hen die niet spreken over hunne leidslieden zooals hij doet. De wijze waarop deze pamphlet-schrijver onze geachte presidenten en generaals belasterde, deed onze harten bijkans van bitterheid bersten. Ik wil inkt en papier niet vermorsen met over zulk een persoon te schrijven. Wat hij ook zeide in zijn pamphlet: ver boven alles dat staan Marthinus Teunis Steijn, president Kruger en onze dappere generaals verheven. Och! dat er ook zulke armzalige schepsels, die zich Afrikaanders noemen. op aarde zich bewegen!

De toezending van dat geschrift aan ons in Ragama-kamp, blijft eene beleediging, niet te verwachten van hoogbeschaafde en hoogontwikkelde Britsche officieren. Ons gemoed werd er door verbitterd.

Heeft de politiek het vraagstuk van Zuid-Afrika niet kunnen oplossen, zoo heeft men getracht het door geweld van wapenen te doen geschieden. Jaren en maanden is er gestreden, en eindelijk is er vrede gemaakt, een vrede waarmeê mijnheer Chamberlain geheel tevreden is. De officier, de militair, heeft zijn plicht gedaan, zou een gewoon denkend mensch zeggen; maar neen, dit deel van het trotsche leger stelt zich niet tevreden met oorlog als zijn beroep. Bijna twee jaren lang heeft hij de krijgsgevangenen met zijn papieren bommen willen verschrikken, steeds evenwel met de bedoeling om tot vrede en vredesbeweging van de zijde der Afrikaners te komen. En nu er vrede is, is hij nog niet voldaan. Lukt het hem niet ons door eedjes te verzamelen, dan zendt hij ons zulke moddergeschriften ter bevordering van de reeds gesloten vrede.

Lichamelijk worden wij, na de vrede, nog zeer goed beschermd of liever als schapen in een kraal gehouden. Maar onze eer te beschermen, dat is natuurlijk niet het werk van den censor. Hij meent dat hij alleen die der Britten moet beschermen. Hij denkt dit te doen, maar doet juist het tegenovergestelde. Het Britsche Gouvernement zendt door zijn censors-stempel ons een officieel geschrift, en bevlekt daarmede zijn eer; maar wekt tevens de verbittering op, die de gedienstige ambtenaren en officieren beweren te willen wegnemen.

Och! wanneer zal de Engelsche ambtenaar toch verstandig worden; wanneer zal hij ons leeren kennen; wanneer zal in Engeland het zoo hoog geroemde Justice en Fairplay werkelijkheid worden? Nimmer! zoolang het eilandenrijk gediend wordt door zulke ambtenaren; Nimmer! voordat het ziet dat al heeft het na twee jaar strijdens in Zuid-Afrika geen bepaalde nederlaag geleden, toch zijn macht gebroken kan worden, en dat wel door anderen; maar dat het vooral ondermijnd en verwoest zal worden door zijn eigene staatsmannen. Nimmer! voordat het zijn verkeerde veroverings-politiek verlaat, verlaat door tot een ander inzicht te komen; verlaat door wapengeweld

van zijne vijanden buiten en in het groote Keizerrijk. Ga voort! Engeland op het ingeslagen pad; draaf. neen! hol voort daarop; gij zult misschien alles overtreffen wat nog gedaan is; maar aan het eindpunt van uw baan zult gij kuilen vinden, waarin gij zult nederstorten en uwen nek breken — kuilen, waaronder waarschijnlijk zal zijn de kuil gegraven tot uwen val, en als onze verdedigingspositie — de kuil genaamd:

„Vereenigd Zuid-Afrika".

Ten slotte nog een enkel woord. Binnen kort nemen wij afscheid van Ceylon. Onze ballingschap met al hare folteringen en treurige herinneringen zal dan tot het verledene behooren, en wij zullen terugkeeren naar ons dierbaar vaderland. Wat ons ook al overkomen mag zijn, het is het onze — het rechtvaardige erfdeel van onze vaderen; — en het feit dat wij vandaag ons eigene vrije bestuursvorm verloren hebben, maakt de met heldenbloed gedrenkte grond van ons vaderland geen jota minder dierbaar aan het hart van ieder rechtgeaarden Afrikaner.

Blijft eendrachtig als een volk! weest elkander getrouw! gij die weet wat onkreukbare trouw beteekent in de ure van beproeving en van gevaar.

Blijft bovenal altijd getrouw aan de heilige traditiën! — getrouw aan uw taal! — getrouw aan uwe geschiedenis!

Afrikaners! Medebannelingen van Ceylon! Weest dit altijd en uwe nageslachten zullen u nog eeren en zegenen en altijd trotsch wezen op den eerlijken naam van

„AFRIKANER".